Metodiskais materiāls par autortiesībām un blakustiesībām

AUTŌR skola

Metodiskā materiāla autores:

Ieva Dombrovska
Sandra Falka
Liena Edvardsa
Aiva Šenne
Linda Zommere

Projekta komanda:

Rūdolfs Budze
Liena Edvardsa
Kārlis Kazāks
Ieva Kolmane
Inese Šubēvica
Linda Zommere

Metodiskais materiāls tapis projekta "Izglītojoša kampaņa autortiesību un blakustiesību izpratnes veicināšanai" (finansēšanas līgums Nr. 1320210011) ietvaros.

Par saturu ir atbildīga Kultūras ministrija, Latvijas Izpildītāju un producentu apvienība un Autortiesību un komunicēšanās konsultāciju aģentūra/Latvijas Autoru apvienība.

© Materiālu aizsargā Autortiesību likums.

Paldies Kultūras ministrijai, biedrībai "Latvijas Izpildītāju un producentu apvienība" (LaIPA) un biedrībai "Autortiesību un komunicēšanās konsultāciju aģentūra/Latvijas Autoru apvienība" (AKKA/LAA) par atbalstu metodiskā materiāla izstrādē!

Dizains: OZOLS.IR

Kultūras ministrija

LaIPA
ATVIJAS IZPILDĪTĀJU UN PRODUCENTU APVIENĪBA

AKKA/LAA

EUIPO
EIROPAS SAVIENĪBAS INTELEKTUĀLĀ ĪPAŠUMA BIROJS

ideas powered

PAR METODISKO MATERIĀLU

Metodiskais materiāls ir izstrādāts ar mērķi pilnveidot skolēnu zināšanu, prasmju un attieksmju kopumu par jautājumiem, kas saistīti ar autoru, autora darbu, autortiesībām un blakustiesībām, kā arī veicināt skolēnu radošumu, attīstīt kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes.

Metodiskā materiāla saturā iekļautie uzdevumi ir izstrādāti saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumiem Nr. 747 "Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem" un Ministru kabineta 2019. gada 3. septembra noteikumiem Nr. 416 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem".

Materiālā iekļautas sešpadsmit tēmas.

Nodarbībām ir norādīta mērķauditorija, sasniedzamie rezultāti konkrētā mācību jomā vai mācību jomās, caurviju prasmes, nepieciešamie resursi, izmantotās mācību metodes, īss nodarbības apraksts, atgriezeniskā saite un darba lapas. Skolotājs var izvērtēt tēmas piemērotību konkrētajam vecumposmam un to, kurus uzdevumus vai tēmas daļas izmantot mācību procesā.

Metodiskā materiāla neatņemama sastāvdaļa ir izglītojoša interneta vietne www.autorskola.lv. Atbilstoši katrai mērķauditorijas grupai ir pieejami desmit izglītojoši video, divas animācijas filmas, kā arī citi interaktīvi materiāli.

Ceram, ka projektā izveidotie materiāli radīs ierosmi skolotājiem un sekmēs skolēnu zināšanas un prasmes, kā arī rosinās jaunas idejas par autortiesību un blakustiesību jautājumiem ikvienam interesentam.

Vēlam radošu un interesantu mācību procesu!

IEVADS

Kultūras ministrs Nauris Puntulis: "Strādājot pie dažādiem ar autortiesībām saistītiem jautājumiem, esam saskārušies ar nepietiekamu sabiedrības izpratni gan par dzejnieku un literātu, gan mākslinieku un citu autoru, kā arī izpildītājmākslinieku tiesībām uz viņu radīto intelektuālo īpašumu. Metodiskā materiāla par autortiesībām un blakustiesībām izveides mērķis ir sadarbībā ar pedagogiem atraktīvā, viegli izprotamā un apgūstamā formātā izglītot nākotnes sabiedrību par autortiesību jautājumiem."

AKKA/LAA prezidents Kārlis Kazāks: "Šis metodiskais materiāls sniegs lielisku iespēju uzlabot Latvijas sabiedrības izpratni par autortiesībām un blakustiesībām. Nav noslēpums, ka nākotnes sabiedrības izpratne par autortiesību un blakustiesību jautājumiem ir būtiska ne tikai pašiem autoriem, bet ir arī viens no stūrakmeņiem, uz kuriem balstās demokrātiska un attīstīta sabiedrība."

LaIPA izpilddirektore Liena Edvardsa: "Metodisko materiālu kopumam un mācību platformai esam izvēlējušies dot *Autorskolas* vārdu. *Autorskolā* kopā ar skolēnu zināšanas apgūst skolēnu draugs – radošs, asprātīgs un darbīgs pērtiķēns, kas nebaidās runāt par savām idejām un arī tās aizsargāt. Viņš pagūst visu. Noklausīties, noskatīties un uzspēlēt visu, kas jauns. Pastāstīt par to citiem un arī parādīt – filmējot, dziedot, spēlējot, dejojot, zīmējot un programmējot. Lai to paveiktu, viņam noder visas maņas un vēl aste, ar ko viņš pārvalda visus satura izbaudīšanas un radīšanas instrumentus, no zīmuļa, ģitāras un viedtālruņa līdz spēļu konsolei, 3D printerim un mākslīgā intelekta simulācijām. Brīžiem tas viss kļūst mazliet par sarežģītu pat viņam, jo kļūst grūti saprast, kurā brīdī kāds darbs tiek lietots un kāds – radīts no jauna. Tāpēc pērtiķēns mācās *Autorskolā* – www.autorskola.lv, kur uzzina, kā pareizi izmantot citu autoru darbus un kā aizsargāt paša radīto – tā, lai autori varētu turpināt radīt un attīstīt jaunas, aizraujošas idejas, kas kļūs par stāstu tēliem, gleznām, fotogrāfijām, dziesmām, videoklipiem, filmām, lietotnēm un spēlēm, par kurām nākotnē būs prieks visai pasaulei."

Projekta īstenotāji un visi sadarbības partneri aicina ikvienu vispārējās izglītības un profesionālās vidējās izglītības iestādes skolotāju aktīvi izmantot šo materiālu, lai ar interaktīvām mācību metodēm pilnveidotu skolēnu zināšanas un izpratni par autortiesībām un blakustiesībām.

Tikai visi kopā mēs sasniegsim labāku izpratni par šiem jautājumiem.

Dziesmiņa par filmām

Ne vien īstais zaķis skrien,
ne vien īstais zaķis skrien,
ausis ceļ un lejup liec,
ausis ceļ un lejup liec –
arī tas, ko uzzīmē.

Ne vien īstā puķe zied,
ne vien īstā puķe zied,
taurenīti ciemos lūdz,
taurenīti ciemos lūdz –
arī tā, ko uzzīmē.

Īsas filmas patīk man,
garas filmas patīk man,
bet visvairāk patīk man,
bet visvairāk patīk man
filmas tās, ko uzzīmē.

(VITAUTS ĻŪDĒNS)

SATURS

Kas ir autortiesības? 7
Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas? 8
Kā autortiesības attiecas uz mani? 9
Kā iegūt autortiesības? 10
Kādi ir autortiesību veidi? 10
Kas ir radošs darbs? 12
Kas ir aizsargāts darbs? 13
Kas ir blakustiesības? 16
Kas ir autors, izpildītājs, producents? 17
Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? 20
Vai autortiesības var nodot citai personai? 21
Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? 22
Plaģiāts 26
Kas ir tiesību kolektīvais pārvaldījums? 27
Autortiesības internetā 28
Kas ir pirātisms? 30
IETEICAMĀS MĀCĪBU METODES UN DARBA LAPAS
1.–3. klase 31
4.–6. klase 35
7.–9. klase 43
10.–12. klase 70
Papildu informācija 141

KAS IR AUTORTIESĪBAS?

Intelektuālā īpašuma tiesības attiecas uz atsevišķiem cilvēka prāta darbības rezultātiem, kam ir nemateriāla vērtība. Intelektuālā īpašuma tiesību mērķis ir aizsargāt intelektuālā īpašuma radītājus, piešķirot viņiem noteiktas, laika ziņā ierobežotas tiesības uzraudzīt viņu darbu izmantošanu. Intelektuālais īpašums neaizsargā idejas, bet ideju izpausmes (autortiesības) vai ideju (zināšanu, informācijas) praktisku izmantojumu.

Intelektuālā īpašuma tiesības tradicionāli iedala divās nozarēs:

- autortiesībās un blakustiesībās;
- rūpnieciskā īpašuma tiesībās – preču zīmes, patenti, dizainparaugi, ģeogrāfiskās izcelsmes norādes.

Autortiesības (angļu valodā – *copyright*) ir autora tiesības noteikt, vai, kādā veidā un par kādu atlīdzību citas personas ir tiesīgas izmantot viņa radītos, piemēram, literāros, vizuālos, muzikālos, horeogrāfiskos un audiovizuālos darbus.[1]

Autortiesības ietver gan autora tiesības uzraudzīt viņa darba izmantošanu (mantiskās tiesības), gan tiesības aizsargāt īpašo personisko saikni ar savu darbu (personiskās tiesības).

Par mūsdienu autortiesību pirmsākumiem varētu uzskatīt 15. gadsimta beigas un 16. gadsimta sākumu, kad Johans Gūtenbergs izgudroja un izgatavoja iespiedmašīnu, ar kuras palīdzību bija iespējams neskaitāmos eksemplāros kvalitatīvi pavairot dažādus rakstu darbus. Eiropā strauji sāka izplatīties grāmatu iespiešanas māka, un tā kļuva par ienesīgu nodarbošanos. Tā kā šajā laikā grāmatu iespiešana bija valsts monopols, izdevējiem bija nepieciešama atļauja no monarha, lai nodarbotos ar grāmatu iespiešanu.

1 Autortiesību likuma 1. panta 1. un 2. punkts, 2. panta otrā daļa, 15. panta ceturtā daļa.

Taču, tā kā ekskluzīvās iespiešanas tiesības tika piešķirtas izdevējiem, nevis grāmatu autoriem, visus ienākumus par grāmatu izdošanu guva izdevēji. Ar šādu netaisnīgu situāciju autori nevarēja samierināties, tāpēc ar laiku iespiešanas tiesības tika piešķirtas tiem izdevējiem, kuri bija saņēmuši autora atļauju un maksāja tam atlīdzību.

Par pirmo valsts izdoto autortiesību likumu uzskatāmi karalienes Annas Stjuartas "Annas statūti" (angļu valodā – *Statute of Anne*), ko Lielbritānijas parlaments pieņēma 1710. gada 10. aprīlī. Statūti piešķīra izdevējam ekskluzīvas grāmatu publicēšanas tiesības uz noteiktu laiku (14 gadiem), autoram – papildus vēl uz 14 gadiem.

Līdz ar industriālo attīstību arvien plašāk tika ieviesta dažādu darbu pavairošanas tehnika, un parādījās jaunas darbu izmantošanas iespējas, piemēram, radio raidīšana. Tādējādi radās nepieciešamība aizsargāt arī citus darbus, ne tikai literāros, un to izmantošanas veidus, piemēram, darbu atskaņošanu un izpildīšanu publikai.

KĀPĒC AUTORTIESĪBAS IR SVARĪGAS UN AIZSARGĀJAMAS?

Autortiesības aizsargā cilvēka radošumu. Aizsargāts tiek ikviens autora jaunrades rezultātā radītais darbs. Nav nozīmes darba vērtībai (cenai), mērķim, kādēļ tas ticis radīts, piemēram, mūziķis uzrakstījis dziesmu savam priekam vai žurnālists rakstu – pēc avīzes redaktora pasūtījuma. Nav svarīga arī darba forma – vai tas ir zīmējums vai ar roku rakstīts vai datorā veidots raksts.

Ar darbu autors parāda savu personību, sazinās ar sabiedrību, kā arī pelna naudu. Darba aizsardzība faktiski ir autora aizsardzība, viņa intelektuālā darba atzīšana un novērtējums, kā arī motivācija (finansiāla un morāla) turpmākai darbu radīšanai.

Autortiesības veicina kultūras attīstību un nodrošina, ka autors var strādāt patstāvīgi un brīvi izpausties. Vienlaikus autortiesības nodrošina ne tikai autoru interešu aizsardzību. Tās ievēro arī sabiedrības vajadzības, paredzot noteiktus izņēmumus attiecībā uz autora tiesībām, kad autoru darbus drīkst izmantot bez viņu atļaujas un atlīdzības samaksas (piemēram, izglītībā un pētniecībā).

Autortiesību aizsardzība ir daļa no cilvēka pamattiesībām, jo tās ir daļa no īpašuma tiesībām, kuru aizsardzība nostiprināta arī Latvijas Republikas Satversmē[2] (turpmāk – Satversme). Tiesiskā režīma ziņā autortiesības ir pielīdzināmas tiesībām uz materiālu lietu (piemēram, māju vai mašīnu).

Autortiesību būtība ir nodrošināt autoram laika ziņā ierobežotu monopolu uz viņa darba izmantošanu (mantiskās tiesības), jo tiesību spēkā esamības laikā citi nedrīkst izmantot attiecīgo darbu bez autora atļaujas, tostarp – gūt no tā

2 Satversmes 113. pants: "Valsts atzīst zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvību, kā arī aizsargā autortiesības un patenttiesības."

ienākumus vai nemateriālus labumus. Tādējādi tiek garantēts, ka autoram tiek kompensēts darba radīšanā ieguldītais intelektuālais darbs, un jebkurš cilvēks tiek motivēts radīt jaunus darbus, veicinot sabiedrības intelektuālo attīstību. Tāpat autortiesības aizsargā autora garīgo saikni ar tā darbu (personiskās tiesības), tostarp nodrošinot, ka autora vārds tiks norādīts uz viņa darba un ka viņa darbs netiks sagrozīts vai citādi pārveidots.

Autortiesību aizsardzība ir nepieciešama, lai cilvēki, kuri radījuši kādu darbu, piemēram, dziesmu, filmu vai gleznu, justos droši, ka spēs saņemt atlīdzību par ieguldīto darbu un laiku, un būtu ieinteresēti jaunu darbu radīšanā. Skatoties plašāk, tiesības, kas piešķirtas autoriem, sekmē jaunradi, kultūras dažādību un kvalitatīvu darbu pieejamību, kas vienlaikus ir arī sabiedrības interesēs.

Kaut arī pastāv vispārpieņemtie autortiesību principi, definēti starptautiskajās konvencijās (piemēram, Bernes konvencijā par literatūras un mākslas darbu aizsardzību[3]), katras valsts likumos ir arī atšķirības, kas attiecas uz šajā valstī radītajiem darbiem.

3 *https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/5*

KĀ AUTORTIESĪBAS ATTIECAS UZ MANI?

Mēs visi esam "autori". Piemēram, ja tu uzraksti domrakstu, uzglezno gleznu, saceri dzejoli, izveido filmu vai video, saceri mūziku vai fotografē, tad tu esi šo darbu autors. Savukārt, ja tu nodziedi dziesmu, spēlē klavieru skaņdarbu vai uzstājies skolas teātra uzvedumā, tu esi izpildītājs. Tas nozīmē, ka tev pieder autortiesības vai blakustiesības uz savu darbu un trešās personas nedrīkst to izmantot bez tavas atļaujas, neminot tavu vārdu un nevienojoties par darba izmantošanas noteikumiem.

Mēs visi esam arī autoru darbu "izmantotāji". Ja tu izmanto citu cilvēku darbus – dziedi viņu dziesmas, kopē grāmatu fragmentus, augšupielādē viņu dzejoļus savā emuārā vai viņu video internetā –, tev būtu jāzina, kā to darīt legāli, nepārkāpjot šo autoru tiesības.

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Aizsargāts tiek jebkurš radītais darbs, nav nozīmes tā kvalitātei, lietojamībai vai vērtībai. Tavs pirmais zīmējums vizuālās mākslas stundā tiek aizsargāts ar autortiesībām tikpat lielā mērā kā slavena mākslinieka glezna, jo tā radīšanā ieguldīta jaunrade. Jaunrade konstatējama tad, ja skolēns darba radīšanas procesā ir varējis brīvi izvēlēties, kādā veidā paust savu ideju. Līdz ar to atspoguļojot šajā darbā savu personību. Ja skolotājs/skola vēlas izmantot skolēnu darbus, kas radīti mācību procesā un aizsargāti ar autortiesībām, nepieciešama skolēna (vai viņa vecāku, ja skolēns ir nepilngadīgs) atļauja.

KĀ IEGŪT AUTORTIESĪBAS?

Autortiesības uz darbu tiek iegūtas automātiski, tiklīdz attiecīgais darbs ir radīts, neatkarīgi no tā, vai darbs ir pabeigts. Autortiesību piederības apliecināšanai nav nepieciešama reģistrācija, darba speciāla noformēšana vai kādu citu formalitāšu ievērošana.

Autors savas tiesības uz darbu var apliecināt ar autortiesību aizsardzības zīmi, taču tās nenorādīšana neietekmē darba aizsardzību (proti, darbs būs aizsargāts arī tad, ja šī zīme netiks norādīta; autortiesību aizsardzības zīme palīdz saprast, kas ir darba autors). Autortiesību aizsardzības zīme ietver trīs elementus:

- burtu "C" aplītī;
- autora vārdu;
- darba radīšanas vai publicēšanas gadu (*piemēram, © Vārds Uzvārds, 2022*).[4]

4 Autortiesību likuma 2. panta pirmā, trešā un ceturtā daļa.

KĀDI IR AUTORTIESĪBU VEIDI?

Cilvēkam ir raksturīgs radošums. Autora darbs ir radošuma izpausme, tomēr izpratne par autorību un autora tiesībām lemt par savu darbu veidojusies pamazām. Senā cilvēka pārliecību, ka iedvesmu radošajam procesam sūta augstāki spēki, ar laiku nomainīja vēlme identificēt sevi kā darba autoru, līdz ar to parādās bailes, ka cits var uzdot darbu par savu. Visos laikos pasūtījuma darbi nodrošinājuši autoram iztiku, bet autoram tika atņemta kontrole pār darbu, jo vienreizējā atlīdzība par darba radīšanu tika izprasta kā pilnīgs autora tiesību atsavinājums. Ir nodalāmi divi autortiesību aspekti – autora attiecības ar viņa darbu un autora attiecības ar darba izmantotāju, kas ir pamatā modernajam autortiesību iedalījumam. Mūsdienām raksturīgā autortiesību aizsardzība Eiropā radās 18. gadsimtā, kad pieņemti pirmie autortiesības regulējošie tiesību akti. Latvijā autortiesību aizsardzības vēsture sākās 20. gadsimtā.

Jau 1911. gadā toreizējā cariskajā Krievijā tika pieņemts "Likums par autora tiesībām", kas bija spēkā arī pēc Latvijas Republikas nodibināšanas. 1937. gadā Latvijā tika pieņemts savs "Autora tiesību likums", kā arī Latvijas Republika pievienojās Bernes konvencijai par literatūras un mākslas darbu aizsardzību.[5] Šobrīd Latvijā autoru un viņu darbu aizsardzību garantē Satversme[6], kā arī regulē Autortiesību likums, kurā ietverti arī noteikumi, kas izriet no Eiropas Savienības direktīvām un starptautiskajiem līgumiem. Savu dalību Bernes konvencijā Latvija atjaunoja 1995. gadā, un šis ir viens no svarīgākajiem starptautiskajiem līgumiem, kuru dalībvalsts ir Latvija.

Pirmām kārtām autortiesības aizsargā autoru un viņa garīgo saikni ar viņa radošo darbu. Tās sauc par personiskajām tiesībām.[7] Darba autoram ir neatsavināmas (tas ir, šīs tiesības autora dzīves laikā nevar pāriet citai personai) autora personiskās tiesības uz:

- autorību – tikt atzītam par darba autoru;
- vārdu – tiesības pieprasīt, lai viņa vārds būtu pienācīgi norādīts visās kopijās un jebkurā ar viņa darbu saistītā publiskā pasākumā. Autors var pieprasīt pseidonīma lietošanu vai anonimitāti, kas neietekmē citas viņa tiesības un izmantotāja pienākumu saņemt atļauju (licenci) darba izmantošanai;
- darba neaizskaramību – tiesības atļaut vai aizliegt izdarīt jebkādus pārveidojumus, grozījumus un papildinājumus gan pašā darbā, gan tā nosaukumā.

Autoram ir arī citas personiskās tiesības. Autors var lemt, vai, piemēram, viņa stāsts tiek padarīts pieejams sabiedrībai – publicēts grāmatā, vai paliek tikai viņa datorā. Ja grāmatā publicētais stāsts ir sagrozīts vai citādi pārveidots, autors var pieprasīt pārtraukt grāmatas pārdošanu.

Otrs autortiesību veids ir mantiskās tiesības.[8] Tās ir autora ekskluzīvās tiesības noteikt, vai un par kādu atlīdzību citas personas drīkst izmantot autora darbus. Mantiskās tiesības nodrošina darbu pieejamību sabiedrībai (piemēram, tiesības publiski izpildīt darbu, ievietot darbu internetā, raidīt televīzijā un radio).

5 https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/5

6 Satversmes 113. pants.

7 Autortiesību likuma 14. pants. Autora personiskās tiesības.
(1) Darba autoram ir neatsavināmas autora personiskās tiesības uz:
1) autorību – tiesības tikt atzītam par autoru;
2) izlemšanu, vai darbs tiks izziņots un kad tas tiks izziņots;
3) darba atsaukšanu – tiesības pieprasīt, lai darba izmantošana tiek pārtraukta, ar noteikumu, ka autors sedz zaudējumus, kas pārtraukšanas dēļ radušies izmantotājam;
4) vārdu – tiesības pieprasīt, lai viņa vārds būtu pienācīgi norādīts visās kopijās un jebkurā ar viņa darbu saistītā publiskā pasākumā, vai pieprasīt pseidonīma lietošanu vai anonimitāti;
5) darba neaizskaramību – tiesības atļaut vai aizliegt izdarīt jebkādus pārveidojumus, grozījumus un papildinājumus gan pašā darbā, gan tā nosaukumā;
6) pretdarbību (arī uz vienpusēju atkāpšanos no līguma, neatlīdzinot zaudējumus) jebkurai sava darba izkropļošanai, sagrozīšanai vai citādai pārveidošanai, kā arī tādai autora tiesību aizskaršanai, kas var kaitēt autora godam vai cieņai.

8 Autortiesību likuma 15. pants. Autora mantiskās tiesības.
(1) Autoram, izņemot datorprogrammas vai datubāzes autoru, attiecībā uz sava darba izmantošanu ir šādas izņēmuma tiesības:
1) publiskot darbu;
2) publicēt darbu;
3) publiski izpildīt darbu;
4) izplatīt darbu;
5) raidīt darbu;
6) retranslēt darbu;
7) padarīt darbu pieejamu sabiedrībai pa vadiem vai citādā veidā tādējādi, ka tam var piekļūt individuāli izraudzītā vietā un individuāli izraudzītā laikā;
8) iznomāt, izīrēt vai publiski patapināt darba oriģinālu vai kopijas, izņemot trīsdimensiju arhitektūras darbus un lietišķās mākslas darbus;
9) tieši vai netieši, īslaicīgi vai pastāvīgi reproducēt darbu;
10) tulkot darbu;
11) aranžēt, dramatizēt, ekranizēt vai citādi pārveidot darbu.

Par darbu izmantojumu saņemtā atlīdzība sekmē turpmāku jaunradi. Tikai autoram ir tiesības atļaut vai aizliegt savu darbu izmantot, kā arī izlemt – prasīt atlīdzību par sava darba izmantošanu vai ļaut to lietot par brīvu. Autoram ir tiesības saņemt atlīdzību par katru darba izmantošanas reizi un katru tā izmantošanas veidu.

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Ja autortiesību aizsardzības termiņš – 70 gadi pēc autora nāves – ir pagājis, darbu drīkst brīvi izmantot jebkura persona, norādot autora vārdu un ievērojot darba neaizskaramību (t. i., nedrīkst darbā izdarīt pārveidojumus, papildinājumus). Atlīdzība par šādu darbu izmantošanu autoram netiek maksāta.[9]

9 Autortiesību likuma 39. pants.

KAS IR RADOŠS DARBS?

Radošu darbu[10] rada autors[11] – cilvēks. Autors var būt katrs – kā bērns[12], tā pieaugušais. Arī radošs darbs sākas ar kaut ko jau esošu – autors tā radīšanā izmanto pieejamos līdzekļus, prasmes un iedvesmu. Novitāte nav obligāts priekšnoteikums – ja divi mākslinieki glezno vienu un to pašu kluso dabu, novitāti (t. i. – kaut ko jaunu) varam arī nekonstatēt, bet katrs darbs būs autora oriģinālā redzējuma attēlojums. Abi darbi ir radoši autoru darbi, tos par tādiem padara autoru redzējums, kas sniedz estētisku un emocionālu baudījumu.

10 Autortiesību likuma 1. panta 2. punkts.

11 Autortiesību likuma 1. panta 1. punkts.

12 2008. gada Latvijas Bankas konkursā par monētas dizainu uzvarēja sešgadīgā Emīlija Adumāne, pēc viņas zīmējuma veidots monētas "Cūciņa" reverss.

Radošs darbs ir oriģināls. Tas nozīmē, ka, to radot, autoram ir bijusi iespēja brīvi izvēlēties, kāds būs viņa darbs. Mākslinieka, kurš zīmē grāmatu ilustrācijas, piemīt radošums pretstatā darbiniekam, kurš pēc parauga apglezno daudz tasīšu, uzdevumu izpildot tehniski precīzi, bet bez jaunrades. Radošo ieguldījumu darba tapšanā nevar konstatēt, ja persona ir sniegusi tikai tehnisku, konsultatīvu, organizatorisku vai materiālu palīdzību darba radīšanā, kā arī tad, ja tā tikai uzraudzījusi darba radīšanu.

Radošā darba rezultātu sauc par autortiesību objektu (darbu), tā veicēju – par autoru (autortiesību īpašnieku). Darbam var būt viens autors, bet tas var būt arī vairāku autoru jeb līdzautoru radošas darbības rezultāts.

Ideju iespējams realizēt dažādos veidolos ar atšķirīgiem līdzekļiem. Idejas materializācija darba formā iegūst konkrētā autora personisko elementu, kas ir autora personisko tiesību pamatā. Autortiesību likumā īpaši noteikts, ka idejas netiek aizsargātas. Piemēram, ideja par platformu, kurā savstarpēji var sazināties ģimene un draugi, nav aizsargāta, taču idejas izpausme konkrētajā formā – ir. Tieši tāpēc ideja par šādu platformu var tik īstenota dažādās formās, piemēram, *TikTok, Facebook, Instagram*. Tāpat šajās vietnēs ir citu autoru radošie darbi, piemēram, video, fotogrāfijas, dzejoļi.

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Darbam nav jābūt skaistam, noderīgam, ar mākslinieciskū nozīmi, lai tas tiktu aizsargāts ar autortiesībām. Darbi tiek aizsargāti neatkarīgi no to kvalitātes, vērtības vai idejām, kas tajos ir ietvertas. Bērna zīmējums ir aizsargāts tieši tādā pašā veidā kā slavena gleznotāja glezna. Reklāmas džingls ir aizsargāts tieši tādā pašā veidā kā popmūzikas dziesma. Pat ja darbs nav legāli veidots, tas tik un tā ir aizsargāts. Piemēram, grafiti uz svešas mājas sienas, kura veidošanai mājas īpašnieks nav devis atļauju, ir aizsargāts ar autortiesībām, ja vien tas ir radošs darbs. Mājas īpašnieks drīkst pārkrāsot sienu, aizklājot grafiti, bet viņam nav tiesību kopēt grafiti uz kartītēm vai citādi to izmantot.

KAS IR AIZSARGĀTS DARBS?

Ar autortiesībām aizsargā darbus, kuri ir autora (fiziskās personas) radošās darbības rezultāts[13], proti, autoram ir bijusi iespēja brīvi izvēlēties, kāds būs viņa darbs, un autors radītajā darbā ir varējis atspoguļot savu personību.

Autortiesības tradicionāli attiecināmas uz literāriem, zinātnes un mākslas darbiem, arī nepabeigtiem darbiem, neatkarīgi no to izpausmes veida, uzdevuma, formas un vērtības.[14]

13 Autortiesību likuma 1. panta 1., 2. punkts.
14 Autortiesību likuma 1. panta 2. punkts, 2. panta otrā daļa.

AUTORA DARBI:

- literāri darbi
  (piemēram, dzejolis, stāsts, romāns, referāts, kā arī lekcija vai runa);
  kā literārie darbi tiek aizsargātas arī datorprogrammas;
- muzikāli darbi (piemēram, dziesma, instrumentāls skaņdarbs);
- vizuālās mākslas darbi – grafiskās mākslas darbi (piemēram, zīmējums, glezna) un plastiskās mākslas darbi (piemēram, skulptūra);
- lietišķās mākslas darbi – darbi ar dekoratīvi lietišķu nozīmi, kas radīti keramikas, tekstiliju, metāla, koka, ādas, stikla u. c. apstrādes tehnikās;
- dekorācijas un scenogrāfijas darbi (piemēram, teātra izrādes scenogrāfija);
- dizaina darbi (piemēram, rotu un mēbeļu dizains, modes darinājumi);
- fotogrāfijas;
- arhitektūras darbi, ilustrācijas, kartes un trīsdimensiju darbi, kas attiecas uz ģeogrāfiju, topogrāfiju un citām zinātnēm;
- audiovizuālie darbi (piemēram, filma, videoklips, animācija);
- dramatiskie un muzikāli dramatiskie darbi
  (piemēram, luga, mūzikls, filmu literārie scenāriji);
- horeogrāfijas (piemēram, deja, balets) un pantomīmas darbi;
- citi radoši darbi.[15]

Turklāt darbi autortiesību izpratnē ir arī tādi radošās darbības rezultāti, kuros lielākā vai mazākā mērā izmantoti citu autoru darbi. Tos dēvē par atvasinātiem darbiem. Lai svešvalodā iznākušu grāmatu varētu lasīt latviski, tā jātulko. Tulkojums ir atvasināts darbs, tāpat arī šīs grāmatas ekranizācija, dziesmas aranžējums, kā arī darbu krājums, kurā apkopoti darbi vai fakti un dati (piemēram, dzejoļu krājums, enciklopēdija, atlants).[16] Ar autortiesībām tiek aizsargātas arī datubāzes, kas datu atlases vai izkārtojuma ziņā ir radošās darbības rezultāts.[17]

15 Autortiesību likuma 4. pants.
16 Autortiesību likuma 5. pants.
17 Autortiesību likuma 5. panta trešā daļa.

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Autortiesības uz darbu sākotnēji pieder autoram, arī tad, ja darbs nav pabeigts[18], un autoram bez citām tiesībām ir tiesības uz darba neaizskaramību[19] un izmantošanu[20], kas nozīmē – es kā autors lemju, vai ļaut darbu, piemēram, mainīt (saīsināt tekstu, izgriezt daļu fotogrāfijas), tulkot, ekranizēt. Tas nozīmē – ja stāsts, kuru gatavojies tulkot, ir aizsargāts, tavs tulkojums – atvasinātais darbs – var tapt tikai ar stāsta autora atļauju (licenci).
Ja vēlies aranžēt mūziku, ir jāsaņem tās autora atļauja (šajā gadījumā atļauju var saņemt arī no mūzikas izdevēja). Svarīgi atcerēties, ka dziesmai ir gan teksta, gan mūzikas autors, un jebkuram dziesmas pārveidojumam atļauja jāsaņem no abiem. Autors vai viņa pārstāvis atļauju (licenci) var sniegt par brīvu vai par samaksu, bet var arī atteikt.

Ir jānošķir darba materiālais nesējs (piemēram, grāmata vai nošu burtnīca) no nemateriālās vērtības (darba), kas tajā ietverta. Proti, romāna gadījumā ir aizsargāts tieši to veidojošo vārdu virknējums jeb salikums, nevis grāmata vai manuskripts kā fizisks objekts, kurā šis vārdu virknējums ir fiksēts. Citiem vārdiem, kad nopērc grāmatu, tu nopērc papīru un tinti, bet tu neiegūsti autortiesības uz darbu. Tu drīksti grāmatu lasīt, aizdot savam draugam, uzdāvināt vai pat iznīcināt to, bet nedrīksti izgatavot vairākas tās kopijas un ievietot to internetā.

18 Autortiesību likuma 2. pants.
19 Autortiesību likuma 14. panta pirmā daļa.
20 Autortiesību likuma 15. panta pirmā daļa.

KO NEAIZSARGĀ AUTORTIESĪBAS?

Ne visi darbi ir aizsargājami.

Pirmkārt, autortiesības neaizsargā darbus, kas nav radoši, respektīvi, autoram darba radīšanas procesā nav bijis iespējas brīvi izvēlēties un izpaust savu personību. Izvēle nav brīva, ja personai ir stingri jāievēro noteikti priekšraksti attiecībā uz savu darbu, piemēram, jāizveido darbs pēc precīza rasējuma, un tai nav iespēju ietekmēt darba galīgo saturu un noformējumu. Tāpat radošo ieguldījumu darba tapšanā nevar konstatēt, ja persona ir sniegusi tikai tehnisku, konsultatīvu, organizatorisku vai materiālu palīdzību darba radīšanā, kā arī tad, ja tā tikai uzraudzījusi darba radīšanu.

Otrkārt, ar autortiesībām neaizsargā darbus, ko nav radījušas fiziskas personas. Darbus, ko radījuši dzīvnieki, daba (augi) vai mākslīgais intelekts, neaizsargā ar autortiesībām. Piemēram, fotogrāfija, ko nejauši uzņēmis pērtiķis ar tūristam atņemtu telefonu, netiks aizsargāta ar autortiesībām.

Treškārt, likums nosaka noteiktus objektus, ko autortiesības neaizsargā. Piemēram, autortiesības neaizsargā idejas. Kamēr ideja ir tikai cilvēka galvā vai viņš par to ir tikai kādam pastāstījis, tā nav aizsargāta. Lai tiktu piešķirta autortiesību aizsardzība, ir jāpastāv darbam, respektīvi, idejai vai domai ir jābūt izteiktai materiālā veidā (piemēram, uz papīra, video, foto, datorā). Idejas kā tādas nav aizsargātas, jo attīstības un progresa interesēs ir būtiska to brīva aprite.

Ar autortiesībām neaizsargā arī

- likumus, tiesu spriedumus, lēmumus un citus oficiālus iestāžu dokumentus;
- karogus, ģerboņus, himnas, apbalvojumus, ja to lietošanu nosaka citi likumi (piemēram, likums "Par Latvijas valsts himnu");
- kartes, kuru sagatavošanu un lietošanu nosaka atsevišķi likumi;
- presē, radio vai televīzijā sniegto informāciju par dienas jaunumiem, dažādiem faktiem un notikumiem (bet ne žurnālistu rakstus);
- metodes, procesus un matemātiskās koncepcijas.[21]

21 Autortiesību likuma 6. pants.

KAS IR BLAKUSTIESĪBAS?

Autori savus darbus rada, lai tos izplatītu pēc iespējas plašākam cilvēku lokam, bet to ne vienmēr dara paši autori. Autoriem nepieciešami "starpnieki", kuru profesionālās spējas un talants padara autoru radīto plaši pieejamu publikai. Šo starpnieka lomu veic izpildītāji – mūziķi, aktieri, dziedātāji, dejotāji u. c. personas, autora radīto dziesmu, deju vai lugu izpildot u. tml. Savukārt ierakstu veikšanu nodrošina producents. Lai darbus būtu iespējams pārraidīt plašai publikai, nepieciešams radio, televīzija un internets.

Lai aizsargātu šo "starpnieku" intereses, bija jāpieņem likums, kas nodrošinātu viņiem iespēju uzraudzīt sava izpildījuma izmantošanu. Šādi tika izveidots jauns termins *blakustiesības*. Blakustiesības attīstījās vēlāk nekā autortiesības, galvenokārt lai aizsargātu ieguldījumus, kas nepieciešami blakustiesību objektu izgatavošanai, piemēram, filmas filmēšanai.

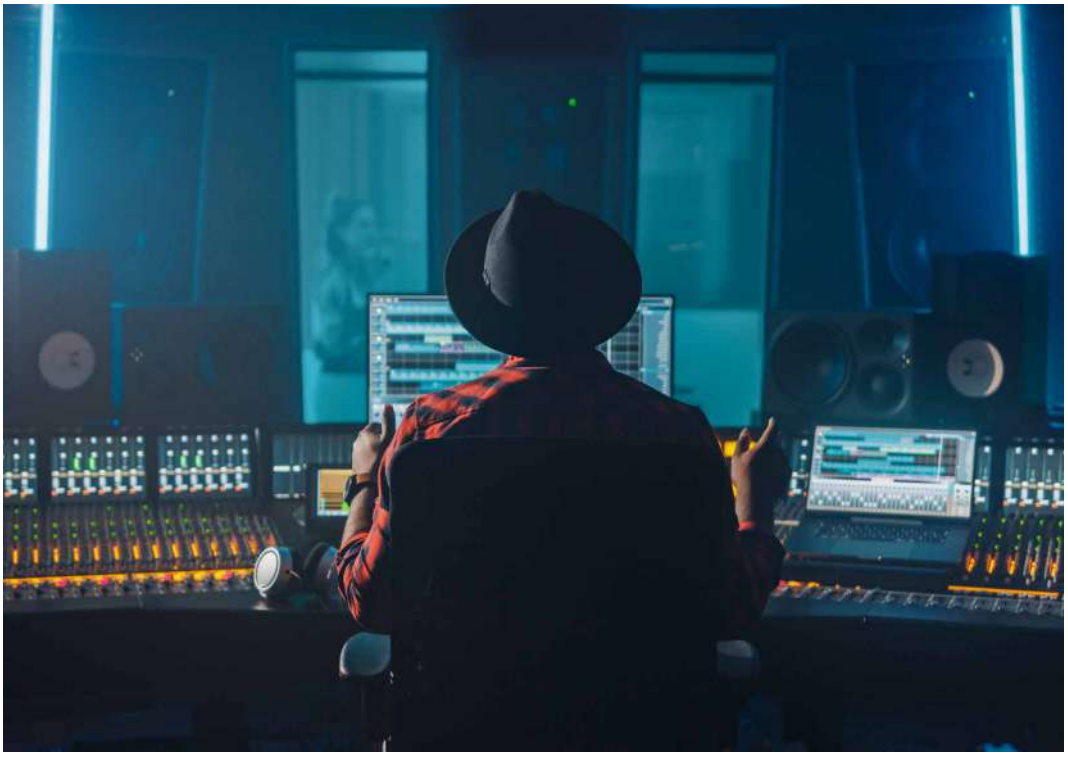

Blakustiesības pieder izpildītājiem (piemēram, dziedātājiem, dejotājiem un aktieriem), fonogrammu producentiem, filmu producentiem un raidorganizācijām. Blakustiesības pēc formas un satura ir līdzīgas autortiesībām, un tās aizsargā izpildītāju, fonogrammu un filmu producentu un raidorganizāciju (blakustiesību īpašnieku) darbības rezultātus (blakustiesību objektus) – izpildījumus, fonogrammas (skaņu ierakstus), filmas un raidījumus.[22]

Blakustiesību regulējums nodrošina blakustiesību īpašniekiem iespēju gūt labumu no blakustiesību objektu izmantošanas, tādējādi atgūstot to izveidē ieguldītos līdzekļus, vienlaikus veicinot ieinteresētību jaunu objektu radīšanā. Sākotnēji blakustiesības tika aizsargātas tikai attiecīgajā valstī, bet, ņemot vērā tiesību "iešanu pāri robežām", tika noslēgti starptautiski daudzpusēji līgumi[23], lai blakustiesības aizsargātu arī starptautiski.

Blakustiesību apliecināšanai nav nepieciešamas formalitātes. Izpildītāji, fonogrammu producenti un filmu producenti uz fonogrammu kopijām vai to iesaiņojuma var izmantot zīmi, kas ietver divus elementus: burtu "P" aplītī (*piemēram: Ⓟ 2022*)un fonogrammas pirmpublicējuma vai filmas fiksācijas gadu.[24]

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Blakustiesības lielā mērā ir saistītas ar autortiesībām. Ja nebūtu autoru radīto darbu, muzikantiem nebūtu dziesmu, ko dziedāt, fonogrammu producentiem – dziesmu, ko ierakstīt studijā, filmu producentiem – filmu, ko uzņemt. Tiesiskajā režīmā blakustiesību aizsardzība ir neatkarīga no autortiesību aizsardzības, tās tiek piešķirtas līdzās autortiesībām un neaizstāj viena otru. Blakustiesību īpašnieki var īstenot savas tiesības, vienīgi ievērojot darba autora tiesības.

22 Autortiesību likuma 47. pants.

23 Piemēram, Romas konvencija "Par izpildītāju, fonogrammu producentu un raidorganizāciju tiesību aizsardzību" (pieejama: https://likumi.lv/doc.php?id=51244).

24 Autortiesību likuma 47. panta septītā daļa.

KAS IR AUTORS, IZPILDĪTĀJS, PRODUCENTS?

Kas ir autors?

Autors ir fiziska persona, kas rada jaunu radošu darbu, piemēram, raksta romānu (rakstnieks), sacer mūziku (komponists), glezno gleznas (mākslinieks), projektē būves (arhitekts).[25] Autors ir arī atvasināta darba autors, piemēram, tulkotājs, mūzikas aranžijas autors, enciklopēdijas sastādītājs.

Ja darbu ir izveidojusi vairāk nekā viena persona un katra autora individuālais ieguldījums darba radīšanā nav norobežojams kā neatkarīgs darbs, autortiesības uz darbu pieder visiem līdzautoriem kopīgi.[26]

25 Autortiesību likums, 1. panta 1. punkts.

26 Autortiesību likuma 9. pants.

Parasti pirmais autortiesību īpašnieks ir persona, kas radījusi darbu, t. i., autors. Taču autortiesību īpašnieki var būt arī autora mantinieki vai citi tiesību pārņēmēji (piemēram, izdevniecība). Mantinieks autora mantiskās tiesības iegūst mantojot. Tās turpinās, kamēr vien ir spēkā autortiesību aizsardzības termiņš. Autora personiskās tiesības nav mantojamas, taču autora mantiniekiem ir tiesības aizsargāt autora personiskās tiesības. Citiem autora tiesību pārņēmējiem var pāriet tikai mantiskās tiesības.[27]

27 Autortiesību likuma 16. pants.

Kas ir izpildītājs?

Izpildītājs ir aktieris, dziedātājs, mūziķis, dejotājs vai cita persona, kas atveido lomu, dzied, lasa, atskaņo vai kā citādi izpilda literāru, mākslas darbu vai folkloras sacerējumu, sniedz estrādes, cirka, leļļu vai citu priekšnesumu.[28] Izpildītāji ir personas, kas iedzīvina un attēlo autoru radītos darbus, interpretē tos, izmantojot savu talantu un izpaužot savu personību.

Izpildītāju tiesības ir salīdzinoši jaunas – tās parādījās 20. gadsimta sākumā kā rezultāts tehnikas attīstībai, kad ieraksti sāka aizstāt mūziķu uzstāšanos koncertos.

Izpildītāju tiesības nodrošina viņiem tiesības uz atlīdzību – maksa par mūziķa uzstāšanos koncertos un ierakstos ir samaksa māksliniekam un ieguldījums arī turpmākajā attīstībā. Skatoties plašāk, tiesības, kas piešķirtas izpildītājiem, sekmē jaunradi, kultūras dažādību un kvalitatīvu darbu pieejamību, kas vienlaikus ir arī sabiedrības interesēs.

Izpildītājiem ir divu veidu tiesības – personiskās tiesības un mantiskās tiesības attiecībā uz viņu izpildījumu koncertos vai ierakstiem.[29]

Cilvēciskajam aspektam ir būtiska nozīme izpildītāju tiesībās, ņemot vērā izpildītāju individuālo tehniku, personību, interpretācijas talantu un spēju attēlot. Tāpēc izpildītājiem, tāpat kā autoriem, ir personiskās tiesības – tiesības tikt identificētiem kā izpildītājiem un iebilst pret sava izpildījuma pārveidošanu.

Izpildītājiem ir arī mantiskās tiesības, piemēram, fiksēt izpildījumu, izplatīt, raidīt, ievietot internetā tā fiksāciju. Darba izpildījuma ierakstu nedrīkst izmantot bez izpildītāja atļaujas.

Izpildītājiem ir tiesības saņemt atlīdzību par katru reizi, kad tiek izmantots viņu izpildījums. Izmantošanas veidi ir dažādi, piemēram, pārraidīšana radio vai TV, atskaņošana publiski – veikalos, restorānos, sporta klubos, skaistumkopšanas salonos un citās publiskās vietās.

28 Autortiesību likuma 1. panta 10. punkts.
29 Autortiesību likuma 48. pants.

Kas ir fonogrammas producents?

Fonogrammas producents ir fiziska persona (piemēram, DJ Rudd, Kaspars Ansons) vai juridiska persona (piemēram, SIA "Mikrofona ieraksti", SIA "Prāta Vētras skaņu ierakstu kompānija"), kas organizē fonogrammas (dziesmas vai albuma) ierakstīšanu studijā (pirmās fiksācijas veikšanu) un sedz visas ar ierakstu saistītās izmaksas. Pēc tam šo mūzikas ierakstu vai albumu klausītāji var iegādāties jau kā gatavu preci disku vai citā formātā veikalos vai interneta veikalos un klausīties neierobežotā daudzumā.[30]

Lai persona būtu atzīstama par fonogrammas producentu, nepietiek tikai ar ideju, ir jābūt iniciatīvai veikt fonogrammu fiksāciju un jāīsteno reālas darbības šī mērķa sasniegšanai:

- jāizvēlas mūzika un izpildītāji, kuri piedalīsies dziesmas ierakstā;
- jāslēdz līgumi, tostarp arī ar sponsoriem un kredītiestādēm;
- jānodrošina skaņu ierakstu studija vai tās noma;
- jānolīgst skaņu ierakstu studijas personāls un jānodrošina nepieciešamā tehniskā aparatūra.

Persona, kura uzņemas tikai ekonomiska rakstura risku vai piešķir kredītu, nav uzskatāma par fonogrammas producentu, jo tā neveic skaņu ieraksta fiksāciju.

Parasti iniciatīvu uzņemas un par fonogrammas fiksācijas pabeigšanu (dziesmas ierakstīšanu) ir atbildīga viena un tā pati persona. Ja iesaistītas vairākas personas un katra veic daļu no iepriekš minētajām būtiskajām darbībām, tad šīs personas ir atzīstamas par līdzproducentiem.

Fonogrammu producentam ir tikai mantiskās tiesības[31], piemēram, atļaut vai aizliegt savu fonogrammu izplatīšanu, kopēšanu, ievietošanu internetā. Tās nevar tikt izmantotas bez producenta atļaujas, un producents šīs tiesības var nodot citām personām pēc saviem ieskatiem.

Producentiem ir tiesības saņemt atlīdzību par katru reizi, kad tiek izmantoti (atskaņoti) viņu producētie mūzikas ieraksti (fonogrammas). Izmantošanas veidi ir dažādi, piemēram, pārraidīšana radio vai TV, atskaņošana publiski – veikalos, restorānos, sporta klubos, skaistumkopšanas salonos un citās publiskās vietās.

30 Autortiesību likuma 1. panta 7. un 8. punkts.
31 Autortiesību likuma 51. pants.

Kas ir filmas producents?

Filmas producents ir persona, kas finansē un pārrauga filmas radīšanu, veidošanu un pabeigšanu.[32] Filmas producents nevar tikt atzīts par filmas autoru.

Neatkarīgi no tā, vai producents strādā filmu producēšanas kompānijā vai neatkarīgi, viņš plāno un koordinē dažādus filmas ražošanas posmus, piemēram, scenārija izvēli, tekstu rakstīšanu, režiju, montāžu, kā arī atbild par finansējuma piesaisti un tā izlietošanu. Pirms filmas tapšanas producents atrod un izvēlas scenāriju filmas uzņemšanai un organizē filmas pirmsapstrādes un pēcapstrādes posmus. Filmas producents algo un izvēlas filmas tapšanā iesaistītos darbiniekus un uzrauga viņu ikdienas darbu. Kad filmas scenārijs ir pabeigts, filmas producents veic darbības, lai nodrošinātu filmas ražošanai vajadzīgo finansējumu. Producenta uzdevums ir nodrošināt filmas pabeigšanu noteiktajā laikā un budžeta ietvaros. Visbeidzot filmas producents ir tas, kurš pēc filmas izdošanas pārrauga tās tirdzniecību un izplatīšanu. Lai to nodrošinātu, filmas producents no filmas autoriem pārņem viņu mantiskās tiesības (izņemot mūzikas autoru). Filmas autori saglabā personiskās tiesības katrs uz savu darbu, bet nedrīkst tās patstāvīgi izmantot. Mūzikas autors saglabā gan personiskās, gan mantiskās tiesības.[33]

Filmas producentam ir mantiskās tiesības[34], piemēram, izplatīt, retranslēt vai ievietot filmu internetā.

32 Autortiesību likuma 1. panta 6. punkts.
33 Autortiesību likuma 11. pants.
34 Autortiesību likuma 50. pants.

KĀDS IR AUTORTIESĪBU UN BLAKUSTIESĪBU AIZSARDZĪBAS TERMIŅŠ?

Viena no autortiesību funkcijām ir saglabāt līdzsvaru starp autoru tiesībām un sabiedrības interesēm piekļūt autoru darbiem un tos izmantot. Šī iemesla dēļ autortiesības un blakustiesības ir ierobežotas laikā.

Autortiesību aizsardzība (personiskās un mantiskās tiesības) ilgst visu autora dzīves laiku un 70 gadus pēc viņa nāves.[35] Aizsardzības termiņu aprēķina no tā gada 1. janvāra, kas seko gadam, kurā autors miris, un beidzas tā gada 31. decembrī, kurā izbeidzas 70 gadu termiņš.[36] Pēc šī termiņa beigām darbs kļūst visiem pieejams, respektīvi, to drīkst brīvi izmantot ikviens bez saskaņošanas un atlīdzības maksāšanas, ievērojot autora tiesības uz vārdu un darba neaizskaramību (t. i., nedrīkst darbā izdarīt pārveidojumus, papildinājumus).[37]

Pēc autora nāves viņa mantiniekiem pāriet autora mantiskās tiesības (70 gadus mantinieki var saņemt atlīdzību par darba izmantošanu), un viņiem ir tiesības aizsargāt autora personiskās tiesības (piemēram, ja kāds cenšas šo darbu uzdot par savu).

35 Autortiesību likuma 36. pants.
36 Autortiesību likuma 38. pants.
37 Autortiesību likuma 39. pants.

Blakustiesību aizsardzība ir spēkā 50 gadus pēc pirmā izpildījuma vai tā fiksācijas, taču, ja mūzikas ieraksts (fonogramma) ir likumīgi publicēts vai publiskots, tā blakustiesību aizsardzības termiņš ir 70 gadi no pirmās ieraksta publicēšanas vai publiskošanas dienas.

Blakustiesību termiņu aprēķina no tā gada 1. janvāra, kas seko gadam, kad tika veikts izpildījums, tā fiksācija, publicēšana vai publiskošana.[38]

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Divas no autora personiskajām tiesībām – tiesības uz vārdu un darba neaizskaramību – nav ierobežotas laikā, proti, to aizsardzība nekad nebeidzas. Piemēram, darbu drīkst brīvi ievietot internetā bez autora atļaujas, ja ir pagājuši 70 gadi pēc autora nāves, bet nav pieļaujama nepareiza vai nepatiesa norāde uz tā autoru.[39]

PAPILDU INFORMĀCIJA SKOLOTĀJAM

Latvijas Autortiesību likums paredz īpašu autortiesību aizsardzības termiņa pagarinājumu tiem autoriem, kuru darbi Latvijā bija aizliegti vai kuru izmantošana no 1940. gada jūnija līdz 1990. gada maijam bija ierobežota. Autortiesību aizsardzības termiņu var pagarināt par šo ierobežojuma vai aizlieguma laiku.

38 Autortiesību likuma 55. pants.
39 Autortiesību likuma 39. pants.

VAI AUTORTIESĪBAS VAR NODOT CITAI PERSONAI?

Autora personiskās tiesības dzīves laikā nevar pāriet citai personai.[40]
Autors savas mantiskās tiesības var nodot citai personai.[41] Tad šī persona kļūst par autortiesību īpašnieku, piemēram, autors izdevējam var nodot darba publicēšanas tiesības. Autors savas tiesības var nodot citai personai par brīvu vai pret atlīdzību.

Autoram rūpīgi jāizsver iespējamie ieguvumi, ja viņš izlemj kādam nodot savas tiesības. Darba publicēšanas tiesību nodošanas vietā autors var izdevējam izsniegt atļauju (licenci) darbu publicēt, teiksim, uz noteiktu laiku. Tādā gadījumā publicēšanas tiesību pāreja nenotiek, un tās paliek autoram.

40 Autortiesību likuma 14. panta otrā daļa.
41 Autortiesību likuma 16. pants.

Interneta platformas var aicināt tevi nodot autortiesības, vienlaikus nodrošinot iespēju darbu popularizēt, bet ņem vērā, ka tavas iespējas darbu lietot un saņemt atlīdzību būs ierobežotas.

Neatsavināmas ir autora tiesības saņemt atlīdzību vizuālās mākslas oriģināldarba tālākpārdošanas gadījumā,[42] t. i., ja tiek publiski pārdots vizuālās mākslas darbs – izsolē, galerijā u. tml., autors ir tiesīgs saņemt 5% no darba tālākpārdošanas cenas.[43]

Ja autors darbu rada darba devēja uzdevumā, piemēram, veido fotoreportāžu no sporta spēlēm, visas tiesības uz darbu pieder autoram.[44] Lai tiesības pārietu darba devējam, jānoslēdz attiecīgs līgums. Izņēmums ir datorprogrammu autors – visas darba mantiskās tiesības pieder darba devējam, ja vien līgumā ar autoru nav paredzēts citādi.

42 Autortiesību likuma 17. pants.

43 Ja cena nepārsniedz 50 000 euro. Ja cena šo summu pārsniedz, Autortiesību likumā noteikts cits tālākpārdošanas atlīdzības apjoms.

44 Autortiesību likuma 12. pants.

KĀ ES VARU LEGĀLI IZMANTOT CITU AUTORU DARBUS? VAI VIENMĒR IR JĀSAŅEM ATĻAUJA DARBA IZMANTOŠANAI?

Lai likumīgi izmantotu cita autora darbu, vispirms ir jāsaņem autora atļauja. Piemēram, lai izmantotu ar autortiesībām aizsargātu mūziku savam mājas video un augšupielādētu to kādā no tiešsaistes video platformām, ir jāsaņem autoru un blakustiesību īpašnieku (mūzikas un teksta autoru, izpildītāju, skaņu ierakstu producentu u. c.) piekrišana. Tikai tajos gadījumos, kad šādu piekrišanu ir jau saņēmis video platformas uzturētājs, atļauja nav jāsaņem tev. Tāpēc svarīgi vispirms iepazīties ar attiecīgās video platformas lietošanas noteikumiem.

Atļauja nav nepieciešama gadījumos, kad tu izmanto vispārpieejamus (*public domain*) darbus:

- darbus, kuriem ir beidzies aizsardzības termiņš;
- darbus, kurus neaizsargā ar autortiesībām vai blakustiesībām.

Drīkst izmantot arī citus darbus, ja šāda izmantošana ir atļauta ar likumu kā autora tiesību ierobežojums. Visbeidzot drīkst izmantot darbus, par kuriem autors ir skaidri norādījis, ka atļauj šo darbu brīvu izmantošanu, piemēram, uz atvērtā satura (*Creative Commons*) vai nekomerciālās licences pamata.

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Izmantojot darbus, kas tiek piedāvāti saskaņā ar atvērtā satura (*Creative Commons*) licencēm, ir jāievēro noteikumi, kas noteikti konkrētajā licencē. Piemēram, noteikumi paredz, ka darbu drīkst izmantot tikai nekomerciāliem mērķiem un ir obligāti jānorāda darba autors.

Internetā ir vietnes, kurās atrodami darbi, kas ir publiski pieejami visiem vai noteiktam izmantošanas veidam. Pirms internetā atrasta darba izmantošanas vajadzētu pārliecināties, vai tas tiek ņemts no legāla avota, proti, vai darbs ievietots internetā ar autora atļauju. Jebkurā gadījumā pirms darba izmantošanas rūpīgi jāpārbauda pievienotie lietošanas noteikumi (vai, ja pieejami, vietnes izmantošanas noteikumi), lai zinātu, kas ir atļauts un kas – ne.

Ne viss, kas atrodams tiešsaistē, ir brīvs no autortiesībām un/vai blakustiesībām un izmantojams bez atļaujas.

Tāpat būtu ieteicams pārbaudīt (piemēram, vietnes izmantošanas noteikumos vai norādē uz atvērtā satura licenci), vai materiāla autors ir atļāvis tā izmantošanu izglītības vai citiem mērķiem (piemēram, nekomerciāliem mērķiem), kas ietver arī izmantošanu izglītības mērķiem.
Vairāk informācijas par nekomerciālajām licencēm var atrast *šeit*.

IETEIKUMS

Lai saņemtu autora atļauju, vari sazināties ar pašu autoru, ja viņa kontaktinformācija ir atrodama tiešsaistē, ar viņa izdevēju vai citu tiesību īpašnieku, kura kontaktinformācija norādīta pie attiecīgā darba. Nepieciešamo kontaktinformāciju vari meklēt arī tiešsaistē vai sazināties ar kolektīvā pārvaldījuma organizāciju, kura varētu pārstāvēt autoru vai izpildītāju (skat. jautājumu par kolektīvā pārvaldījuma organizācijām. Sīkāku informāciju par kolektīvā pārvaldījuma organizācijām var atrast *šeit*).

KAS IR AUTORTIESĪBU IEROBEŽOJUMI?

Viena no autortiesību funkcijām ir saglabāt līdzsvaru starp autora tiesībām, no vienas puses, un sabiedrības interesēm piekļūt autoru darbiem un tos izmantot, no otras puses.

Tāpēc autortiesības nodrošina ne tikai autoru interešu aizsardzību, bet paredz arī skaidri noteiktus gadījumus, kad autortiesības ir ierobežotas un darbs var tikt brīvi izmantots noteiktiem mērķiem bez autora piekrišanas. Šādos gadījumos vienmēr ir jānorāda autora vārds un jāievēro likumā paredzētie autortiesību ierobežojuma izmantošanas noteikumi.

Daži no gadījumiem (autortiesību ierobežojumiem), kad darba izmantošanai **nav nepieciešama autora atļauja**:

- citāta vai fragmenta izmantošana savas domas pamatošanai, kritiskai analīzei vai zinātniskiem vai pētniecības nolūkiem. Tas nozīmē, ka tu vari izmantot citu autoru darbu fragmentus savā darbā, bet šādos gadījumos citātam vai fragmentam jābūt nelielam, tas jāizmanto, lai pamatotu savu viedokli vai kritizētu darbu. Ievietojot citātu vai fragmentu, obligāti jānorāda autora vārds un darba nosaukums[45];

45 Autortiesību likuma 20. panta pirmās daļas 1. punkts.

- skolotāji drīkst izmantot citu autoru darbus, izstrādājot izglītības standartiem atbilstošus mācību līdzekļus (grāmatas, audiovizuālos darbus u. c.), kas tiek izmantoti izglītības iestādēs nepastarpinātā mācību procesā nekomerciālos nolūkos. Arī šajā gadījumā jānorāda izmantotā darba autora vārds un nosaukums un izmantotā darba apjomam jābūt atbilstošam ilustrēšanas mērķim. Ilustrēšanas mērķis ir sasniegts, ja cita autora darba fragments kalpo kā piemērs vai paskaidro apgūstamo tematu[46];
- publiskais izpildījums mācību procesā – auditorijās, kurās skolēni nav savstarpēji pazīstami, atļauts mācību procesā nekomerciālā nolūkā rādīt filmas, izpildīt muzikālus darbus vai teātra izrādes, ja tiek ievēroti šādi nosacījumi:
  – filmas rādīšana, muzikālā darba vai teātra izrādes izpildīšana nepieciešama izglītības programmas īstenošanai;
  – tiek norādīts filmas, muzikālā darba vai teātra izrādes nosaukums un autori;
  – skatītāji ir tikai pedagogi, izglītojamie vai personas, kas tieši saistītas ar attiecīgās izglītības programmas īstenošanu.
- darba parodēšana vai kariķēšana (piemēram, mēmes)[47];
- darba reprogrāfiskā reproducēšana[48] (kopēšana uz papīra vai skenēšana – atļauts kopēt vai skenēt grāmatu vai avīžu fragmentus (izņemot notis), lai tos izmantotu mācību procesā nekomerciālā nolūkā. Tas atļauts tāpēc, ka valsts samaksā autoriem un izdevējiem atlīdzību par viņu darbu kopēšanu izglītības iestādēs un bibliotēkās. Līdz ar to izglītības iestādēm nav jāslēdz licences līgumi ar autoriem vai viņus pārstāvošajām organizācijām par grāmatu vai avīžu fragmentu kopēšanu, kas nepieciešama mācību procesā. Likums precīzi nenosaka, cik lielu grāmatas vai avīzes fragmentu atļauts skenēt vai kopēt, un nepieciešamības gadījumā pieļauj arī visa darba (piemēram, fotogrāfijas vai dzejoļa) kopēšanu;
- darba kopēšana personiskai lietošanai (privātkopēšana) – ir atļauts izgatavot vienu likumīgi iegūta darba kopiju personiskai (nekomerciālai lietošanai). Šādu darba kopiju drīkst nodot jebkuram ģimenes loceklim vai draugam.[49] Piemēram, drīkst lejupielādēt savā telefonā vai datorā internetā atrastu attēlu (ja tas tur ievietots legāli) un izmantot to kā fona tapeti, taču šo pašu attēlu nedrīkst drukāt uz T krekliem un tos pārdot.

Visi ierobežojumi attiecas tikai uz autoru mantiskajām tiesībām. Personiskās tiesības ierobežot nevar. Autortiesību ierobežojumi attiecas arī uz blakustiesībām.[50]

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Ikreiz, atsaucoties uz ierobežojumu, ir jāveic tā sauktais "trīs soļu tests"[51], kas nosaka, ka autora tiesības drīkst ierobežot "tikai īpašos, likumā speciāli atrunātos gadījumos (1. solis), ja ierobežojuma piemērošana nav pretrunā ar darba normālu izmantošanu (2. solis) un nepamatoti neierobežo autora likumīgās intereses (3. solis). Piemēram, ierobežojuma izmantošana nevar samazināt attiecīgā darba noietu tirgū un autora ienākumus no tā.

46 Autortiesību likuma 21. pants.
47 Autortiesību likuma 19. panta pirmās daļas 9. punkts.
48 Autortiesību likuma 35. pants.
49 Autortiesību likuma 34. pants.
50 Autortiesību likuma 54. pants.
51 Autortiesību likuma 18. panta otrā daļa.

Klasē skolēni drīkst brīvi izpildīt muzikālus darbus vai teātra izrādes, kā arī drīkst brīvi rādīt filmas, jo parasti klases skolēni ir savstarpēji pazīstami. Tas atļauts tāpēc, ka šādā gadījumā netiek veikts "publiskais izpildījums" autortiesību izpratnē, par ko būtu jāsaņem autoru un blakustiesību īpašnieku atļauja.

PAPILDU INFORMĀCIJA SKOLOTĀJAM

Nošu kopēšana ir tieši izslēgta no reprogrāfiskās reproducēšanas autortiesību izņēmuma un nav atļauta arī saskaņā ar vispārīgo privātkopēšanas izņēmumu, kas nodrošina iespēju veikt kopēšanu personiskai lietošanai, maksājot nesēja atlīdzību. Notis drīkst kopēt, tikai pamatojoties uz autora vai autortiesību pārņēmēja, biežāk – izdevniecības, iepriekšēju atļauju

Lai likumīgi izmantotu notis, iesakām sazināties ar nošu izdevniecību (piemēram, "Musica Baltica").

Darbu privātkopēšana nopietni ietekmē autoru, izpildītāju un producentu intereses, jo samazina pārdošanas apjomu un līdz ar to arī viņu ienākumus. Lai saglabātu līdzsvaru starp autortiesību un blakustiesību īpašnieku un sabiedrības vajadzībām, likums nosaka – tiesību īpašniekiem ir tiesības saņemt taisnīgu atlīdzību (nesēja atlīdzība).

Nesēja atlīdzību maksā personas, kas izgatavo, ieved Latvijā šādai kopēšanai izmantojamās iekārtas (piemēram, datorus, viedtālruņus) un tukšos datu nesējus (piemēram, datorus, zibatmiņas, datoru cietos diskus). Atlīdzības iekasēšanu un izmaksu tiesību īpašniekiem veic kolektīvā pārvaldījuma organizācijas.[52] Nesēja atlīdzība tiek ierēķināta attiecīgās iekārtas vai nesēja cenā.

Ikdienā darba kopēšana personiskai lietošanai ir, piemēram:

- video, dziesmas, grāmatas, fotogrāfijas vai jebkura cita veida autora darba nokopēšana un glabāšana datorā, ārējā diskā, zibatmiņā vai viedtālrunī;
- nofotografēta grāmatas teksta, gleznas vai jebkura cita autora darba (piemēram, vācot materiālus studiju darbam bibliotēkā) glabāšana datorā vai viedtālrunī vai tā pārsūtīšana draugiem;
- nofilmēta mājas ballītes video ar fonā skanošo mūziku pārsūtīšana draugiem;
- sociālajam tīklam (*Instagram, TikTok, Facebook, Twitter*) nofilmēta video ar mūziku fonā glabāšana datorā vai viedtālrunī vai tā pārsūtīšana draugiem;
- koncerta privāta videoieraksta (ja organizators to atļauj) glabāšana vai pārsūtīšana draugiem;
- lejupielādētas fotogrāfijas, apsveikuma kartītes, cita veida autora vizuālā darba glabāšana datorā vai viedtālrunī vai šāda darba pārsūtīšana draugiem;
- no draugiem saņemtu video, mūzikas, fotogrāfiju un citu autora darbu saglabāšana datorā vai viedtālrunī.

52 Autortiesību likuma 34. pants.

PLAĢIĀTS

Vārds plaģiāts cēlies no latīņu valodas vārda *plagium*, kas nozīmē bērnu nolaupīšanu. Romiešu dzejnieks Marciāls[53], kurš savus sarakstītos darbus uztvēra kā savus "gara bērnus", kādā no savām epigrammām savulaik norādījis, ka kāds cits dzejnieks esot nolaupījis viņa dzejoļus un deklamējis kā savus, tādējādi šo darbību pielīdzinot bērnu nolaupīšanai un lietojot vārdu plaģiāts.

Plaģiātisms ir cita autora darba vai tā daļas uzdošana par savējo, un tas ir autora personisko tiesību pārkāpums. Plaģiātisms var būt arī tad, ja autortiesību aizsardzības termiņš attiecībā uz autoru ir beidzies. Ja darba autors darbu publiskojis, nenorādot savu vārdu, arī šāda darba uzdošana par savu ir plaģiāts.

Ir atļauta autora darba izmantošana citēšanai, ja tas darīts atbilstošā apjomā, norādot autora vārdu un citētā darba nosaukumu.[54] Svarīgi referātā un citos darbos, kas tiek izstrādāti mācību procesā pareizi citēt izvēlēto autora darbu.

Akadēmiskajā vidē pazīst arī pašplaģiātismu – atkārtotu sava darba iesniegšanu vērtēšanai, katru reizi to uzdodot par jaunu oriģināldarbu. Pats par sevi tas nav autortiesību pārkāpums, bet šāda rīcība neatbilst mācību iestādes prasībām attiecībā uz darbu izstrādi.

Tiešsaistē pieejamais plašais autoru darbu klāsts rada mānīgu priekšstatu par anonimitāti. Dažādi rīki, kas izmantojami darbu salīdzināšanai, identificē plaģiātismu.

Tīši plaģiātisma gadījumi ārpus akadēmiskās vides sastopami reti. Attiecībā uz muzikālajiem darbiem biežāk var runāt par netīšu plaģiātismu – autors, radot muzikālu darbu, tajā izmantojis jau esoša darba fragmentu, bet nav saņēmis attiecīgu atļauju vai arī izmantojis esošu tekstu, bet nav centies noskaidrot tā autoru.

Literatūra pazīst labprātīga plaģiātisma gadījumus, kad autors personisku vai citu, visbiežāk politisku, iemeslu dēļ nevar publicēt darbus ar savu vārdu vai pseidonīmu, nedz arī palikt anonīms un izvēlas tos publicēt kā cita autora darbus ar viņa piekrišanu.

Jau izsenis pazīstama arī plaģiātismam pretēja darbība – meistara darba viltošana, uzdodot savu darbu par kāda slavena autora darbu, tā paaugstinot darba vērtību.

53 Marcus Valerius Martialis; dzimis ap 38.–42. gadu, miris ap 101.–104. gadu.
54 Autortiesību likuma 20. pants.

KAS IR TIESĪBU KOLEKTĪVAIS PĀRVALDĪJUMS?

Autori, izpildītāji un producenti savu mantisko tiesību aizsardzību var īstenot paši vai ar pārstāvju, piemēram, ar kolektīvā pārvaldījuma organizāciju, starpniecību. Kolektīvā pārvaldījuma organizācijas ir pašu autoru, izpildītāju un producentu dibinātas bezpeļņas organizācijas, kuras uzrauga tiesību izmantošanu, slēdz līgumus ar darbu izmantotājiem, iekasē un izmaksā atlīdzību tiesību īpašniekiem par viņu darbu izmantošanu.[55]

1777. gadā franču pulksteņmeistars, izgudrotājs un rakstnieks Pjērs Bomaršē apvienoja franču lugu autorus Dramaturģijas likumdošanas birojā, kas pēc trīs gadus ilga streika panāca, ka tiek mainīts likums un teātri vienreizējas atlīdzības vietā autoriem maksā noteiktu procentu no katras izrādes ieņēmumiem. Šī bija pasaulē pirmā autortiesību organizācija, kas vēlāk pārveidojās par Drāmas autoru un komponistu biedrību (*Société des Auteurs et Compositeurs Dramatiques*) un pastāv vēl tagad. Pēc franču parauga šādas organizācijas Napoleona karu laikā nodibinājās visā Eiropā.

Varētu teikt, ka kolektīvā pārvaldījuma organizācija ir pielīdzināma administratīvajam birojam, jo paši tiesību īpašnieki pieņem darbā administrācijas darbiniekus, nosaka viņu atalgojumu, biroja izdevumus un uzrauga darbinieku ikdienas darbu.

Organizācija iegūst pilnvaras tiesību īpašnieku pārstāvniecībai, noslēdzot ar viņiem līgumus. Savukārt ārvalstu tiesību īpašniekus savā teritorijā tā pārstāv saskaņā ar savstarpējas pārstāvniecības līgumiem, kas slēgti ar kolektīvā pārvaldījuma organizācijām citās valstīs. Piemēram, Latvijas autoru kolektīvā pārvaldījuma organizācija AKKA/LAA par Francijas autoru lugu izmantošanu Latvijā slēdz līgumus ar Francijas "Drāmas autoru un komponistu biedrību", par citu organizāciju pārstāvēto autoru darbu izmantošanu – ar šo valstu organizācijām.

Attiecībā uz dažiem darbu izmantošanas veidiem individuālu tiesību administrēšanu nav iespējams nodrošināt vai tā ir apgrūtināta. Piemēram, mūzikas komponists, kura komponētās melodijas ir dzirdamas dziesmās, ko atskaņo veikalos Latvijā un ārzemēs, nekad nevarēs apmeklēt katru veikalu katrā zemes nostūrī, lai izsniegtu atļauju sava darba izmantošanai un ievāktu atlīdzību. Tāpēc šādu tiesību pārvaldīšana Latvijā notiek tikai kolektīvi (obligātais kolektīvais pārvaldījums), piemēram, attiecībā uz publisku izpildījumu sabiedriskās vietās, privātkopēšanu un retranslēšanu.[56] Šajos gadījumos kolektīvā pārvaldījuma organizācijai nav jāslēdz līgums ar tiesību īpašniekiem, lai veiktu attiecīgo tiesību pārvaldīšanu. Tiesību īpašnieki, vēršoties organizācijā, saņems savu atlīdzības daļu.

55 Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma likuma 1. panta 4. punkts, 5. pants.
56 Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma likuma 3. panta otrā daļa.

Latvijā kolektīvā pārvaldījuma organizāciju darbību regulē Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma likums, un tās var darboties, saņemot Kultūras ministrijas atļauju. Kultūras ministrija veic arī šo organizāciju darbības uzraudzību. Latvijas kolektīvā pārvaldījuma organizāciju saraksts pieejams *šeit*.

NODERĪGI!

Tā kā daudzi darbu izmantošanas veidi tiek pārvaldīti tikai kolektīvi, lai saņemtu atļauju, vispirms ieteicams vērsties pie attiecīgās kolektīvā pārvaldījuma organizācijas. Ja organizācija konkrētajā gadījumā nebūs pilnvarota izsniegt licenci, tās rīcībā varētu būt informācija, kur meklēt personu, kura ir tiesīga šādu licenci izsniegt.

SVARĪGI ATCERĒTIES!

Lai saņemtu atļauju mūzikas ierakstu atskaņošanai skolas rīkotā pasākumā, kas noris ārpus mācību procesa (piemēram, skolas diskotēkā), ir jāvēršas gan Autortiesību un komunicēšanās konsultāciju aģentūrā/Latvijas Autoru apvienībā (AKKA/LAA), kura pārstāv autoru tiesības (dziesmas tekstu un mūzikas autoru), gan Latvijas Izpildītāju un producentu apvienībā (LaIPA), kura pārstāv blakustiesību īpašniekus (mūzikas ierakstu izpildītājus un fonogrammu producentus), saņemot atbilstošu licenci no abām organizācijām. Taču, ja paredzēts, piemēram, kora vai orķestra koncerts (dzīvās mūzikas izpildījums), tad licence nepieciešama tikai no AKKA/LAA.

Savukārt deju koncerta gadījumā atļauju saņemšana atkarīga no tā, kā tiek atskaņota mūzika. Ja dejotāji dejo mūzikas ierakstu pavadījumā, tad atļauja jāsaņem gan no AKKA/LAA, gan no LaIPA, bet, ja dejotāji dejo dzīvās mūzikas pavadījumā, tad licence saņemama tikai no AKKA/LAA.
Vairāk informāciju par atļauju saņemšanu var atrast *šeit*.

AUTORTIESĪBAS INTERNETĀ

Internets kā mūsdienīgs informācijas apmaiņas rīks pārsteidz ar efektivitāti un pieejamību. Internets ir vide, kurā autors savus darbus var viegli padarīt pieejamus un kurā citas personas šiem darbiem var piekļūt un, saņemot atļauju, tos izmantot. Diemžēl tehniski vieglais darba kopēšanas un saglabāšanas process, kā arī priekšstats par savu darbību anonimitāti rada mānīgu izjūtu par autortiesību neesamību.

Darbības, ko veicam ar darbiem internetā, – publiskošana, lejupielāde, straumēšana, dalīšanās ar datnēm u.c. – ir autora darbu izmantošana, un katrai no tām ir nepieciešama autora atļauja (licence).

Autors savus darbus var publiskot sev piederošā vietnē vai izmantot kādas platformas pakalpojumu. Publiskojot darbus internetā, autors neatsakās no savām tiesībām, un viņa darbi nezaudē aizsardzību. Tāpat katrai turpmākai izmantošanas reizei un veidam ir nepieciešama autora atļauja (licence). Cita autora darbu bez atļaujas publiskot internetā nedrīkst. "Ja autors lūgs darbu izņemt, es to izdarīšu" nav laba prakse. Autortiesības nav aizliedzošas pēc būtības, bet gan paredz izmantotāja pienākumu saņemt atļauju vēl pirms faktiskās darba izmantošanas.

Autora vietnē var būt izvietota informācija par vietnē publiskoto darbu izmantošanas noteikumiem. Ja pie darba ir norāde uz atvērtā satura licenci[57], iepazīsties ar tās noteikumiem. Ja informācijas nav, pirms darba tālākas izmantošanas jāsaņem autora atļauja (licence).

Ja autors savus darbus izvēlas publiskot kādā platformā, jāiepazīstas ar tās lietošanas noteikumiem, kas attiecas uz satura veidotāju autortiesībām, piemēram, vai es kā autors, augšupielādējot savas fotogrāfijas platformā, nezaudēju savas mantiskās tiesības uz šīm fotogrāfijām. Parasti tiek izmantots apzīmējums "neekskluzīvās izmantošanas tiesības" (neekskluzīvā licence), kas nozīmē, ka autors saglabā autortiesības uz saviem darbiem un sniedz platformai atļauju jeb licenci viņa darbus padarīt pieejamus galalietotājiem.

Bieži tiek uzdoti jautājumi par internetā atrasta darba tālāku izmantošanu. Daudz izmantotais apzīmējums *royalty free* ("bez atlīdzības") vēl nenozīmē, ka darbu drīkst izmantot tavā izvēlētajā veidā, nesaņemot atļauju un nemaksājot atlīdzību; iespējams, muzikālo darbu ar norādi *royalty free* autors ļāvis izmantot nekomerciālos nolūkos, video publiskošanai atsevišķās platformās, bet ne raidīšanai.

Ne vienmēr ir skaidrs, vai darbs vietnē pieejams legāli, piemēram, vai filma šajā vietnē tiek straumēta ar autora atļauju. Vietnes īpašniekam nav pienākuma norādīt informāciju par saņemtajām atļaujām no darba autoriem. Ir rūpīgi jāizvērtē vietne un tajā ievietotā informācija.

57 Creative Commons (Pieejams: www.creativecommons.org).

KAS IR PIRĀTISMS?

Pirātisms ir ar autortiesībām aizsargātu darbu vai/un blakustiesību objektu nelikumīga izmantošana. Respektīvi, tā ir darbu fiksācija (piemēram, nelegāls koncertieraksts), publiskošana (piemēram, skenētas grāmatas ievietošana internetā), kopēšana (piemēram, mp3 kopijas izveide no *YouTube* video) un izplatīšana (piemēram, augšupielāde *torrentos*) jebkādā veidā bez tiesību īpašnieku atļaujas un atlīdzības samaksas.

Kādreiz pirātisms aprobežojās ar fizisku, nelegālu autoru darbu kopēšanu, piemēram, CD vai DVD pārrakstīšanu. Pašlaik interneta pieejamība ļauj šos digitālos failus pavisam vienkārši nodot citiem, nodarot daudz lielākus zaudējumus darbu radītājiem.

Pirātisms būtiski ietekmē ne tikai autorus, izpildītājus un producentus, bet arī sabiedrību kopumā.

Tas atņem autoriem, izpildītājiem un producentiem finansiālu kompensāciju par viņu ieguldīto darbu un samazina viņu spēju turpināt jaunu darbu radīšanu. Tāpat tas pazemina radošās profesijas kā nākotnes profesijas izvēli, samazina darba vietu skaitu, kā arī valsts ieņēmumus no nodokļiem.

Par autortiesību pārkāpumu ir paredzēta civiltiesiskā, administratīvā un būtiska kaitējuma nodarīšanas gadījumā – arī krimināltiesiskā atbildība. Līdz ar to autortiesību pārkāpējam var iestāties viņam nelabvēlīgas sekas, tostarp pienākums atlīdzināt autoram radušos zaudējumus un kompensēt morālo kaitējumu. Personas nezināšana par autortiesību pārkāpuma izdarīšanu neatbrīvo no atbildības.

NODERĪGI!

Par to, ka darbs internetā tiek piedāvāts nelegāli, var liecināt dažādas pazīmes, piemēram, attiecīgā vietne var atklāti norādīt uz tās satura nelegālo izcelsmi, vietnē pieejamais saturs var būt zemākas kvalitātes, nekā ierasts, filma var būt pieejama vietnē, vēl pirms ir notikusi tās oficiālā pirmizrāde u. tml. Nelegāla satura identificēšanā var palīdzēt pieredze un zināšanas par to, kādā veidā parasti tiek piedāvāts legāls saturs. Piemēram, par to, ka tiešsaistē pieejamais saturs tiek piedāvāts legāli, var liecināt attiecīgās vietnes reklamēšana uzticamos medijos, satura aizsardzība ar tehnoloģiskās aizsardzības līdzekļiem u. c. pazīmes. Tāpat internetā arvien vairāk ir t. s. legālā piedāvājuma datubāzes, kur ir apkopota informācija par attiecīgajā valstī legāli pieejamo saturu. *Piemēram, Latvijas portāls Ņem droši!*

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?**
- **Kā autortiesības attiecas uz mani?**
- **Kas ir autors?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Atbildīgi izturas pret savu un citu veidotiem darbiem.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Vienkāršu informāciju salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē pēc dotajiem kritērijiem. Meklē pārbaudītus faktus, pats tos pārbauda.

2.1. Ir atvērts jaunai pieredzei. Ar prieku fantazē par iespējamiem neierastiem risinājumiem.

5.2. Ievēro, ka dažādiem cilvēkiem ir atšķirīgi viedokļi, nosauc savas vērtības. Ar pedagoga atbalstu rīkojas saskaņā ar savām vērtībām.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

1.–3. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa, zīmēšanai nepieciešamie materiāli

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā klasē.
2. Skolēni veido zīmējumu un stāstījumu par saviem mīļajiem.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni izmanto 3P vērtēšanas paņēmienu.

● Kas ir autortiesības? ● Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?
● Kā autortiesības attiecas uz mani? ● Kas ir autors?

1. Izpēti Jāzepa Osmaņa dzejoļu krājuma "Mani mīļie" titullapu un nosaki autorus! Kuri darba tapšanā iesaistītie nav autori? Kāpēc?

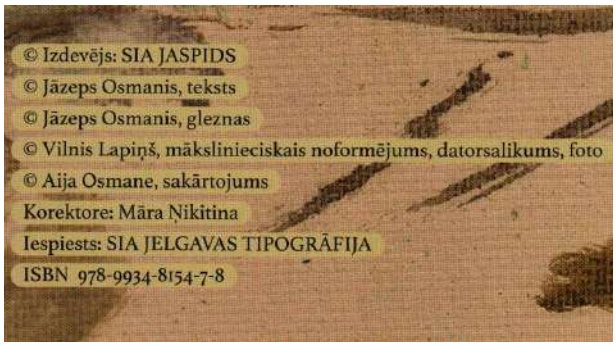

2. Kā tu saproti vārdu "labs"? Pasaki vārdu savienojumu, kurā ir vārds "labs"!

3. Izpēti elektroniskajā vārdnīcā www.tezaurs.lv doto skaidrojumu!

4. Izlasi Jāzepa Osmaņa dzejoli "Jautājums"! Kura vārda "labs" nozīme ir izmantota šajā dzejolī? Pamato savas domas!

Jautājums

Ai, māmulīt, visu tu vari,
Un viss ir tik mīļš, ko tu dari!
Lūk, piemēram, cimdiņus abus
Tu adi tik siltus un labus!
Man šallīti pieglaud pie vaiga,
Un tā ir tik mīksta un maiga!
Ai, visu tu vari un proti,
Tu mīļa tik ļoti, ļoti!
Bet, māmulīt, pasaki gan –
Es…
Esmu tik labs kā tu man?

(JĀZEPS OSMANIS)

5. Uzraksti trīs savus darbus, ar kuriem lepojies: "Es to izdarīju labi!"!

6. Izpēti Jāzepa Osmaņa dzejoļu krājuma "Mani mīļie" dzejoļus un ilustrācijas! Kas un kāpēc tevi iespaidoja visvairāk?

7. Kādām īpašībām jāpiemīt autoram? Esi autors – uzzīmē savus mīļos un pastāsti par viņiem!

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kas ir autors, izpildītājs?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

1.4. Atbildīgi izturas pret savu un citu veidotiem darbiem.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Vienkāršu informāciju salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē pēc dotajiem kritērijiem. Meklē pārbaudītus faktus, pats tos pārbauda.

2.2. Lai radītu idejas, iedvesmojas no citu darbiem.

4.3. Sadarbojas ar citiem kopēju konstruktīvu uzdevumu veikšanā.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

1.–3. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina skolēnus iepazīties ar Margaritas Stārastes pasaku grāmatām.
2. Skolēni grupā izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni veido noteikumus, kas jāievēro mācību procesā.

Atbildes

4. Autorus, kuri kopā rada darbus, sauc par līdzautoriem.

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kas ir autors, izpildītājs?**

1. Izpētiet Margaritas Stārastes grāmatu "Zīļuks", "Lācīša Rūcīša raibā diena", "Laimes zeme" titullapas! Nosauciet autoru! Kurš sacerējis, kurš ilustrējis grāmatu? Ko secināt?

2. Noskatieties Latvijas Leļļu teātra izrādi "Kas notiek Dižmežā?"! Noskaidrojiet, kuri aktieri izpilda lomas! Vai un kāpēc viņi ir/nav autori?

3. Dižmežā ir uzraksts "Dižmežā ļaundariem ienākt stingri aizliegts". Komentējiet to!

4. Izveidojiet klases desmit noteikumus, kurus ievērojot visi jutīsies labi un droši. Vai un kāpēc noteikumu izveide ir/nav ar autortiesībām aizsargāts darbs? Kā sauc autorus, kuri kopā rada darbu?

5. Grupas noteikumus prezentējiet, klasē vienojieties, apkopojiet visiem pieņemamākos noteikumus, noformējiet un novietojiet klasē! Ievērojiet tos!

6. Pēc izvēles izlasi vienu Margaritas Stārastes pasaku! Esi mākslinieks – uzzīmē savas izjūtas pēc pasakas izlasīšanas!

- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

3.3. Skaidrojot jēdzienus "autortiesības" un "intelektuālais īpašums", to nozīmi un ievērošanu, radot savus risinājumus.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Spriež no konkrētā uz vispārīgo. Atšķir svarīgo no mazāk svarīgā, situācijai atbilstošo no neatbilstošā. Veido dotajā kontekstā faktos balstītu argumentāciju. Formulē tiešus, vienkāršus secinājumus.

6.1. Izmanto digitālās tehnoloģijas zināšanu ieguvei, apstrādei, prezentēšanai, pārraidei un pamato digitālo tehnoloģiju lietojuma nepieciešamību.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, situācijas analīze

MĒRĶAUDITORIJA

4.–6. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Interaktīvā tāfele, dažādi uzziņas avoti, darba lapa, Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Saruna. Skolotājs rosina skolēnus padomāt un pateikt, ko nozīmē vārds "autors". Skolotājs lūdz skolēnus uz interaktīvās tāfeles uzrakstīt vienu spilgtāko asociāciju. Kopīgi pārrunā, kas ir autors saskaņā ar Autortiesību likumu.
2. Skolotājs piedāvā piemērus, skolēni meklē informāciju par autoriem un viņu darbiem, pārī skaidro un pamato, kas ir autors, aizpildot darba lapu.
3. Kopīgi pārrunā, kuram no darbu radītājiem pieder autortiesības saskaņā ar Autortiesību likumu. Noskaidro, ka visi darba radīšanā iesaistītie nav autori, ir arī blakustiesību īpašnieki.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni raksta pašvērtējumu.

- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**

Nr.	Nosaukums	Autortiesību objekts	Autortiesību īpašnieks
1.	"Cilvēka bērns"		
2.	"Sprīdītis"		
3.	"Dzeltenā pasaka"		
4.	"Gads bez kalendāra"		
5.	"Dzimtā valoda"		
6.	"Mana dziesma"		
7.	"Ventas rumba vasarā"		
8.	"No baznīcas"		
9.	"Pavasarī"		

Secinājumi

Pašvērtējums

Jau zināju
Uzzināju
Vēlos uzzināt

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Izmantojot citu autoru darbus vai idejas, atsaucas uz tiem, norādot avotus.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Salīdzina, interpretē, novērtē, savieno informāciju. Pārliecinās, vai iegūta pietiekami vispusīga un precīza informācija, pārbauda tās ticamību.

6.1. Izmanto digitālās tehnoloģijas zināšanu ieguvei, apstrādei, prezentēšanai.

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?**

1. Izlasi informāciju par Pasaules Grāmatu un autortiesību dienu!
(Pieejama: *https://www.akka-laa.lv/lv/par-akka-laa/kulturas-un-izglitibas-fonds/autoru-dienas/par-pasaules-gramatu-un-autortiesibu-dienu*)
(Pieejama: *https://www.la.lv/pasaules-gramatu-un-autortiesibu-diena-unesco-aicina-lasit-gramatas-lai-statos-pretim-izolacijai*)

2. Noskaidro, kad svin Pasaules Grāmatu un autortiesību dienu un kāds ir tās mērķis!

3. Izveidojiet klases Pasaules Grāmatu un autortiesību dienas scenāriju un to realizējiet, radoši akcentējot lasītprasmes veicināšanu un autortiesību ievērošanas nepieciešamību!

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kā autortiesības attiecas uz mani?**
- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Novērtē savu un klasesbiedru veidotus darbus kā ar autortiesībām aizsargātus darbus. Izmantojot citu autoru darbus vai idejas, atsaucas uz tiem, norādot avotus.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Salīdzina, interpretē, novērtē, savieno informāciju.

Atbildes

1. Darbus, kas balstās uz cita autora darbu, sauc par atvasinātiem darbiem.

● Kas ir autortiesības? ● Kā autortiesības attiecas uz mani?
● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

Izmanto digitālās tehnoloģijas zināšanu ieguvei, apstrādei, prezentēšanai!

1. Izpēti Astridas Lindgrēnes grāmatu "Lennebergas Emīla jaunie nedarbi"! Kuri ir autori? Kā atšķiras Astridas Lindgrēnes, mākslinieka Bjerna Berga un tulkotājas Elijas Klienes tiesības uz darbu?

2. Spēlfilmas "Emīla nedarbi" (1985) pamatā ir Astridas Lindgrēnes grāmata. Kā sauc darbus, kas balstās uz cita autora darbu? Nosauc piemērus!

3. Izlasi Astridas Lindgrēnes grāmatu vai noskaties spēlfilmu! Esi arī tu autors – izveido komiksu par grāmatā minētajiem Emīla nedarbiem un prezentē savu darbu klasē! Ja izmanto citātus, precīzi noformē atsauces uz Astridas Lindgrēnes darbu!

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības?
● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kas ir blakustiesības?
● Kas ir autors, izpildītājs, producents?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Novērtē savu un klasesbiedru veidotus darbus kā ar autortiesībām aizsargātus darbus.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Salīdzina, interpretē, novērtē, savieno informāciju, grupē to pēc dotajiem un paša radītajiem kritērijiem. Pārliecinās, vai iegūta pietiekami vispusīga un precīza informācija, pārbauda tās ticamību.

2.1. Nebijušas situācijas uztver ar ieinteresētību, izmanto iztēli un spontanitāti, lai veidotu neikdienišķas sakarības. Uzdrīkstas mēģināt paveikt kaut ko jaunu.

4.3. Strādā komandā, orientējas uz līdzvērtīgu ieguldījumu, pieņem un sadarbojas ar dažādiem cilvēkiem, lai sasniegtu konkrētu mērķi.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

4.–6. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa, dators

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina
   – noklausīties Renāra Kauperaun Kaspara Zemīša dziesmu "Lāča Andreja dziesma" (pieejama: https://youtu.be/UxcdciVDVxE),
   – noskaidrot, kurš ir autortiesību, kurš – blakustiesību īpašnieks,
   – atcerēties, kuru mācību priekšmetu saturā lasījuši, klausījušies par lāča tēlu, to redzējuši,
   – kāds tas ir.
2. Skolēni pārī izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā klasē.
3. Skolēni grupā veido radošo darbu un to prezentē.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Pāris izlozē, kuru klasesbiedru pāri paslavēs par radošo darbu, un paslavē.

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības?
● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kas ir blakustiesības?
● Kas ir autors, izpildītājs, producents?

1. Izpētiet Alana Aleksandra Milna grāmatas "Vinnijs Pūks un viņa draugi", Imanta Ziedoņa grāmatas "Lāču pasaka" un Jura Zvirgzdiņa grāmatas "Tobiass un neparastais ciemiņš" titullapas! Atrodiet, kurš ir autors (teksta autors, mākslinieks)! Kurš vēl Alana Aleksandra Milna grāmatas titullapā minēts bez autora? Kādas ir grāmatas tulkotāja tiesības?

2. Kas grāmatām ir kopīgs, kas atšķirīgs no autortiesību aizsardzības noformējuma? Vai autortiesību aizsardzības zīme vienmēr ir obligāti norādāma?

KOPĪGAIS	ATŠĶIRĪGAIS

3. Pūks stāsta: "..un nabaga ēzelītim ir ļoti bēdīgs prāts, jo viņam ir dzimšanas diena, bet neviens par to neliekas ne zinis, un viņš ir pavisam drūms.." Kā var iepriecināt draugu? Kļūstiet par autoriem – izveidojiet priecīgo dzejoli, pasaku, dziesmu, zīmējumu, kas iepriecinātu gan ēzelīti I-ā, gan jūsu draugus, klasesbiedrus!

4. Iedvesmai noklausieties bērnu vokālās studijas "Knīpas un knauķi" dziesmu "Prieks" (albums "Emociju pētnieki", Inga Cipe, Andris Sējāns)
(pieejama: *https://www.youtube.com/watch?v=z50-N8LdnjM*)
Noskaidrojiet, kā sauc izpildītāju tiesības un kādas ir izpildītāju tiesības?

5. Raksturojiet, kādam jābūt izpildītājam! Nosauciet piemērus, kādas ir izpildītāju funkcijas! Noskaidrojiet, kā sauc izpildītāju un producentu tiesības! Kādas tās ir?

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir pirātisms?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Ievēro autortiesības regulējošās normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažādu veidu informāciju un situācijas, izprot to kontekstu. Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.

1.2. Veido loģiskus spriedumus, sprież no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Abstrahē, vispārina vienkāršās situācijās. Atšķir faktos balstītu apgalvojumu no pieņēmuma, faktus no viedokļa. Izvirza argumentus un vērtē to atbilstību. Secina, vai argumentācija ir pietiekama un korekta. Formulē pamatotus secinājumus.

2.3. Viens vai grupā spēj radīt jaunu un sev vai citiem noderīgu produktu vai risinājumu, prot vadīt procesu no idejas radīšanas līdz tās īstenošanai. Saskaroties ar grūtībām, neatlaidīgi meklē un rod risinājumu.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, sintēze, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

7.–9. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Dators, darba lapa, Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina noklausīties dziesmas.
2. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā klasē.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni veido stāstījumu un to prezentē.
Vērtē, vai sasniegts reklāmas mērķis, vai ievērotas autortiesību un blakustiesību, latviešu literārās valodas normas.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir pirātisms?

1. Noklausies Renāra Kaupera un Ingas Cipes dziesmu "Mana dziesma" (Renārs Kaupers & Jānis Jubalts Rīgas kamerkoris "Ave Sol", orķestris, instrumentālā grupa, diriģents Romāns Vanags; pieejama: https://www.youtube.com/watch?v=s7bTRqXyX_M, Rīgas svētku lielkoncerts)

2. Komentē Ingas Cipes un Renāra Kaupera vārdus!

"Tie ir vārdi no manas tautas
Un dziesma man arī no tās
Un es zinu – neviens mana vietā
To nedziedās."

3. Noklausies Jāņa Petera un un Raimonda Paula "Mēmo dziesmu"! (Izpilda Nora Bumbiere un Viktors Lapčenoks – "Mikrofons 1976"; pieejama: https://www.youtube.com/watch?v=tA5YD-a-dPs)

4. Komentē Jāņa Petera vārdus!

"Ej un dedz,
Sadedz savu balsi meklējot.
Tikai savu balsi vienīgo,
Tikai savu balsi, balsi to."

Kā dziesma var būt mēma? Kā šajā gadījumā izpaužas valodas funkcija?

5. Pamato, vai un kāpēc *YouTube* kanālā atrastās dziesmas drīksti/nedrīksti kopēt mp3 un dalīties ar draugiem!

6. Noskaties spēlfilmas "Četri balti krekli" (1967) epizodi (56:02–56:08)! Komentē Cēzara Kalniņa teikto! Šī filma pieejama vietnē www.filmas.lv. Kā noskaidrot, vai tīmeklī pieejamā filma lejupielādēta legāli?

7. Izdari secinājumus par savas dziesmas nozīmi!

8. Kuru dziesmu tu sauc par savu, kāpēc? Sagatavo tev nozīmīgākās dziesmas reklāmu, stāstījumu par savas dziesmas autoriem, izpildītājiem, tās rašanās laika kultūrvēsturisko kontekstu un piedāvā to noklausīties klasesbiedriem! Kā to iespējams noklausīties un atskaņot klasesbiedriem, ievērojot autortiesību un blakustiesību normas? Pierādi, ka reklāma ir/nav autortiesību objekts!

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kā iegūt autortiesības?**
- **Kādi ir autortiesību veidi?**
- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kas ir blakustiesības?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

3.1. Vērtē radošu izpausmju tiesisko regulējumu, lai ievērotu, aizsargātu un pamatotu intelektuālā īpašuma nozīmīgumu.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažādu veidu informāciju un situācijas, izprot to kontekstu. Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.

1.2. Veido loģiskus spriedumus, spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Abstrahē, vispārina vienkāršās situācijās. Atšķir faktos balstītu apgalvojumu no pieņēmuma, faktus no viedokļa. Izvirza argumentus un vērtē to atbilstību. Secina, vai argumentācija ir pietiekama un korekta. Formulē pamatotus secinājumus.

- **Kas ir autortiesības?** ● **Kā iegūt autortiesības?**
- **Kādi ir autortiesību veidi?** ● **Kas ir aizsargāts darbs?** ● **Kas ir blakustiesības?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

Atbildes

1. Izlasi situācijas aprakstu un atbildi uz jautājumiem! Pamato atbildi, kur tas ir nepieciešams!

1) Autora darbs tiek aizsargāts visu autora dzīvi un vēl 70 gadus pēc viņa nāves.
2) Informāciju par legāla satura mājaslapām Latvijā meklē portālā "Ņem droši!".
3) Tā sastāv no apvilkta "C" burta, autortiesību īpašnieka vārda (nosaukuma) un darba pirmpublicējuma gada.
4) Likumīgi ar autortiesībām aizsargātus darbus drīkst izmantot, noslēdzot līgumu ar autoru vai noslēdzot licences līgumus ar kolektīvā pārvaldījuma organizācijām.
5) Autoram uz savu darbu ir personiskās tiesības un mantiskās tiesības.
6) Par autortiesību un blakustiesību praktisko aizsargāšanu atbild Valsts policija.
7) Jā, Lienei ir autortiesības uz darbu, jo tās pienākas, tiklīdz darbs ir radīts, arī ja tas ir nepabeigts; autortiesības nav jāreģistrē.
8) Nē, autortiesības neaizsargā valsts apstiprinātos oficiālos simbolus un zīmes (karogus, ģerboņus u. c.), kuru lietošanu nosaka atsevišķi normatīvie akti.

2. Atrisini krustvārdu mīklu un ieraksti atbildi tam paredzētajā lauciņā! Atbildē veidojas ar autortiesībām saistītas biedrības abreviatūra, ko iegūst, pēc kārtas sarindojot burtus dzeltenajos lauciņos.

A	K	K	A	/	L	A	A

– "Autortiesību un komunicēšanās konsultāciju aģentūra/ Latvijas Autoru apvienība".

Horizontāli: 3. PIRĀTISMS **5.** APRĪLIS **6.** MANTISKĀS **7.** PERSONISKĀS **8.** BLAKUSTIESĪBAS **10.** GLEZNA **11.** IZPILDĪTĀJS **Vertikāli: 1.** AUTORS **2.** INTELEKTUĀLAIS ĪPAŠUMS **4.** PLAĢIĀTS **7.** PUBLISKOŠANA **9.** FILMA

3. Izlasi dotos tekstus un rūtiņās ieraksti atbilstošo vārdu, kurā katram skaitlim atbilst noteikts burts!

1)

M	Ū	Z	I	Ķ	I	S
1	2	3	4	5	4	6

S	O	C	I	Ā	L	A	J	O	S
6	7	8	4	9	10	11	12	7	6

L	Ī	D	Z	A	U	T	O	R	S
10	13	14	3	11	15	16	7	17	6

A	I	Z	S	A	R	D	Z	Ī	B	A	S
11	4	3	6	11	17	14	3	13	24	11	6

F	R	A	G	M	E	N	T	U
18	17	11	19	1	20	21	16	15

P	Ā	R	K	Ā	P	U	M	S
22	9	17	23	9	22	15	1	6

2)

P	R	O	D	U	C	E	N	T	E	S
22	17	7	14	15	8	20	21	16	20	6

T	I	E	S	Ī	B	A	S
16	4	20	6	13	24	11	6

B	L	A	K	U	S	T	I	E	S	Ī	B	A	S
24	10	11	23	15	6	16	4	20	6	13	24	11	6

A	U	T	O	R	T	I	E	S	Ī	B	A	S
11	15	16	7	17	16	4	20	6	13	24	11	6

Burtu atšifrējums:

M	Ū	Z	I	Ķ	S	O	C	Ā	L	A	J	Ī	D	U	T	R	F	G	E	N	P	K	B
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības?
● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?
● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

1. Izlasi situācijas aprakstu un atbildi uz jautājumiem! Pamato atbildi, kur tas ir nepieciešams!

1) Jānis pirms 10 gadiem uzrakstīja dzejoli, kas tagad ir publicēts vietējā avīzē, nenorādot viņu kā autoru. Jānis nesaprot, vai ir veikts autortiesību pārkāpums. Cik ilgi autora darbs ir aizsargāts ar autortiesībām?

2) Ieva ir atbildīga par Lāčplēša dienas pasākuma organizēšanu, un viņai ir nepieciešama fona mūzika. Kurā portālā iespējams meklēt informāciju par legāla satura mājaslapām Latvijā?

3) Lai apliecinātu tiesības uz savu gleznu, Kārlis vēlas tai pievienot autortiesību aizsardzības zīmi. Kādus trīs elementus tā ietver?

4) Rīgas svētku organizatori vēlas izmantot grupas "Prāta Vētra" dziesmas publiskā pasākuma laikā. Nosauc divus veidus, kā likumīgi izmantot ar autortiesībām aizsargātus darbus!

5) Justīne ir sarakstījusi dziesmu, taču nezina, kādas tiesības viņai ir uz savu darbu un tā izmantošanu. Kādas divu veidu tiesības ir autoram uz savu darbu?

6) Pētera komponēts skaņdarbs bez viņa atļaujas tiek atskaņots radio. Viņš zina, ka Latvijā par autortiesību un blakustiesību jomu atbild Kultūras ministrija. Kura valsts pārvaldes institūcija ir atbildīga par šo tiesību praktisku aizsardzību?

7) Liene vēlas kļūt par rakstnieci un, lai sapni piepildītu, ir sākusi rakstīt pirmo grāmatu. Pašlaik meitene ir uzrakstījusi tikai pusi no visa darba. Vai Lienei ir autortiesības uz šo darbu? Pamato atbildi!

8) Ansis ir izveidojis jaunajā Dienvidkurzemes novada ģerboņa dizainu.
Vai viņam pienākas autortiesības uz šo darbu? Pamato atbildi!

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kā iegūt autortiesības?**
- **Kādi ir autortiesību veidi?**
- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kas ir blakustiesības?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

2. Atrisini krustvārdu mīklu un ieraksti atbildi tam paredzētajā lauciņā! Atbildē veidojas ar autortiesībām saistītas biedrības abreviatūra, ko iegūst, pēc kārtas sarindojot burtus dzeltenajos lauciņos.

Horizontāli: 3. Autortiesību pārkāpšana – nelikumīga videomateriālu un skaņu ierakstu izmantošana. **5.** Mēnesis, kurā tiek svinēta Pasaules grāmatu un autortiesību diena. **6.** Autortiesību daļa – _ _ _ _ _ _ _ _ jeb ekonomiskās tiesības. **7.** Autortiesību daļa – _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ jeb morālās tiesības. **8.** Izpildītāju, producentu un raidorganizāciju darbības rezultātu aizsargājošas tiesības. **10.** Ar autortiesībām aizsargāts vizuālās mākslas darbs. **11.** Persona, kura atveido literāru vai mākslas darbu vai sniedz priekšnesumu.

Vertikāli: 1. Fiziska persona, kuras radošās darbības rezultātā radīts konkrēts darbs. **2.** Cilvēka radošo spēju rezultātā radīti darbi. **4.** Cita autora darba vai tā daļas uzdošana par savu. **7.** Jebkura darbībā, ar kuru darbs, fonogramma vai raidījums tiek padarīts pieejams sabiedrībai. **9.** Ar autortiesībām aizsargāts audiovizuāls darbs.

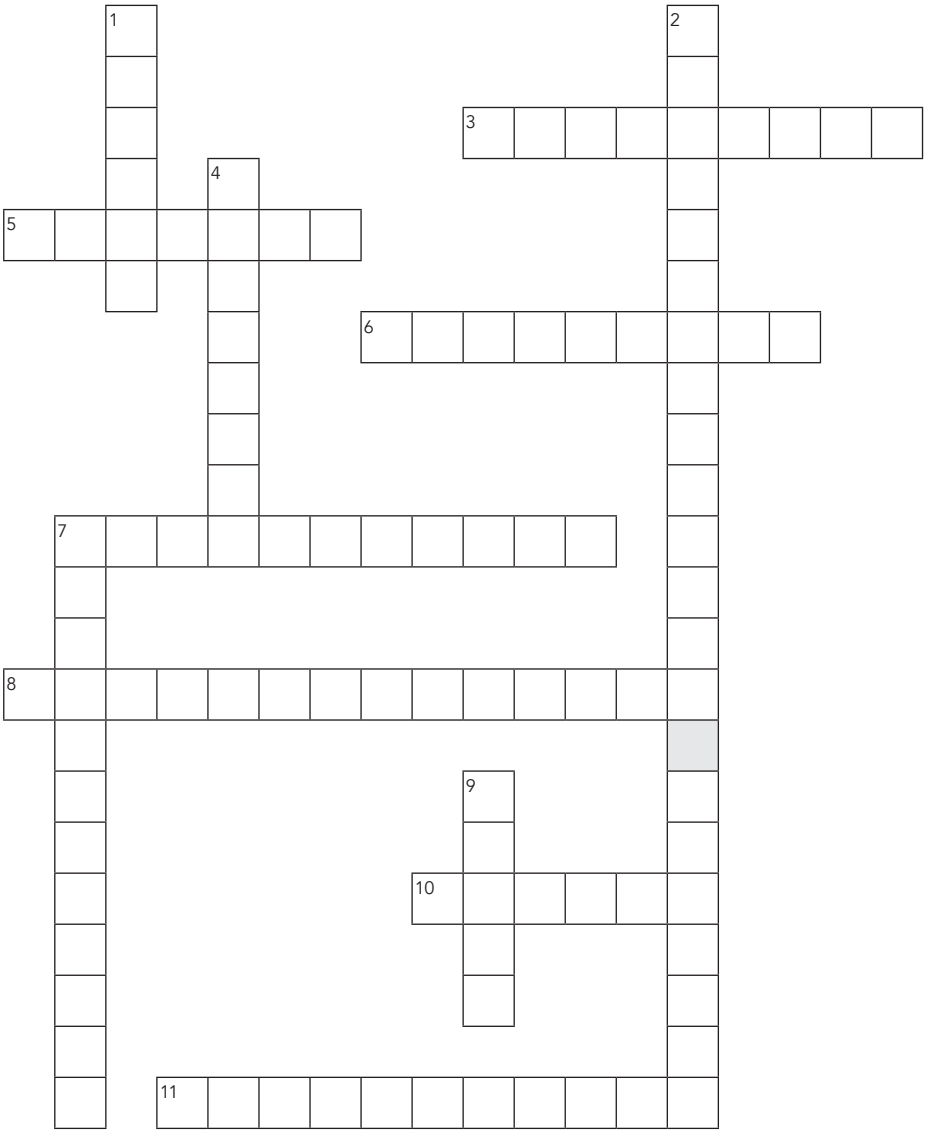

Atbilde _ _ _ _ / _ _ _

- **Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?**
- **Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

3.

Izlasi dotos tekstus un rūtiņās ieraksti atbilstošo vārdu, kurā katram skaitlim atbilst noteikts burts!

1) Vēl nezināms

1	2	3	4	5	4	6

Dāvis Pārsla sarakstījis savu pirmo dziesmu, un šī gada 1. novembrī tā tika atskaņota

6	7	8	4	9	10	11	12	7	6

tīklos. Vārdu sacerēšanas procesā viņam palīdzēja Valdis Grīns – skaņdarba

10	13	14	3	11	15	16	7	17	6

. Lai apliecinātu tiesības uz dziesmu, mākslinieki nolēma izveidot autortiesību

11	4	3	6	11	17	14	3	13	24	11	6

zīmi. Neskatoties uz to, jaunizveidots interneta veikals dziesmas

18	17	11	19	1	20	21	16	15

bez atļaujas izmantoja savā reklāmā. Tas bija autortiesību

22	9	17	23	9	22	15	1	6

.

2) Svinot savu 80. dzimšanas dienu, Maija Priekule atskatījās uz savas filmu

22	17	7	14	15	8	20	21	16	20	6

karjeras spilgtākajiem momentiem. Sākot darbu jau 22 gadu vecumā, šobrīd sieviete bija zaudējusi 50 gadus ilgstošās filmu producentu

16	4	20	6	13	24	11	6

par vairākām filmām. Tomēr Maijai joprojām piederēja

24	10	11	23	15	6	16	4	20	6	13	24	11	6

par karjeras veiksmīgāko filmu "Ledlauzis". Labākais profesionālais ieteikums, ko sieviete vēlējās dot – pārzini savas

11	15	16	7	17	16	4	20	6	13	24	11	6

!

Burtu atšifrējums:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24

- **Kas ir autortiesības?** ● **Kādi ir autortiesību veidi?**
- **Kas ir blakustiesības?** ● **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Ievēro autortiesības regulējošas normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažādu veidu informāciju un situācijas, izprot to kontekstu. Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.

2.2. Izzina situāciju no dažādiem skatpunktiem, lieto un pielāgo situācijai atbilstošu radošās domāšanas stratēģiju, lai nonāktu pie jaunām un noderīgām idejām, iedvesmojas no citu pieredzes. Elastīgi un izsvērti izmanto pieejamos resursus (cilvēku, zināšanu, kapitāla, infrastruktūras) un rod jaunus, lai īstenotu savu ieceri.

2.3. Viens vai grupā spēj radīt jaunu un sev vai citiem noderīgu produktu vai risinājumu, prot vadīt procesu no idejas radīšanas līdz tās īstenošanai. Saskaroties ar grūtībām, neatlaidīgi meklē un rod risinājumu.

6.1. Izvēlas un izmanto iecerei vai uzdevumam piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas, lieto tās pašrealizācijai un daudzveidīga satura radīšanai.

Atbildes

8. Piemēram, beidzies autortiesību termiņš.

● Kas ir autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?

1. Noklausies Luīzes Pastores darba "Pazudušais pērtiķis" (Neputns, 2015) iestudējuma fragmentu! Kurām no iestudējumā iesaistītajām personām un kāpēc ir izpildītāju tiesības? Noskaidro, kādas tās ir!

(Dramatizējuma autore: Laima Matuzāle. Lomās: Edmunds Freibergs, Annija Putniņa, Emīls Krūmiņš, Baiba Broka, Laila Kirmuška, Ģirts Krūmiņš, Edgars Lipors, Kristaps Ķeselis. Režisors: Juris Jonelis. Skaņu režisors: Ģirts Bišs;
pieejams: *https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/radioteatris-berniem/luize-pastore.-makslas-detektivi-pazudusais-pertikis.-1.-lasijum.a109568/*)

2. Palīdzi Teo un Pogai atrast mākslas pasaulē pazudušo pērtiķīti, izlasot visu Luīzes Pastores darbu "Pazudušais pērtiķis" vai noklausoties visas četras iestudējuma daļas (pieejams: *https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/radioteatris-berniem/luize-pastore.-makslas-detektivi-pazudusais-pertikis-4-lasijumos.a89078/*)!

3. Uzzini vairāk par Jāņa Baltvilka balvas bērnu literatūrā /2015/ un Latvijas Literatūras gada balvas par labāko grāmatu bērniem /2016/ laureātes Luīzes Pastores grāmatu sēriju "Mākslas detektīvi", iepazīstot Latvijas vēstures un mākslas faktus (pieejams: *http://www.luizepastore.com/gramatas/makslas-detektivi/*)!

4. Nosauc, kuros vēl mākslas darbos izmantots pērtiķīša tēls! Raksturo pērtiķīša tēla dažādās izpausmes! Analizē šo mākslas darbu autoru un izpildītāju personiskās tiesības!

5. Esiet mākslinieki – grupā izveidojiet animācijas filmu "Pazudušais pērtiķis"! Noskaidrojiet filmas izveidē nepieciešamos darbus un sadaliet pienākumus/lomas! Kuram un kāpēc būs autortiesības, kuram – izpildītāju tiesības? Pamatojiet viedokli un izskaidrojiet, kuras personīgās tiesības būs katram no jums! Animācijas filmas veidošanas un prezentēšanas procesā ievērojiet autortiesību un blakustiesību normas!

- **Kas ir autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?**
- **Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**

6. Izpēti Jaņa Rozentāla gleznu "Princese ar pērtiķi"! Raksturo gleznas varoņus, izmantoto tehniku, žanru! Kādu noskaņu tā rada?

JANIS ROZENTĀLS. PRINCESE AR PĒRTIĶI. 1913

7. Uzzini vairāk par gleznotāja atveidoto princesi, noklausoties Latvijas Radio raidījumu "Kultūras rondo"!
(07.03.2016. Pieejams: *https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/lr/64906/desmit-jana-rozentala-gleznas-pirmais-stasts-princese-ar-pertiki*)

8. Izpēti Latvijas sudraba kolekcijas 5 eiro monētu "Janis Rozentāls "Princese ar pērtiķi"" (2016. gads)! Kā iespējams iegūt tiesības izmantot šo gleznu, veidojot monētu?
(Pieejams: *https://monetas.bank.lv/monetas/janis-rozentals*)
(Mākslinieki: grafiskais dizains: *Sandra Krastiņa*, plastiskais veidojums: *Jānis Strupulis*)

9. Izlasi informāciju par Latvijas Bankas Jaņa Rozentāla 150 gadu jubilejai veltīto sudraba kolekcijas monētu!
(Pieejams: *https://monetas.bank.lv/monetas/janis-rozentals*)

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Ievēro autortiesības regulējošas normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažādu veidu informāciju un situācijas, izprot to kontekstu. Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju.

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

Guntara Rača *Facebook* kontā ir dzejolis
(pieejams: *https://www.facebook.com/GR365/photos/a.176993586349456/896845891030885/*).

1. Pamato ar Autortiesību likuma normām, vai un kāpēc drīksti/nedrīksti to

- ierakstīt apsveikuma kartītē draugam dzimšanas dienā,
- publicēt skolas mājaslapā,
- izmantot domrakstā argumentācijai,
- kopēt 10 eksemplārus,
- publicēt savā *Facebook* kontā!

2. Kā jārīkojas, lai šo darbu izmantotu legāli?

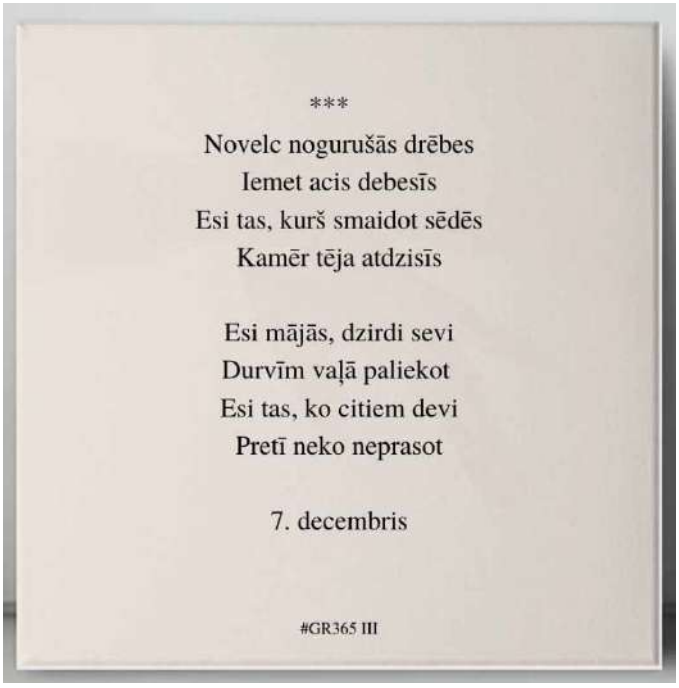
***
Novelc nogurušās drēbes
Iemet acis debesīs
Esi tas, kurš smaidot sēdēs
Kamēr tēja atdzisīs

Esi mājās, dzirdi sevi
Durvīm vaļā paliekot
Esi tas, ko citiem devi
Pretī neko neprasot

7. decembris

#GR365 III

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?**
- **Kā autortiesības attiecas uz mani?**
- **Kas ir aizsargāts darbs?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

TEHNOLOĢIJU MĀCĪBU JOMA

3.3.6. Ievēro intelektuālā īpašuma aizsardzības noteikumus

CAURVIJU PRASMES

2.3. Viens vai grupā spēj radīt jaunu un sev vai citiem noderīgu produktu vai risinājumu.

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?**
- **Kā autortiesības attiecas uz mani?**
- **Kas ir aizsargāts darbs?**

1. Ielūkojies teātra kostīmu izstādē "Dailes spožums" (2021, kostīmu mākslinieces Ilze Vītoliņa)! Kas raksturīgs šiem tērpiem?

2. Esi autors – izveido tērpa skici tev vistuvākajam mākslas tēlam, prezentē to klasē!

3. Pamato, vai un kāpēc autortiesības būs/autortiesību nebūs

- draugam, kurš pateiks kādu ideju tērpa izveidē,

- vecākiem, kuri finansēs materiāla iegādi tērpam,

- darba devējam, kurš noslēgs līgumu par tērpa izveidi.

● **Kas ir autortiesības?** ● **Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?**
● **Kā iegūt autortiesības?** ● **Kas ir radošs darbs?**
● **Kas ir aizsargāts darbs?** ● **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Ievēro autortiesības regulējošas normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažādu veidu informāciju un situācijas, izprot to kontekstu. Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.

2.2. Izzina situāciju no dažādiem skatpunktiem, lieto un pielāgo situācijai atbilstošu radošo domāšanas stratēģiju, lai nonāktu pie jaunām un noderīgām idejām, iedvesmojas no citu pieredzes. Elastīgi un izsvērti izmanto pieejamos resursus (cilvēku, zināšanu, kapitāla, infrastruktūras) un rod jaunus, lai īstenotu savu ieceri.

4.2. Pauž savu un uzklausa otra viedokli, ievērojot cieņu pret sarunas partneri, rod vienojošu viedokli situācijā, kad pusēm ir atšķirīgi uzskati.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze

MĒRĶAUDITORIJA

7.–9. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa, dažādi uzziņas avoti, Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina skolēnus izpētīt Ozmo sienas gleznojumu Liepājā un Marka Rotko gleznu "Oranžs, sarkans, dzeltens".
2. Skolēni grupā izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Brīvais raksts "Marka Rotko daiļrade" 3 min.

Atbildes

6. Ir aizsargātas arī grafiti mākslinieku autortiesības.

● Kas ir autortiesības? ● Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?
● Kā iegūt autortiesības? ● Kas ir radošs darbs?
● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

1. Izpēti un salīdzini darbus!

- Ozmo sienas gleznojums Liepājā, Mareka Alberta fotogrāfija, 2021. gada augusts. (Pieejams: *https://www.google.com/maps/uv?pb=!1s0x46faa744dab81243%3A0x-98d489a72fcf45c7!3m1!7e115!4shttps%3A%2F%2Flh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipOiji5fNhBvfdVX782AJE7wD_y9E4L5UkNq5kfK%-3Dw240-h160-k-no!5sozmo%20liep%C4%81ja%20-%20Google%20meklI%C4%93%-C5%A1ana!15sCgIgAQ&imagekey=!1e10!*)

- Marka Rotko glezna "Oranžs, sarkans, dzeltens".

MARKS ROTKO NR. 12 1951 KRISTOFERA ROTKO KOLEKCIJA. REPRODUKCIJA UZ AUDEKLA

© 1998 Kate Rothko Prizel & Christopher Rothko/Artists Rights Society (ARS), New York

	OZMO SIENAS GLEZNOJUMS	MARKA ROTKO GLEZNA
Mērķis		
Forma		
Vērtība		

● Kas ir autortiesības? ● Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?
● Kā iegūt autortiesības? ● Kas ir radošs darbs?
● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

2. Salīdzini savu vērtējumu ar Autortiesību likumā noteikto, kas ir aizsargāts darbs! Izdari secinājumus!

3. Pamato autortiesību nozīmi! Kāpēc tās ir svarīgas?

4. Kā ir aizsargātas šo darbu autortiesības? Kā to ir iespējams norādīt?

5. Kā tu vari legāli izmantot šos darbus? Vai un kāpēc tu drīksti/nedrīksti šos darbus lejupielādēt telefonā un izmantot kā fonu? Pamato viedokli ar autortiesību normām!

6. Raksturo grafiti mākslu savā pilsētā! Pamato, vai autortiesības aizsargā arī grafiti!

7. Uzzini vairāk par Marka Rotko daiļradi, saistību ar Latviju!
Izstāsti klasesbiedriem, tavuprāt, trīs nozīmīgus faktus par mākslinieku!

• Kādi ir autortiesību veidi?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Ievēro autortiesības regulējošas normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Formulē atvērtus, uz izziņu vērstus jautājumus problēmsituācijās un situācijās, kas ietver vairākas jomas. Izvērsti un plānveidīgi raksturo rezultātus, savu darbību. Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažādu veidu informāciju un situācijas, izprot to kontekstu. Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.

4.2. Pauž savu un uzklausa otra viedokli, ievērojot cieņu pret sarunas partneri, rod vienojošu viedokli situācijā, kad pusēm ir atšķirīgi uzskati.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, darbs ar tekstu, analīze, sintēze, debates

MĒRĶAUDITORIJA

7.–9. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa, dators, Autortiesību likums, dažādi uzziņas avoti

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam pārrunā klasē. Ja nepieciešams, skolotājs precizē.
2. Skolēnus sadala grupās – autora un sabiedrības tiesību aizstāvji saistībā ar robežzīmi "RĪGA".
3. Klasē organizē debates.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Izvērtējot visus atrastos argumentus, izveido ieteikumus autoram, kā rīkoties, lai aizstāvētu savas aizskartās tiesības.

Atbildes

2. Aizskartas autora personiskās tiesības uz darba neaizskaramību (Autortiesību likuma 14. panta pirmās daļas 5. punkts).

● Kādi ir autortiesību veidi?

1. Izlasi par plašsaziņas līdzekļos analizēto situāciju saistībā ar robežzīmi "RĪGA"!

FOTO AUTORS: OSKARS ARTŪRS UPENIEKS

FOTO:
Pieejams: *https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/sirsnina-uzraksta-riga-ko-par-to-doma-usakovs-un-uzraksta-autors-celms/*
Pieejams: *https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/makslinieks-valdis-celms-rigas-uzraksts-ir-bezgaumigi-degradets.a94446/*

2. Kuras tiesības vai likumiskās intereses un kādā veidā ir aizskartas? Pamato viedokli!

3. Atrodi publikācijās, Autortiesību likumā un citos uzziņu avotos argumentus!

- Kādi ir autortiesību veidi? • Kas ir autors?
- Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

3.3. Skaidro jēdzienus "autortiesības" un "intelektuālais īpašums", to nozīmi un ievērošanu, rada savus risinājumus.

CAURVIJU PRASMES

1.2. Veido loģiskus spriedumus, spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Abstrahē, vispārina vienkāršās situācijās. Atšķir faktos balstītu apgalvojumu no pieņēmuma, faktus no viedokļa. Izvirza argumentus un vērtē to atbilstību. Secina, vai argumentācija ir pietiekama un korekta. Formulē pamatotus secinājumus.

1.3. Nosaka reālas vajadzības un raksturo problēmas būtību – atpazīst un formulē problēmu kontekstā, kuru raksturo savstarpēji atkarīgi lielumi, aspekti, cēloņsakarības. Izsaka, skaidro un analizē idejas problēmsituācijās, formulē kontekstā balstītu un strukturētu pieņēmumu. Izvirza mērķi, piedāvā risinājumus, izvēlas labāko un nolemj to īstenot.

2.3. Viens vai grupā spēj radīt jaunu un sev vai citiem noderīgu produktu vai risinājumu, prot vadīt procesu no idejas radīšanas līdz tās īstenošanai. Saskaroties ar grūtībām, neatlaidīgi meklē un rod risinājumu.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

7.–9. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Dažādi uzziņas avoti, darba lapa, Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Saruna. Skolotājs lūdz skolēnus atcerēties spilgtākos bērnības iespaidus un tos, kuri vēlas, aicina pastāstīt klasesbiedriem.
2. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, tos pārrunā grupā, klasē.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēnu sniegumu vērtē atbilstoši viņu izstrādātajiem kritērijiem.

Atbildes

5. Autortiesību likuma 20. panta pirmās daļas 1. punkts.

7. Autortiesību likuma 14., 15. pants.

8. Autortiesību likuma 18. panta otrā daļa, 20. panta pirmās daļas 1. punkts.

- **Kādi ir autortiesību veidi?** ● **Kas ir autors?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

1. Iepazīsties ar dažādu autoru bērnības attēlojumu mākslā!

2. Raksturo tajā atveidotās varoņu izjūtas un laikmetu! Kas par to liecina?
Uzzini vairāk par darbu autoru personību un daiļradi!

Mana bērnība

Manai bērnībai ir aveņu lūpas un melleņu acis, iesārtu lāceņu krelles ap kaklu. Agros rītos viņa skraida pa siliem un tīreļiem ar sēņu grozu, mijkrēšļos uzmeklē naktsvijoļu takas, piesaulē dejo bezdelīgactiņu pļavās.

Viņa rotaļājas ar ēveļu skaidām, ēd rūgtenu maizi bez sviesta un piedzer kazas pienu.

Viņas tērps darināts no krāsotas matrača drēbes, un viņas kurpēm ir koka pazoles.

Vienmēr viņa dzird dārdoņu: pavisam tuvu būvē kuģus, pavisam tuvu rēc lielgabali. Viņai aizdraso garām vīru pulki – dažādās valodās tie dzied kara dziesmas. Viņai garām aiznes kritušos.

Kad māte iet darbā, manas bērnības acis redz, ka viņai zeķes ir saplīsušas.
Mana bērnība paņem grāmatu rokās, noliec galvu un ierauga bezgalīgās pasaules.

(MIRDZA ĶEMPE)

Nr.	Raksturojums	Kas par to liecina?	Komentāri
1.	Varones izjūtas		
2.	Laikmets		

● **Kādi ir autortiesību veidi?** ● **Kas ir autors?**
● **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

Aspazija, Agita Kaužēna "Bērnības zeme".
(Pieejama: *https://www.youtube.com/watch?v=qo0HbcTgeLg*)
(Latviešu dziesminieku koncerts Lāčplēša dienā Rīgas Latviešu biedrībā 2017)

Nr.	Raksturojums	Kas par to liecina?	Komentāri
1.	Varones izjūtas		
2.	Laikmets		

Ievas Iltneres personālizstāde "Laimīgā bērnība", 2004.
(Pieejama: *http://www.rigasgalerija.com/inner.php?menu=arch2&cont=59&lang=*)

Nr.	Raksturojums	Kas par to liecina?	Komentāri
1.	Varones izjūtas		
2.	Laikmets		

3. Salīdzini dažādos mākslas veidos izteikto bērnības raksturojumu!

Nr.	Kopīgais	Atšķirīgais
1.		
2.		

● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kas ir autors?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

4. Kuri mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi bērnības tēlojumos izmantoti? Kurš no tiem, tavuprāt, ir emocionāli visiedarbīgākais? Pamato savu viedokli!

5. Kas jāievēro, izmantojot šo autoru bērnības tēlojumu/tā fragmentu savā domrakstā? Pamato viedokli ar Autortiesību likuma normām!

6. Izvēlies mākslas veidu un izveido savas bērnības stāstu (zīmējumu, dziesmu, kolāžu vai citu radošu darbu)! Vienojieties par vērtēšanas kritērijiem!

7. Kādas ir tavas tiesības kā autoram? Pārrunājiet savas autortiesības, izmantojot Autortiesību likumā noteikto!

8. Kas jāievēro, ja savā radošajā darbā izmantosi citu autoru darbus/fragmentus?

9. Iepazīstiniet klasesbiedrus ar savu darbu par bērnību un noorganizējiet darbu izstādi klasē! Ja iespējams, uzaiciniet uz izstādi savus vecākus, likumiskos pārstāvjus!

- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Ievēro autortiesības regulējošas normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Formulē atvērtus, uz izziņu vērstus jautājumus problēmsituācijās un situācijās, kas ietver vairākas jomas. Izvērsti un plānveidīgi raksturo rezultātus, savu darbību. Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažādu veidu informāciju un situācijas, izprot to kontekstu. Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.

Atbildes

DARBS	IR AIZSARGĀTS	PAMATOJUMS
Autortiesību likums	NAV	Autortiesību likuma 6. panta 1. punkts
Grupas "Prāta Vētra" dziesma "Lidmašīnas"	IR	Autortiesību likuma 4. panta 4. punkts
LTV raidījuma "Panorāma" ziņas par dienas aktualitātēm	NAV	Autortiesību likuma 6. panta 4. punkts
Jāņa ideja palīdzēt vecākiem cilvēkiem	NAV	Autortiesību likuma 6. panta 5. punkts
Rainis "Zelta zirgs"	IR, bet drīkst brīvi izmantot	Aizsardzības termiņš ir beidzies, personiskās tiesības paliek.
Spēlfilma "Bille"	IR	Autortiesību likuma 4. panta 5. punkts
Latvijas Republikas valsts himna	NAV	Autortiesību likuma 6. panta 2. punkts
Eksperta konsultācija gleznas radīšanā	NAV	Nav radošs darbs

- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**

Atzīmē ar X, kurš ir ar autortiesībām aizsargāts darbs! Pamato savu viedokli!

DARBS	IR AIZSARGĀTS	PAMATOJUMS
Autortiesību likums		
Grupas "Prāta Vētra" dziesma "Lidmašīnas"		
LTV raidījuma "Panorāma" ziņas par dienas aktualitātēm		
Jāņa ideja palīdzēt vecākiem cilvēkiem		
Rainis "Zelta zirgs"		
Spēlfilma "Bille"		
Latvijas Republikas valsts himna		
Eksperta konsultācija gleznas radīšanā		

Izskaidro, kuri no minētajiem ir Autortiesību likuma izpratnē neaizsargāti darbi! Nosauc vēl piecus ar autortiesībām neaizsargātu darbu piemērus! Pamato savu viedokli!

- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Kas ir plaģiāts?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.4. Ievēro autortiesības regulējošās normas.

CAURVIJU PRASMES

1.2. Veido loģiskus spriedumus, spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Abstrahē, vispārina vienkāršās situācijās. Atšķir faktos balstītu apgalvojumu no pieņēmuma, faktus no viedokļa. Izvirza argumentus un vērtē to atbilstību. Secina, vai argumentācija ir pietiekama un korekta. Formulē pamatotus secinājumus.

2.3. Viens vai grupā spēj radīt jaunu un sev vai citiem noderīgu produktu vai risinājumu, prot vadīt procesu no idejas radīšanas līdz tās īstenošanai. Saskaroties ar grūtībām, neatlaidīgi meklē un rod risinājumu.

Atbildes

1. **a)** ja uzdos darbu par savu – plaģiāts
b) plaģiāts
c) plaģiāts
d) ja uzdos darbu par savu – plaģiāts
e) nav plaģiāta

- **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Kas ir plaģiāts?**

1. Izskaidro, kurš un kāpēc no minētajiem darbiem ir plaģiāts!

a) Jānis savā emuārā publicē Aspazijas dzejoli, nenorādot autori.

b) Ilze divu mācību priekšmetu skolotājiem iesniedz vienu un to pašu eseju.

c) Juris publicē drauga stāstu ar savu vārdu.

d) talantīgs gleznotājs atdarina Jaņa Rozentāla gleznu.

e) Kristīne Ziemassvētku tirdziņam apglezno desmit šķīvīšus.

2. Uzzīmē plakātu, kas rosina ievērot autortiesību normas un vērsties pret plaģiātu! Pamato, vai un kā draugs tavu plakātu drīkst publicēt savā emuārā!

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības? ● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir plaģiāts? ● Kas ir pirātisms?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

3.1. Vērtē radošu izpausmju tiesisko regulējumu, lai ievērotu, aizsargātu un pamatotu intelektuālā īpašuma nozīmīgumu.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažādu veidu informāciju un situācijas, izprot to kontekstu. Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.

1.2. Veido loģiskus spriedumus, spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Abstrahē, vispārina vienkāršās situācijās. Atšķir faktos balstītu apgalvojumu no pieņēmuma, faktus no viedokļa. Izvirza argumentus un vērtē to atbilstību. Secina, vai argumentācija ir pietiekama un korekta. Formulē pamatotus secinājumus.

Atbildes

1. Ieraksti lodziņā pretī dotajai situācijai, vai minētajai personai uz darbu pieder autortiesības un/vai blakustiesības! Atbildi pamato!

SITUĀCIJA	TIESĪBAS
Filmā "Dvēseļu putenis" Rēzija Kalniņa atveido mātes lomu.	BLAKUSTIESĪBAS
Koncertā Dons izpilda sava drauga sarakstīto dziesmu, kuru viņš sarakstīja Donam.	BLAKUSTIESĪBAS
Raimonds Pauls spēlē pavadījumu paša sakomponētajai dziesmai "Mēmā dziesma".	AUTORTIESĪBAS UN BLAKUSTIESĪBAS
Eds Šīrans savā koncertā izpilda pašsarakstīto dziesmu "Bad Habits".	AUTORTIESĪBAS UN BLAKUSTIESĪBAS
Animācijas filmā "Vāģi" Uldis Dumpis ierunājis Doku Hadsonu.	BLAKUSTIESĪBAS
Teilore Svifta no jauna studijā ieraksta pašsacerēto mūzikas albumu "Red".	AUTORTIESĪBAS UN BLAKUSTIESĪBAS
Jānis Paukštello atveido Jāni Paukštello filmā "Džimlai rūdi rallallā".	BLAKUSTIESĪBAS

2. Izlasi teikumus un iekrāso/apvelc pareizo atbildi!
1. blakustiesības. **2.** 70 gadus pēc autora nāves. **3.** pirātisms. **4.** autortiesības. **5.** krimināltiesiskā atbildība. **6.** attēla uzņemšanas. **7.** netiek pārkāptas. **8.** nav. **9.** plaģiātisms.

3. Izpēti Autortiesību likumu – spied šeit! Ieraksti krustvārdu mīklā pariezos terminus atbilstoši paskaidrojumiem!

Horizontāli: 1. AUTORS **2.** KOMERSANTS **4.** FILMA **9.** BLAKUSTIESĪBAS **10.** REPRODUCĒT **12.** IZZIŅOŠANA **13.** FIKSĀCIJA **Vertikāli: 3.** AUTORTIESĪBAS **5.** PUBLICĒŠANA **6.** FONOGRAMMA **7.** PRODUCENTS **8.** DARBS **11.** IZPILDĪTĀJS

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības? ● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir plaģiāts? ● Kas ir pirātisms?

1. Ieraksti lodziņā pretī dotajai situācijai, vai minētajai personai uz darbu pieder autortiesības un/vai blakustiesības! Atbildi pamato!

SITUĀCIJA	TIESĪBAS
Filmā "Dvēseļu putenis" Rēzija Kalniņa atveido mātes lomu.	
Koncertā Dons izpilda sava drauga sarakstīto dziesmu, kuru viņš sarakstīja Donam.	
Raimonds Pauls spēlē pavadījumu paša sakomponētajai dziesmai "Mēmā dziesma".	
Eds Šīrans savā koncertā izpilda pašsarakstīto dziesmu "Bad Habits".	
Animācijas filmā "Vāģi" Uldis Dumpis ierunājis Doku Hadsonu.	
Teilore Svifta no jauna studijā ieraksta pašsacerēto mūzikas albumu "Red".	
Jānis Paukštello atveido Jāni Paukštello filmā "Džimlai rūdi rallallā".	

2. Izlasi teikumus un iekrāso/apvelc pareizo atbildi!

1. Aktieriem, kas piedalās filmas uzņemšanā, pieder autortiesības/blakustiesības.

2. Autortiesības pēc autora nāves ir spēkā, līdz kāds tās pārpērk/70 gadus pēc autora nāves.

3. Filmas nelegāla lejupielādēšana ir plaģiātisms/pirātisms.

4. Komponistam uz pašsarakstītu darbu pieder autortiesības/blakustiesības.

5. Autortiesību pārkāpšanas gadījumā var iestāties krimināltiesiskā atbildība/sekas paliek uz pārkāpēja sirdsapziņas.

6. Autortiesības paša uzņemtai fotogrāfijai tiek iegūtas uzreiz pēc attēla uzņemšanas/pēc tās publicēšanas sociālajās vietnēs.

7. Legāli straumējot vai lejupielādējot filmu no interneta, autortiesības tiek/netiek pārkāptas.

8. Mūzikas nekomerciālai lietošanai mājas apstākļos autora un blakustiesību īpašnieka atļauja nav/ir jāsaņem.

9. Drauga gleznas identiska pārkopēšana bez drauga atļaujas ir plaģiātisms/pirātisms.

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības? ● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir plaģiāts? ● Kas ir pirātisms?

Horizontāli: 1. Fiziska persona, kas darbu ir radījusi. **2.** Vizuālās mākslas oriģināldarba pārdevējs, kurš veic izsoli. **4.** Audiovizuāls vai kinematogrāfisks darbs vai kustīgi attēli ar skaņu pavadījumu vai bez tā. **9.** Tiesības, kas pieder izpildītājiem. **10.** Darbība (nenoteiksmē), kad tiek izveidotas viena vai vairākas autortiesību vai blakustiesību objekta kopijas. **12.** Darbība, ar kuras palīdzību darbs pirmo reizi kļūst pieejams sabiedrībai no šīs darbības veida. **13.** Skaņas vai attēla iemiesojums materializētā formā, kas dod iespēju to publiskot, uztvert vai reproducēt ar attiecīgas ierīces palīdzību. **Vertikāli: 3.** Autora tiesības noteikt, vai un kādā veidā un par kādu atlīdzību citas personas ir tiesīgas izmantot viņa radītos literāros, kā arī vizuālās mākslas, muzikālos u. tml. darbus. **5.** Darbība, ar kuras palīdzību autortiesību un blakustiesību objektu kopijas ar autortiesību un blakustiesību īpašnieku piekrišanu kļūst pieejamas sabiedrībai. **6.** Izpildījuma skaņu, citu skaņu vai skaņu atveidojuma fiksācija. **7.** Filmas... – fiziskā vai juridiskā persona, kura finansē, organizē filmas radīšanu un ir atbildīga par tās pabeigšanu. **8.** Autora radošās darbības rezultāts literatūras, zinātnes vai mākslas jomā neatkarīgi no tā izpausmes veida, formas un vērtības. **11.** Cilvēks, kas iedzīvina un attēlo autoru radītos darbus, interpretē tos, izmantojot savu talantu?

3. Izpēti Autortiesību likumu – *spied šeit!* Ieraksti krustvārdu mīklā pareizos terminus atbilstoši paskaidrojumiem!

● Kas ir autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? ● Vai autortiesības var nodot citai personai? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

2.3. Gan patstāvīgi, gan grupā attīsta ideju ilgtspējīgā piedāvājumā, kļūdas un grūtības izmanto kā iespēju izaugsmei.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

● Kas ir autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? ● Vai autortiesības var nodot citai personai? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

Izlasi rakstus!
Noskaidro "Mazā bundzinieka" autortiesību un blakustiesību īpašniekus!

"Very Cool People" izdod Ziemassvētku singlu "Mazais bundzinieks"
(Pieejams: *https://www.delfi.lv/kultura/news/music/very-cool-people-izdod-ziemassvetku-singlu-mazais-bundzinieks.d?id=52731969*)

"Lipīgā Ziemassvētku dziesmiņa "pa-ram pam pam pam" jeb "Mazais bundzinieks" svin 80. dzimšanas dienu"
(Elmārs Barkāns; pieejams: *https://jauns.lv/raksts/izklaide/478397-lipiga-ziemassvetku-dziesmina-pa-ram-pam-pam-pam-jeb-mazais-bundzinieks-svin-80-dzimsanas-dienu*)

1. Elmāra Barkāna rakstā teikts, ka mūzikas autore nesaņem autoratlīdzību par šo dziesmu. Paskaidro, kā tas ir iespējams un kā iespējams legāli izmantot citu autoru darbus! Kuras autora tiesības ir neatņemamas?

2. Noklausies dziesmu "Mazais bundzinieks" dažādu mākslinieku izpildījumā! Kā izpildītājs var iegūt tiesības izpildīt dziesmu? Ieklausies dziesmas vārdos! Kādas atziņas guvi?

"Mazais bundzinieks"
(Kārlis Lācis, Jolanta Strikaite, Karīna Tropa, Vineta Elksne.
Princešu ziemas dziesmas ® Kārlis Lācis Released on: 2009-12-24;
pieejams: *https://www.youtube.com/watch?v=dWJSf3rurYs*)

"Mazais bundzinieks"
"Very cool people" ierakstā piedalījās: *Ralfs Eilands* (vokāls), Kristīne Prauliņa (vokāls), Elvijs Grafcovs (ģitāra), Māris Jēkabsons (tenora saksofons), Kristaps Lubovs (baritona saksofons), Laura Rozenberga (trombons), Oskars Ozoliņš (trompete), Māris Vitkus (taustiņinstrumenti), Jānis Olekšs (basģitāra), "mazais bundzinieks" Andris Buiķis (bungas).
(Pieejams: *https://www.tvnet.lv/7127242/very-cool-people-izdod-ziemassvetku-singlu-mazais-bundzinieks vai https://www.youtube.com/watch?v=HWXpvvBDRG4*)

"Mazais bundzinieks" Igo
(Pieejams: *https://lr2.lsm.lv/lv/raksts/kalendars/mazais-bundzinieks.a61172/*)

3. Grupā sagatavojiet nemateriālu radošu dāvanu "Mazajam bundziniekam" 80 gadu jubilejā un prezentējiet to klasē! Vienojieties par kritērijiem, kuri jāievēro!
Kā iespējams noteikt autortiesības, ja darbs radīts grupā? Pamatojiet viedokli ar autortiesību normām! Ja radošajā darbā izmantosiet citu autoru darbu fragmentu, atbilstoši norādiet atsauces!

● Kas ir autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? ● Vai autortiesības var nodot citai personai? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir pirātisms?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

2.3. Gan patstāvīgi, gan grupā attīsta ideju ilgtspējīgā piedāvājumā, kļūdas un grūtības izmanto kā iespēju izaugsmei.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir pirātisms?

1. Noklausies grupas "Raxtu Raxti" dziesmu "Rakstu rakstus"!
Uzraksti trīs tev būtiskas vērtības un komentē tās!
(Pieejams: *https://www.youtube.com/watch?v=rA1Cw56JyOY&list=RDEMlZrNUXa4H_uULqjmnymBJg&start_radio=1 Izpildītājs: Grupa "Raxtu Raxti", Producents: Auzāns Kārlis, Marts Kristiāns Kalniņš, Armands Treilihs, Orubs Artis, Kalniņa Kristīne, Kārklis Edgars*)

VĒRTĪBAS	KOMENTĀRS

2. Nosauc šīs dziesmas autortiesību un blakustiesību īpašniekus!
Kā "Raxtu Raxti" dziesmu vari noklausīties legāli?

3. Uzraksti, kas ir zīme un kādas zīmes tu zini!

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir pirātisms?

4. Izlasi informāciju par Latvju zīmju parku un Latvisko zīmju taku!
Atrodi informāciju par vēl kādu vietu Latvijā, kur aplūkojamas zīmes!

Latvju zīmju parks Leimaņu pagastā

"Pirmās zīmes pie Leimaņu tautas nama uzstādītas 2008. gadā. Ideja par zīmju parku radusies reizē ar parka labiekārtošanas darbu uzsākšanu, kad nolemts ne vien stādīt kokus un krūmus, bet arī uzstādīt latvju zīmes. Doma par zīmēm parkā pieder projektētājai Ingai Šmitei, taču projektu īstenojusi un aizvien par parku un zīmēm rūpējas biedrības "Akācija Pluss" vadītāja un kādreizējā Leimaņu tautas nama darbiniece Inita Lāce. Zīmju uzstādīšana noslēdzās 2018. gadā, kopā uzstādītas vienpadsmit zīmes, un tās visas veidojis galdnieks Dainis Vecums.
Finansējums parka izveidei iegūts, pateicoties gan biedrības "Akācija Pluss" aktivitātēm, gan pašvaldības piešķirtajiem līdzekļiem. Pirmās zīmes uzstādītas ar vietējo iedzīvotāju atbalstu. Kokmateriālus atveduši mežsaimnieki, ar nepieciešamo tehniku – traktoriem un pacēlājiem – palīdzējusi vietējā zemnieku saimniecība, atceras Inita Lāce: "Vietējie zemnieki, ļoti daudzi, saziedoja pirmajām trīs zīmēm naudiņu. Pirmās trīs zīmes – Jumis, Dievs un Austras koks – ir par saziedoto zemnieku naudiņu. Ne tikai zemnieku, bet arī vietējo iedzīvotāju."
(Inita Lāce 15.07.2021., intervējusi Digne Ūdre; pieejams: *http://lfk.lv/zimju-parki/leimani*)

Latvisko zīmju taka Pūņās

"Taka Pūņās izveidota 2018. gadā pie Pūņu pamatskolas par godu Latvijas simtgadei. Piesaistot gan pašvaldības, gan Eiropas Savienības fondu finansējumu, takā izvietotas sešas zīmes: Ugunskrusts, Zalktis, Auseklis, Jumis, Akas un Ūsiņa zīmes. Zīmes veidotas no metāla, uzstādīts arī informatīvais stends ar zīmju nosaukumiem un skaidrojumiem. Zīmju taka fotografēta 2019. gadā."
(Pieejams: *http://lfk.lv/zimju-parki/punas*)

5. Ja apgleznosi vairākas krūzītes ar latvju rakstiem, vai tas būs ar autortiesībām aizsargāts darbs? Pamato viedokli!

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir pirātisms?

6. Izpēti Jūlija Madernieka darbu! Raksturo zīmju izmantojumu! Ja nepieciešams, meklē informāciju dažādos izziņas avotos, norādot atsauces uz tiem!

(Pieejams: *http://www.lnmm.lv/lv/apmekle/notikumu_kalendars/6984-klasiskas-vertibas-julija-madernieka-18701955-grafiska-dizaina-rokraksts-ka-spilgta-un-neatnemama-makslinieka-radosas-darbibas-izpausme*)

JŪLIJS MADERNIEKS. SEGA. 20. GS. 30. GADI. VILNA, JAUKTA TEHNIKA. DEKORATĪVĀS MĀKSLAS UN DIZAINA MUZEJA KOLEKCIJA.

PUBLICITĀTES ATTĒLS. ILUSTRĀCIJA RŪTAS RINKAS LEKCIJAI

7. Noskaidro, kāda Jūlija Madernieka saistība ar žurnālu "Zalktis" un kuru latviešu rakstnieku darbi tajā publicēti! Izpēti žurnāla vāku un raksturo tajā izmantotās zīmes!

(Pieejams: *http://www.lvarhivs.gov.lv/represetie/ind2.php?id=806*)

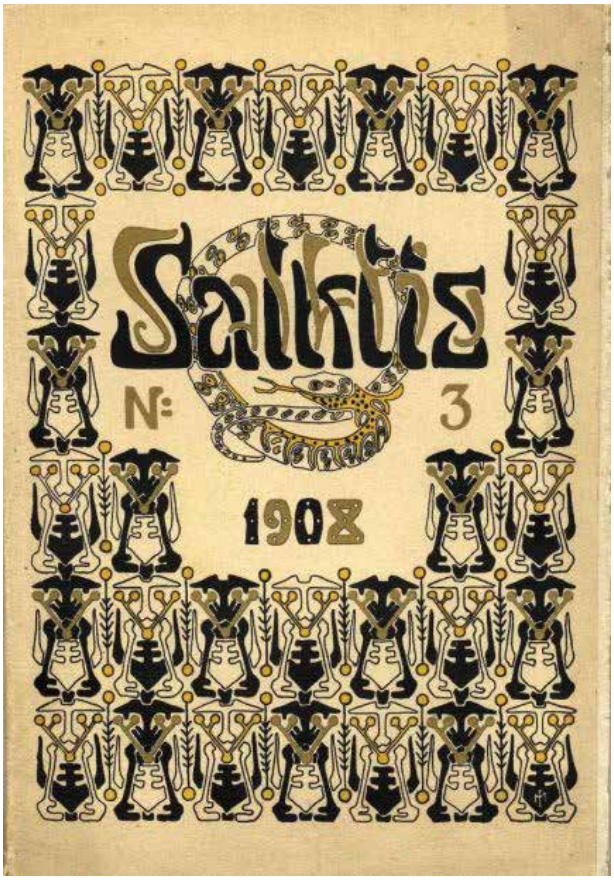

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir pirātisms?

8. Noskaties Latvijas Televīzijas dokumentālo raidījumu "Zīmes"!
(Pieejams: *https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/26.12.2019-zimes-dokumentals-raidijums-1serija.id176093*, 26.12.2019.)
Raksturo Dieva, Laimas un Māras zīmi! Kur dabā un savā apkārtnē redzi zīmes? Nofotografē! Pamato, vai un kā drīksti izmantot drauga fotografētās un tīmeklī pieejamās zīmes!

9. Noskaties Latvijas Televīzijas raidījumu "100 g kultūras" "Latvju rakstu zīmes"!
(19.06.2016. Pieejams: *https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/74597/nacionalie-dargumi-100g-kulturas-latvju-rakstu-zimes*)
Noskaidro, kuri un kāpēc ir televīzijas raidījumu autortiesību un blakustiesību īpašnieki!

10. Uzraksti, ko jau zināji par zīmēm, ko uzzināji redzētajos raidījumos, ko vēl gribi uzzināt!

ZINĀJU	
UZZINĀJU	
VĒLOS UZZINĀT	

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Kas ir pirātisms?

11. Izlasi Kārļa Vērdiņa darbu "Zīmes"! Kuras kultūras zīmes tajā saskati? Pamato, kā tās drīkst izmantot savā radošajā darbā!

Zīmes

Tiklīdz tev kaut kas nepatīk, nekavējoties dod par to zināt – signalizē ar noliektu pieri un samiegtām acīm, neliec man svaidīties šaubās un minējumos.
Lai straujāks galvas pagrieziens vai tikko manāma lūpu drebēšana dod nepārprotamu mājienu – divvientulības planēta briesmās, Mazais Princis veltīgi meklē tās apaļo apvārsni, lai pieķertos, pieturētos, neatkristu tālu melnajās orbītās.
Lai runā sažņaugtās dūres un galvai pārvilktā sega – mans trokšņu slāpētais adresant, mana semiotikas mācību grāmata, atver acis kaut vai uz brīdi, kaut vai parādi mēli.

(KĀRLIS VĒRDIŅŠ)

12. Izveido radošo darbu "Mans zīmju ceļš", iekļaujot tajā vismaz piecas tev nozīmīgas zīmes, izvēloties tuvāko mākslas veidu/tehniku un izmantojot zīmju daudzveidīgās izpausmes! Sagatavo stāstījumu, kāpēc tās ir tev nozīmīgas! Izskaidro, kāpēc tu esi/neesi izveidoto zīmju autors! Pamato, kādas ir tavas tiesības rīkoties ar izveidotajām zīmēm! Ja savā radošajā darbā izmanto citu autoru darbus, precīzi ievēro autortiesību normas!

- Kas ir autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?
- Kas ir blakustiesības? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

Atbildes

4. UNESCO programmas "Pasaules atmiņa" Latvijas nacionālais reģistrs.

● Kas ir autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kas ir blakustiesības? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

1. Izlasi dažādu autoru literāros darbus! Raksturo darbu pārstāvētā literārā virziena pazīmes un liriskos varoņus/tēlus! Izskaidro un pamato, kā vari izmantot kādu no šiem darbiem, ievērojot autortiesību normas!

PATS

Priekš citiem darbodamies, attīsti
Pats savus spēkus negurstošā karā –
Un mūžīgs darba lauks būs tavā varā
Un mūžam jaunots spēks un ieroči.
Bet sargies būt kā nabadzīgie garā,
Kas, sevi projām sviežot, laimīgi –
Uz tevi spļaus un samīs tevi barā.
Pats cīnies, palīdz, domā, spried un sver,
Pats esi kungs, pats laimei durvis ver.

(RAINIS)

Es esmu es pats
Es esmu pīlādzis.
Ap mani uguns ķekariem
Pasaules strīdīgie domu strazdi
Salaižas baros.
Kādēļ tu gribi
Ozolu zīles kārt manos zaros?

Es esmu kartupeļa zieds.
Kādēļ tu gaidi no manis
Neļķu un rožu dvesmu?
Kādēļ tu gaidi,
Lai es neesmu tas, kas es esmu?

Mans, kā tu saki, puiciskais skats –
Tas esmu es pats.
Mans pirmais sirmais
Un pēdējais sirmais mats –
Tās nedzēšamās slāpes,
Tas neremdināmais dvēseles bads
Un ātruma prieks,
Un apstāšanās sāpes –
Tas esmu es pats.

Pie tavām kājām es neesmu kritis,
Caur tavu mīlu es neesmu cēlies –
Ko tu no manis vēlies?

(IMANTS ZIEDONIS)

NEBĒDNE MEITENE

Es esmu nebēdne meitene!
Visas rīkstes tēvam nolūza,
Kad pērdams tas mani audzēja.
Ar vienu aci es varēju smiet,
Ar otru, ja vajadzēja, asaras liet.
Un, māte kad mani mācīja:
"Esi klusa, laba, godīga,"–
Es dziedāju tikai: Lalala!

Es esmu nebēdne meitene!
Simts zēnu aiz deguna vazāju,
Ikkatru mīlēt apsolu:
Šim stūrīts no sirds, tam stūrītis,
Tik paliek pāri pats viducis.
Vai sacīt man, viducis priekš kā?
Ak! Nav jau nemaz tāda viduča –
Lalala! Lalala!

Es esmu nebēdne meitene!
Bet, ja nu tiešām reiz atnāktu zēns,
Tik rātns, tik godīgs, kā jēriņš tik lēns,
Balts krādziņš un balta šlipsīte,
Un balta krūtīs dvēsele,
Un teiktu, ka mīlējis mani tik vien,
Nu, tad es arī, es arī – nudien!
Vai zināt, ko tad es darītu?
Es viņu arī – piekrāptu!
Lalala! Lalala!

Es esmu nebēdne meitene!
Ja mani ar labot sāks,
Tikpat nekas tur neiznāks.
Pa laukiem un grāvjiem tik mīlu skriet,
Mati juku jukām ap galvu man iet!
Diezin – vai kāds mani noķertu?
E, niekus! – Es to neticu!
Es palieku nebēdne meitene,
Kā meža vanags man dvēsele!
Lalala! Lalala!

(ASPAZIJA)

● Kas ir autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kas ir blakustiesības? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

ES

Ja es kontrolēju savu iekšējo orgānu darbību, tad tas vēl nenozīmē, ka man tādu vispār nav. Joprojām aknas, plaušas un nieres riņķo ap manu sirdi, zvēro un deg.

Daudz mazu zvaigžņu pukst manī dzalkstīdamas, šūpojas, krīt. Un tad es palieku slims. Istabā lēni mainās gaisma un tumsa. Jūtu – daudz mazu pilsētu riņķo ap Rīgu spiegdamas, drebinādamās salā.

Ik mirkli es zaudēju milzīgu daudzumu enerģijas un siltuma. Tāpēc gribu, lai tu lēzenos lokos riņķo ap mani.

(KĀRLIS VĒRDIŅŠ)

2. Noklausies Aspazijas dzejoli Rīgas tehniskās universitātes sieviešu kora "Delta" izpildījumā! Izskaidro, kā un kurā jomā šo ierakstu vari legāli izmantot! (Ieva Parša – mūzika, Aspazija - dzeja, Rīgas tehniskās universitātes sieviešu koris "Delta", diriģente Elīza Dūma, Linda Vicinska, Māra Vaickovska, Ieva Parša – balsis, Aldis Liepiņš - klavieres, Edgars Saksons - sitaminstrumenti. (pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=KFHRZ7Bh-Rg)

3. Iepazīsti Elvīras Blomes veidoto digitālo izstādi "Aspazijas atklātnes" (pieejama: https://memorialiemuzeji.lv/digital-exhibitions/aspazijas-atklatnes/)! Pamato, kādas ir izstādes veidotājas personīgās tiesības un kādas ir tavas tiesības izmantot šo digitālo izstādi!

4. Noskaidro, kurā Latvijas nacionālajā reģistrā iekļauta Aspazijas un Raiņa sarakste, sameklē sarakstē piemērus, kas raksturo dzejnieku personības!

5. Izvēlies no pieejamajām vai izveido pats digitālā vai papīra formātā piecas atklātnes, kas raksturo tavu personību! Prezentē klasē! Ja izmanto citu autoru fotogrāfijas vai tekstu, precīzi ievēro autortiesību normas!

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Autortiesības internetā

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

2.3. Gan patstāvīgi, gan grupā attīsta ideju ilgtspējīgā piedāvājumā, kļūdas un grūtības izmanto kā iespēju izaugsmei.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Autortiesības internetā

1. Izpēti ēku Rīgā, Alberta ielā 12, kurā atrodas mākslinieka Jaņa Rozentāla un rakstnieka Rūdolfa Blaumaņa muzejs! Raksturo ēkas stila elementus, minot tā trīs pazīmes! Ja nepieciešams, tīmeklī sameklē vēl kādu šīs ēkas fotogrāfiju, atbilstoši norādi tās autoru!

JAŅA ROZENTĀLA UN RŪDOLFA BLAUMAŅA MUZEJS. PUBLICITĀTES ATTĒLS. FOTO AUTORE: MARIKA VANAGA

2. Izpēti Jaņa Rozentāla un Rūdolfa Blaumaņa muzeja vadītājas Daces Vosas sagatavoto materiālu par Rozentālu viesistabu (pieejams: *https://memorialiemuzeji.lv/stories/rozentalu-viesistaba/*)! Ja iespējams, apmeklē muzeju klātienē! Nosauc, kuri latviešu mākslinieki/rakstnieki te viesojās, kurus viņu darbus esi lasījis/redzējis! Raksturo viesistabas mēbeļu stilu! Kā ir iespējams legāli izmantot internetā pieejamās fotogrāfijas un attēlus?

3. Izveido skici/projektu tev tīkama mākslas virziena/stila viesistabas iekārtojuma mēbelēm digitālā formātā, izvēlies atbilstošu materiālu! Pamato izvēli un prezentē klasē projektu "Mana viesistaba", raksturojot mākslas virziena/stila pazīmes radītajā darbā! Pamato, vai tev būs autortiesības, ja draugam izstāstīsi savu ideju un prezentēsi projektu!

- **Kas ir autortiesības?** ● **Kas ir blakustiesības?**
- **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

2.3. Gan patstāvīgi, gan grupā attīsta ideju ilgtspējīgā piedāvājumā, kļūdas un grūtības izmanto kā iespēju izaugsmei.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

- **Kas ir autortiesības? ● Kas ir blakustiesības?**
- **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

1. Izpēti informāciju par Latvijas kultūras kanonā iekļauto Pētera Pētersona iestudēto Aleksandra Čaka poēmu "Spēlē, spēlmani!" (1972; pieejama: *https://kulturaskanons.lv/archive/petera-petersona-spele-spelmani/*)!

2. Noklausies Intas Pīrāgas veidoto raidījumu "Pētera Pētersona un Aleksandra Čaka "Spēlē, spēlmani!" Jaunatnes teātrī, 1972" (14.12.2017., pieejams: *https://klasika.lsm.lv/lv/raksts/100-latvijas-pirmizrades/petera-petersona--aleksandra-caka-spele-spelmani-jaunatnes-teatr.a96537/*)! Nosauc piecus raidījuma dalībnieku minētos argumentus, kāpēc šai izrādei ir tik liela nozīme latviešu kultūrā! Pamato, kas jāievēro, citējot raidījuma dalībnieku teikto!

3. Nosauc, kuros latviešu mākslinieku darbos izmantots spēlmaņa tēls! Raksturo tēlu! Kā šos darbus var izmantot sabiedrība, ievērojot Autortiesību likumā noteiktos autortiesību ierobežojumus? Nosauc piemērus!

4. Izpēti 2020./ 2021. gada sezonas "Spēlmaņu nakts" konkursa laureātu sarakstu (pieejams: *https://spelmanunakts.lv/laureati/*)! Noskaidro, kāda saistība Dailes teātra izrādei "Smiļģis" ar "Spēlmaņu nakts" apbalvošanas ceremonijas norises datumu un kāda ir Eduarda Smiļģa nozīme latviešu teātra mākslā.

5. Noskaties kādu no iepriekšējo gadu "Spēlmaņu nakts" apbalvošanas ceremonijām!

6. Noskaidrojiet, kas nepieciešams, lai noorganizētu "Spēlmaņu nakts" apbalvošanas ceremoniju! Sadaliet pienākumus/lomas, izstrādājiet precīzu plānu un izveidojiet mūsdienu jauniešiem saistošu "Spēlmaņu nakts" apbalvošanas ceremoniju, veicinot jauniešu interesi par teātra mākslu! Kurus pienākumus veicot, esat autori, kurus – izpildītāji? Darba izpildē precīzi ievērojiet autortiesību un blakustiesību normas!

- **Kas ir autortiesības? ● Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Kas ir tiesību kolektīvais pārvaldījums?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

4.1. Plāno un īsteno personisko un grupas mērķu sasniegšanai nozīmīgu, cieņpilnu verbālu, neverbālu un digitālu komunikāciju.

Atbildes

2.

a) legāli (Autortiesību likuma 34. pants pirmā daļa);
b) nelegāli (Autortiesību likuma 35. panta pirmā daļa);
c) atkarībā no noteikumiem;
d) legāli, jo vienu kopiju savām vajadzībām drīkst iegūt;
e) nepieciešams iegūt licenci;
f) nepieciešama gan atļauja, gan autorības norādīšana;
g) nelegāli;
h) jāsaņem atļauja no vecākiem vai no skolēna (atkarībā no skolēna vecuma);
i) atļauja no AKKA/LAA un LaIPA;
j) legāli.

- **Kas ir autortiesības?** ● **Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Kas ir tiesību kolektīvais pārvaldījums?**

Džons vairākus gadus kopā ar vecākiem ir dzīvojis Ēģiptē, tagad atgriezies Latvijā. Dzirdējis, ka autortiesību normas dažādās valstīs var būt atšķirīgas.

1. Pārī palīdziet Džonam saprast, kurā no minētajiem gadījumiem un kāpēc ir autortiesību pārkāpums!

a) mājas ballītē uzņemtais video pārsūtīts draugiem;

b) nokopētas dziesmas notis izdalītas skolā klasesbiedriem, lai nodziedātu apsveikumu jubilāram;

c) tīmeklī atrasta skaista fotogrāfija izmantota radošā darba noformējumā;

d) no veikalā iegādātas grāmatas nofotografēts dzejolis;

e) radinieka kafejnīcā puisis dzied populāras dziesmas;

f) savā emuārā meitene ieliek draudzenes fotografētu ziemas skatu;

g) Jānis nokopējis drauga iegādāto mūzikas disku;

h) skolotāja, priecājoties par skolēnu darbiem, publicē tos skolas mājaslapā;

i) tirdzniecības centrā atskaņo populāru dziesmu albumu;

j) pazīstama komiķa parodijas priekšnesums klases vakarā.

2. Iesakiet, kā rīkoties, lai šo darbu varētu izmantot legāli! Izmantojiet Autortiesību likumu!

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi formulē precīzus jautājumus, lai kritiski analizētu kompleksas situācijas un abstraktas idejas. Izzina kontekstu, to analizē, kritiski izvērtē, kā arī sintezē un interpretē informāciju, lai sasniegtu konkrētu mērķi. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

1.2. Kompleksās situācijās spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Pamana loģiskās argumentācijas kļūdas savos un citu izteikumos, novērš tās. Argumentē, pierādot izteiktā apgalvojuma ticamību un veidojot pamatotus secinājumus.

4.1. Plāno un īsteno personisko un grupas mērķu sasniegšanai nozīmīgu, cieņpilnu verbālu, neverbālu un digitālu komunikāciju.

4.2. Piedalās gan viendabīgas, gan neviendabīgas grupas darba procesā, pieņem viedokļu atšķirības, dalībnieku dažādo pieredzi un spējas, prognozē, novērš un risina domstarpības un konfliktus, tostarp digitālā vidē.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

6.3. Kritiski analizē mediju radīto realitāti un informācijas ticamību, uzņemas atbildību rīkoties, lai novērstu nekvalitatīva mediju satura radīto ietekmi, un, radot savu mediju saturu, ievēro privātuma, ētiskos un tiesiskos nosacījumus.

Atbildes

1. Datorprogramma ir literārs darbs (Autortiesību likums 4. pants 1. punkts).

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

1. Izmantojot Autortiesību likumu, izskaidro, kā tiek aizsargātas datorprogrammas un kā legāli var iegūt tiesības uz datorprogrammu izmantošanu!

2. Izmantojot savas svešvalodu prasmes un tīmekļa resursus, noskaidro!

Kas ir "brīvā programmatūra"?
Kāda ir vārdu savienojumā "brīvā programmatūra" vārda "brīvs" izpratne? Kādi ir brīvās programmatūras veidotāju ieguvumi? Kādi ir brīvās programmatūras lietotāju ieguvumi? Nosauc brīvās programmatūras piemērus!

3. Noorganizējiet klasē debates "Brīvā programmatūra", izveidojiet apstiprinošo un noliedzošo komandu, sameklējiet argumentus, izmantojot pētījumus, Latvijas un Eiropas tiesisko regulējumu, savu pieredzi un precīzas norādes uz izmantotajiem avotiem!

- **Kas ir autortiesības? ● Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Autortiesības internetā**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

3.1. Vērtē radošu izpausmju tiesisko regulējumu, lai ievērotu, aizsargātu un pamatotu intelektuālā īpašuma nozīmīgumu.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Izzina kontekstu, to analizē, kritiski izvērtē, kā arī sintezē un interpretē informāciju, lai sasniegtu konkrētu mērķi.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

Atbildes

1.
a) Atļauja no AKKA/LAA. Ja pasākums notiek mājās, tad tā nav nepieciešama.
b) Atļauja no AKKA/LAA un LaIPA, bet atkarībā no tā, kur tiek atskaņota dziesma.
c) Jā, izņemot, ja Autortiesību likums paredz ierobežojumu.
d) Jā, ja visi ir savstarpēji pazīstami, nav nepieciešama atļauja.

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Autortiesības internetā**

Tuvojās Latvijas dzimšanas diena, un skolēni kopā ar skolotāju izdomāja organizēt svētku koncertu.
Anna atrada "Daugavas Vanagu" fonda izveidoto darbu "Piemini Latviju!"
(Jānis Jaunsudrabiņš; ierunājusi Dace Dundure-Kluce;
pieejams: *https://www.facebook.com/latviesicom/videos/piemini-latviju/301326977317241/*).

Pēteris vectētiņa plauktā atrada grāmatu ar šādu nosaukumu.

Kaspars lepojās ar internetā atrasto "Tu esi Latvija"
(projekts "Dzirdi, Latvija!"; Raimonds Pauls, Ojārs Vācietis, aranžētājs – Uldis Timma;
pieejams: *https://www.youtube.com/watch?v=rFjhZtb2ycg*),

Marta teica, ka šo dzejoli jau mācījusies no galvas izteiksmīgās runas konkursam.

Skolotājs saprata – katrs grib redzēt vai dzirdēt koncertā citu autoru darbus, tāpēc nolēma, ka visi kopā izstrādās koncerta programmu. Skolotājs sadalīja skolēnus grupās un katrai grupai uzticēja izstrādāt savu koncerta piedāvājumu.

1. Palīdzi skolēniem un izskaidro, pamatojot ar Autortiesību likuma normām!
a) Kā jārīkojas, lai paši norunātu cita autora dzejoli vai nodziedātu dziesmu?
b) Kā jārīkojas, lai atskaņotu kādu populāru dziesmu?
c) Vai vienmēr jālūdz autoram atļauja izmantot darbu? Kāpēc?
d) Vai ir atšķirība no autortiesību un blakustiesību viedokļa, ja koncertā piedalās tikai skolēni/ja uz koncertu ierodas arī draugi un radinieki?

2. Skolotājs kaut ko bija teicis par "trīs soļu testu". Kā to saprast saistībā ar autortiesību jomu?

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir blakustiesības?
● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Autortiesības internetā

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

2.3. Vērtē radošo izpausmju tiesisko regulējumu, lai ievērotu, aizsargātu un pamatotu intelektuālā īpašuma nozīmīgumu.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Izzina kontekstu, to analizē, kritiski izvērtē, kā arī sintezē un interpretē informāciju, lai sasniegtu konkrētu mērķi.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir blakustiesības?
● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Autortiesības internetā

Jānis mācās 1. klasē, pašmācības ceļā jau agrā bērnībā apguvis digitālās prasmes. Zēns labprāt lejupielādē no *TikTok, YouTube* un citiem kanāliem dziesmas, jokus, filmas, dalās ar draugiem. Zēns ir pārliecināts – ja materiāls pieejams internetā, tad to visi brīvi drīkst izmantot.

1. Izmantojot Autortiesību likumu un citus uzziņas avotus, izskaidro Jānim saviem vārdiem, kas ir autors un kas jāievēro autortiesību un blakustiesību jomā internetā, pievēršot uzmanību, kā legāli var izmantot citu autoru darbus, kas jānoskaidro pirms darbu izmantošanas, vai drīkst dalīties ar internetā iegūto materiālu.

2. Pamato skaidrojumu ar Jānim saprotamiem piemēriem!

3. Pārrunājiet klasē, kas jāievēro autortiesību un blakustiesību jomā internetā!

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības?
● Kas ir autors? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību..

Atbildes

4. **a)** Citātu vari izmantot savas domas pamatošanai bez autora atļaujas, norādot autora vārdu un darba nosaukumu, no kura citāts ņemts.

b) Jāprasa autora atļauja, jo, lai gan tiek lietots darba citāts, tā drukāšana uz krekliem neatbildīs autortiesību ierobežojuma nosacījumiem par citātu izmantošanu savas domas pamatošanai, kritiskai analīzei vai zinātniskiem vai pētnieciskiem nolūkiem.

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības?
● Kas ir autors? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

1. Analizē krājumu "21 no 21. gadu simteņa" no autortiesību aizsardzības noformējuma viedokļa!

2. Pabeidz teikumu!

Ja darbam ir vairāki autori un katra autora individuālais ieguldījums darba radīšanā nav norobežojams kā neatkarīgs darbs, autortiesības uz darbu pieder...

Kurš/-i un kāpēc ir šī krājuma autors/-i?

3. Kādas ir krājuma sastādītāja tiesības?

4. Tu vēlies izmantot Kārļa Vērdiņa dzejas rindas

"es ticu tev
es ticu sapņiem" (19. lpp.)

a) savas domas ilustrēšanai domrakstā;
b) kā uzrakstu uz T krekliem, lai tos pārdotu.
Kā jārīkojas šajās situācijās, lai autora darbu izmantotu legāli?

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kā iegūt autortiesības?**
- **Kādi ir autortiesību veidi?**
- **Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Autortiesības internetā**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

TEHNOLOĢIJU MĀCĪBU JOMA

3.1.5 Paredz sava risinājuma intelektuālā īpašuma aizsardzības paņēmienus un pamato to izvēli.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību.

2.1. Interesējas par atklājumiem un inovācijām, proaktīvi meklē jaunas iespējas, kā efektīvi uzlabot savu un citu dzīves kvalitāti, rosina uzlabot esošo situāciju.

5.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kas ir blakustiesības? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?
● Autortiesības internetā

Kristīne tīmeklī atrada dziesmu "Cāļus skaita rudenī" (Raimonds Pauls/Guntars Račs. No albuma "Vislabākā latviešu dziesmu izlase bērniem"; pieejams: *https://www.youtube.com/watch?v=gERFfvyxy7I*);

Madara Zvaguļa lasīto Alfa Preisena darbu "Kazlēns, kas prata skaitīt līdz desmit" (pieejams: *https://www.youtube.com/watch?v=iH7BawFvkyY*);

Ulda Zīles darbu "Mācāmies ciparus, mācāmies skaitīt līdz desmit. Skaitām kopā" (pieejams: *https://www.youtube.com/watch?v=_4xOGhYeNQQ*).

Tā kā meitenei patika matemātika, viņa izdomāja maziem bērniem radīt interesantu materiālu, kā iemācīties skaitīt.

Izskaidro, kā Kristīne drīkst izmantot šos darbus, ievērojot autoru un izpildītāju personiskās un mantiskās tiesības! Kā jārīkojas, lai izveidotu mācību materiālu un aizsargātu savas autortiesības?

- **Kas ir autortiesības?** ● **Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Autortiesības internetā**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

2.2. Vērtē radošu izpausmju tiesisko regulējumu, lai ievērotu, aizsargātu un pamatotu intelektuālā īpašuma nozīmīgumu.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

- **Kas ir autortiesības? ● Kas ir blakustiesības?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Autortiesības internetā**

1. Pamato, kādus autortiesību un blakustiesību pārkāpumus šajā situācijā saskati!

Pamatizglītības pakāpes nobeigumā skolēni izdomāja izveidot atmiņu albumu digitālā formātā. Aspazijas dzejoļu krājuma "Saulains stūrītis" nosaukumu viņi izmantoja kā sava albuma nosaukumu, skolas mājaslapā, draugu galerijās sameklēja fotogrāfijas. Filmu "Vai viegli būt jaunam?" nesaprata, jo tā ir cita paaudze, bet uzskatīja, ka tās fragments varētu te iederēties. Starp telefonos pārsūtītajām dziesmām atrada gan ārzemēs, gan Latvijā populāras dziesmas, to videoklipus. Mazliet pameklējot, sociālajos tīklos atrada arī dažādus domugraudus, fragmentus no daiļdarbiem bez autoru norādes. Klases skolēni albuma veidotājiem sūtīja, ko vien, viņuprāt, interesantu un smieklīgu varēja atrast.

2. Izskaidro, kā ir iespējams šādu albumu izveidot, ievērojot autortiesību un blakustiesību normas!

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi formulē precīzus jautājumus, lai kritiski analizētu kompleksas situācijas un abstraktas idejas. Izzina kontekstu, to analizē, kritiski izvērtē, kā arī sintezē un interpretē informāciju, lai sasniegtu konkrētu mērķi. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

2.2. Raugoties uz situāciju no dažādiem skatpunktiem, pamana jaunas iespējas, mērķtiecīgi un elastīgi izmanto vai attīsta pats savu ideju radīšanas stratēģiju, lai nonāktu pie jauniem un noderīgiem risinājumiem, efektīvi organizē resursus (cilvēku, zināšanu, kapitāla, infrastruktūras), lai īstenotu savu ieceri, patstāvīgi meklē, izvērtē un atbildīgi izmanto citu idejas, kā arī piedāvā savas, lai iedvesmotu citus.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, sintēze, darbs ar tekstu, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Dažādi uzziņas avoti, darba lapa, Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam atbildes klasē pārrunā. Ja nepieciešams, skolotājs precizē.
2. Skolēni veido kultūras tūrisma maršrutu un prezentē to klasē.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni izlozē, par kura klasesbiedra prezentāciju jāuzraksta vērtējums, izmantojot 3P vērtēšanas paņēmienu, un uzraksta to.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

1. Darini vārdus ar sakni "rad –"! Kas šiem vārdiem, tavuprāt, kopīgs?

2. Iepazīsties ar elektroniskajā vārdnīcā *www.tezaurs.lv* vārda "radošums" skaidrojumu! Salīdzini ar savu secinājumu par 1. uzdevumā darinātajiem vārdiem!

radošums

Spēja uz jaunradi, radoša aktivitāte, ideju bagātība.

3. Uzraksti dažādu mācību kursu stundās radītu tavu radošo darbu piemērus! Kas tiem kopīgs?

Nr.	Mācību kurss	Radošais darbs	Kopīgais
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

4. Ko, tavuprāt, autors drīkst darīt ar savu radošo darbu? Salīdzini savu viedokli ar Autortiesību likuma normās noteikto!

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

5. Iepazīsties ar informāciju par radošās darbības nedēļu "radi!2019"!

5.1. Ar piemēriem no teksta raksturo jēdziena "radošums" izpratni!

5.2. Noskaidro nesaprotamo vārdu nozīmi tekstā!

5.3. Izraksti trīs idejas, kuras tu vari radoši izmantot turpmāk!
Vai un kāpēc tās būs/nebūs autortiesību objekts?

"Radošās darbības nedēļas "radi!2019" laikā četrās Latvijas mazpilsētās – Līgatnē, Aknīstē, Aizputē un Staicelē – īstenots pirmais radošo industriju tūrisma misiju cikls. Iepazīstot dizaina domāšanas metodes, mazpilsētas radošo industriju profesionāļu vadītās meistarklasēs centušās izcelt savu nenovērtēto tūrisma potenciālu. Šobrīd tās turpina mērķtiecīgi strādāt pie tūrisma attīstības kopā ar mentoriem, lai augusta beigās nāktu klajā ar radošu un inovatīvu tūrisma piedāvājumu.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

Latvijā ir ne mazums pilsētu ar labu potenciālu tūrisma attīstībai, taču vairumā gadījumu ir vērts piesaistīt profesionāļus ar skatu no malas, lai palīdzētu ieraudzīt to, ko paši ikdienā varbūt nemaz nepamana kā vērtīgu un citiem interesantu. Tāpēc ceram, ka šīs misijas būs labs impulss arī citām pilsētām pārdomāt radošo industriju iespējamo pienesumu un sākt rīkoties," pauž radošās darbības nedēļas "radi!2019" koordinatore Līva Stūrmane.

Aknīste – miera osta pagurušajiem
"Aknīstē ir skaidri saskatāms potenciāls miera un dabas tūristiem. Darba grupā tika radīta vesela pakete ar dažādiem radošiem risinājumiem un idejām, kā piesaistīt radošās industrijas pilsētai. Piemēram, ir iespēja piešķirt un pielāgot brīvās telpas attālinātam darbam, kur pilsētas nogurušie profesionāļi var uz laiku pastrādāt attālināti mierīgā vidē jeb paņemt tā saucamo "workation". Tāpat var pārdomāt baznīcas izmantošanu, kas var kļūt par vietu jauniem kultūras pasākumiem. Aknīstē kultūru jau ir veiksmīgi iedibinājuši festivāla "Sansusī" organizētāji, līdz ar to šis būtu loģisks nākamais solis," atzīst Aknīstes mentors, stratēģiskais plānotājs un partneris radošajā aģentūrā "Weekend" Edgars Pētersons.

Aizpute – šarmantā dārgumu krātuve
Aizputes mentore arhitekte un urbāniste Evelīna Ozola: "Aizpute ir šarmanti senatnīga mazpilsēta, kurā tūrisma plūsmu var mērķtiecīgi stimulēt, koncentrējot pieejamos resursus īpašiem pasākumiem, – rīkot tirdziņus, sacensības, koncertus, vasaras skolas, festivālus. Aizputniekiem jāiemācās ieraudzīt potenciāli interesantas saiknes starp pilsētā esošajām taustāmajām un nemateriālajām vērtībām. Piemēram, kā būtu baudīt Aizputē dzimušā pasaulslavenā komponista Pētera Vaska mūziku īpašā koncertā kādā no pilsētas skaistajām baznīcām?" Aizpute šobrīd strādā pie pilsētas kopējā tēla veidošanas principu izpildes, jo kā vienu no galvenajiem izaicinājumiem radošo industriju profesionāļi šobrīd saskata nepieciešamību strādāt pie dažādu auditoriju segmentu analīzes un vienoties par pilsētas galvenajām vērtībām."

Līgatne – industriālā mantojuma atdzīvinātāja
"Pilsētā ir jūtama vēlme rīkoties, izmantojot radošo industriju potenciālu," saka Līgatnes mentors, "Free Riga" projektu vadītājs Jāzeps Bikše. Te ir lielisks potenciāls pamestu vietu atdzīvināšanai un industriālā mantojuma iedzīvināšanai, jo slēgtā Līgatnes papīrfabrika līdz ar tās kultūrvēsturisko ciematu šobrīd ir nenoteiktā situācijā. Misijas laikā Līgatnei jau radušās daudzveidīgas idejas papīrfabrikas turpmākai apsaimniekošanai, piemēram, ekskursijas teritorijā, netradicionāls restorāns vasaras sezonā, vieta brīvdabas kino, kultūras pasākumu centrs, laikmetīgās mākslas telpa, vieta dažādiem pasākumiem, mājvieta spoku stāstu vakariem, origami festivālam, realitātes šovam, izlaušanās istabai un papīrfabrikas muzejam u. c. Līgatne saņēmusi vairākus uzdevumus, tostarp attīstīt saziņu sociālajos tīklos, izveidot plānu, kā padarīt papīrfabriku saistošu tūristiem, un izanalizēt Līgatnes apmeklētāju dzīvesstilu, lai precizētu pilsētas kopējo tēlu."

Staicele – spilgti simboli ar peļņas potenciālu
"Lielākais izaicinājums Staicelē ir pārvērst savus lepnumus – futbolu, stārķus, arhitektūru un citus spilgtus elementus – pelnošos faktoros," atzīst viens no Staiceles mentoriem Mārtiņš Eņģelis. "Līdz šim skaidri redzams, ka Staicele ir uzņēmīga, viena no tās iedzīvotāju labākajām īpašībām ir azarts un aizrautība, taču to vajadzētu ieguldīt produktu veidošanā. Šobrīd Staiceli raksturojošās vērtības nav piedzīvojamas tūristiem, jo daudzie pasākumi un ražojumi ir domāti galvenokārt vietējiem vai novadniekiem, citiem par to uzzinot tikai nejauši, pastarpināti, visbiežāk – novēloti vai neuzzinot vispār," atzīst Mārtiņš Eņģelis.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

Pieredzējuma tūrisms – mazpilsētu veiksmes atslēga
Lielākā tūrisma vērtība digitālajā gadsimtā ir tas, ko digitālā realitāte nespēj sniegt, – pieredze, mijiedarbe, saskarsme ar vietu, vidi un cilvēkiem. Tāpēc jebkuras, it īpaši mazas, pilsētas tūrisma piedāvājuma veiksmes atslēga slēpjas tās spējā vērtēt sevi ceļotāju acīm un dāvāt patīkamu, vērtīgu piedzīvojumu. Katrai pilsētai piemīt kaut kas īpašs, tomēr šovasar aizvadītās radošās darbības nedēļas "radi!2019" īstenotās radošo industriju tūrisma misijas Latvijas mazpilsētās liecina, ka nav nemaz tik viegli to identificēt. Kā mazpilsētām atrast savu īpašo identitāti, un kā šajā procesā var palīdzēt dizaina domāšana?

Pieredzējuma jeb pieredzes tūrisms kā ceļotāja mērķis
Tas, ko aizvien biežāk klienti sagaida no pakalpojumiem un par ko ir gatavi maksāt vairāk, ir pieredze. Pieredzējuma tūrisms balstās idejā, ka pats vērtīgākais, ko varam piedāvāt viesiem, ir atmiņā paliekošas emocijas un pieredze. Pieredzējuma tūrisms tiek uzskatīts par vienu no radošajām industrijām. To var iedalīt dažādās kategorijās, ieskaitot kultūras tūrismu, ekotūrismu, izglītojošus ceļojumus, eksperimentālo, mantojuma un dabas tūrismu, kur aktivitātes ir draudzīgas videi, izrāda cieņu vietējai kultūrai un ļauj piedzīvot, ne tikai vērot no malas. Atšķirībā no tradicionālā tūrisma pieredzējuma tūrisms vienmēr ietver aktīvu līdzdalību un iesaistīšanos.

Citiem vārdiem runājot, tā nav tikai pilsētas laukuma apskate vai muzeja apmeklējums; to papildina īpaša ekskursija, attiecīgā laika vai vides simulācija, 3D virtuālā realitāte, aroda prasmju izmēģināšana amatnieku darbnīcā utt., kas ļauj viesiem sajust, izbaudīt, saprast vai atklāt kaut ko īpašu par konkrēto vietu.

Vieta kā tūrisma produkts
Lai gan ar "vietu" lielākoties saprotam pilsētas, apdzīvotas vietas vai mājas atrašanās koordinātas kartē, vieta ietver arī asociācijas un sajūtas, kas rodas, dzirdot, redzot un piedzīvojot noteiktu telpu saskarsmē ar tajā dzīvojošiem cilvēkiem. Tas ir raksturlielums, kas dažām ģeogrāfiskām vietām piemīt, bet citām – ne. Piemēram, lielpilsētas ir komplicētas un dzīvas, tās simbolizē garīgo, materiālo, sociālo, kultūras un politisko apstākļu izpausmes laika gaitā. Pilsētvide pastāvīgi mainās līdzi notikumiem un kopienas pārvērtībām, atspoguļojot iedzīvotāju vērtības un pasaules uztveri. Katras šādas izmaiņas padara pilsētu unikālu un neatkārtojamu. Atliek vien rast veidu, kā savu unikālo identitāti atklāt, kopt un ļaut piedzīvot pilsētas viesiem. Arī katrai mazpilsētai piemīt īpašs šarms – zināms, uzspodrināms, aizmirsts vai no jauna atklājams. Tas var būt izteikti redzams vai apslēpts vietās, cilvēkos un notikumos. Taču to var atklāt un novērtēt, tikai skatoties kopīgi ceļotāja un vietējā iedzīvotāja acīm. Starp citu, mazpilsētām ir kāda vērā ņemama priekšrocība – tās savā "mazumā" ir spējīgas ātrāk mainīties, jo izmaiņas skar desmitus, simtus, varbūt tūkstošus, bet ne miljons iedzīvotāju.

Dizaina domāšana kā atbilde uz jautājumiem
Tūrisms, tāpat kā jebkurš cits pakalpojums, ir apzināti jāizstrādā un jāattīsta, mērķtiecīgi piedāvājot to konkrētai auditorijai. Lai saprastu auditoriju, ir jāapzina tās vēlmes un vajadzības. Tas ietver pamatīgu izpēti, vispirms analizējot pašu pilsētu un tās piedāvājumu. Ko pilsēta nozīmē vietējiem iedzīvotājiem? Kas tajā ir īpašs, un vai tas piemīt tikai šai pilsētai? Kas no tā visa var būt interesants tūristiem un caurbraucējiem? Un kas ir šīs pilsētas viesi?

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

Tad seko nākamais posms – iespējamā tūrisma pakalpojuma modelēšana. Šajā procesā galvenais ir potenciālais pilsētas viesis, un no viņa skatpunkta arī būtu jāizstrādā tūrisma piedāvājums. Kā viesi par mums uzzina? Kā pie mums nokļūst? Kā pārvietojas? Ko redz? Ko dzird? Ko dara? Ko satiek? Ko piedzīvo? Kur vēršas pēc palīdzības? Kur ēd? Ko pērk? Kur atpūšas? Kā dalās ar piedzīvoto? Būtībā tas nozīmē modelēt viesa ideālo ceļojumu, vai tas būtu pāris stundu vai vairāku dienu garumā.

Dizaina domāšana daudzējādā ziņā ir spēja "iekāpt cita kurpēs" un atbildēt uz jautājumiem no viņa perspektīvas, radot produktus, pakalpojumus un procesus, kas sniedz atmiņā paliekošu pieredzi. Izvēlēties īsto mazpilsētas vērtību vai tūrisma piedāvājumu ir tikai puse no darba. Otra puse ir spēja aizrautīgi stāstīt par sevi pareizajai auditorijai, piesaistot uzmanību, radot interesi un vēlmi apciemot pilsētu. Tā savukārt ir komunikācijas dizaina joma, kas mūsdienu digitālajā laikmetā piedāvā plašas iespējas saziņai un mijiedarbei. Tāpat ir vērts paturēt prātā, ka pilsēta ir atvērta tūristiem visu diennakti un viņi tajā atrodas arī pēc muzeju, veikalu un apskates vietu darba laika beigām. Ko viņi tad redz un piedzīvo, ir vēl viens būtisks aspekts, kas veido pilsētas tūrisma piedāvājumu. Veiksme būs to pusē, kuri paliks "ceļotāja kurpēs", tādējādi iekļūstot "ceļotāja galvā".

(Radošās darbības nedēļu "radi!2019" iniciē Latvijas Republikas Kultūras ministrija, rīko nodibinājums "Creativity Lab" sadarbībā ar LIAA un Latvijas Dizaina centru. Pieejams: *https://www.radilatvija.lv/arhivs/2019/*)

6. Izmantojot radošumu, veido kultūras tūrisma maršrutu pa savu pilsētu/ciemu/pagastu, tajā ietverot vismaz trīs autortiesību objektus un īpašniekus!
Izveido gida stāstījumu! To kopā ar kultūras notikumu, pasākumu, objektu, personību raksturojumu prezentē klasē! Prezentācijas izveidē ievēro Autortiesību likumā noteiktās normas! Klasē izveidojiet izstādi!

- **Kas ir autortiesības?** ● **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kas ir blakustiesības?** ● **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

3.1. Analizē radošu izpausmju tiesiskā regulējuma pamatprincipus un to nozīmīgumu, lai ievērotu un aizsargātu intelektuālo īpašumu.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi formulē precīzus jautājumus, lai kritiski analizētu kompleksas situācijas un abstraktas idejas. Izzina kontekstu, to analizē, kritiski izvērtē, kā arī sintezē un interpretē informāciju, lai sasniegtu konkrētu mērķi. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

5.1. Skaidro un pamato savu skatījumu par kopsakarībām gan vietējā, gan globālā mērogā, izvērtē indivīdu, sabiedrības un vides mijiedarbību.

5.2. Balstoties savās vērtībās un cienot citu vērtības, izsvērti izvēlas pasākumus un ikdienas situācijas, kurās iesaistīties un iesaistīt citus, cieņpilni pamatojot savu nostāju, prot atteikties, ja pasākums neatbilst vērtībām, un spēj nepakļauties grupas spiedienam, paliekot saistīts ar tiem, kuriem nepiekrīt.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa, dators vai projektors, Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs lūdz skolēnus padomāt, kur atrodas Šķērsiela. Salīdzina ar atbildi filmas epizodē (02:42–02:52).
2. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pārrunā grupā, klasē.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni pēc filmas noskatīšanās raksta akrostihu.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

1. Kur, tavuprāt, atrodas Šķērsiela? (Pieejams: *https://www.filmas.lv/movie/1254/*)

FOTO AUTORS: OSKARS ARTŪRS UPENIEKS

2. Nosauc trīs autortiesību un trīs blakustiesību īpašniekus (skatīt filmas fragmentu 01:05–01:34)! Pamato viedokli!

Nr.	Autortiesību īpašnieki	Blakustiesību īpašnieki	Pamatojums

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

3. Raksturo pēc izvēles trīs filmas varoņus! Kuras vērtības, tavuprāt, viņi aktualizē? Kuras no tām ir svarīgas tev? Kāpēc?

4. Kas kopīgs un kas atšķirīgs filmā atveidotā 20. gadsimta un mūsdienu jauniešu vērtību sistēmā?

20. GADSIMTA VĒRTĪBAS	MŪSDIENU VĒRTĪBAS

5. Kā šo filmu iespējams noskatīties pašam, kopā ar draugiem? Kā ir aizsargāta šī filma?

6. Noskaties visu filmu!

7. Noskaidro, kādas balvas saņēmuši filmas "Šķērsiela" veidotāji! Tavuprāt, kādēļ?

8. Raksturo savas izjūtas pēc tās noskatīšanās akrostihā ŠĶĒRSIELA!

9. Izpēti piemiņas akmeni! Kurš un kāpēc ir piemiņas akmens autors? (Piemiņas akmens dokumentālajai filmai "Šķērsiela" Rīgā, Mazajā Bolderājas ielā. Foto: Stella Hermanovska. Pieejams: *https://kulturaskanons.lv/archive/skersiela/)*

- **Kas ir autortiesības?** ● **Kā iegūt autortiesības?** ● **Kas ir aizsargāts darbs?**
- **Kas ir blakustiesības?** ● **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**
- **Kas ir tiesību kolektīvais pārvaldījums?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

1.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

2.2. Raugoties uz situāciju no dažādiem skatpunktiem, pamana jaunas iespējas, mērķtiecīgi un elastīgi izmanto vai attīsta pats savu ideju radīšanas stratēģiju, lai nonāktu pie jauniem un noderīgiem risinājumiem, efektīvi organizē resursus (cilvēku, zināšanu, kapitāla, infrastruktūras), lai īstenotu savu ieceri, patstāvīgi meklē, izvērtē un atbildīgi izmanto citu idejas, kā arī piedāvā savas, lai iedvesmotu citus.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, sintēze, radošs darbs, darbs ar tekstu

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa, dators, Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā klasē.
2. Skolēni veido runu un norunā to.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Vērtē runas saturu, argumentāciju, prasmi uzstāties, latviešu literārās valodas un autortiesību normu ievērošanu.

Atbildes

1. Vārdu un mūzikas autoru aizsargā autortiesības, izpildītāju un producentu – blakustiesības. Lai aranžētu dziesmu, jāsaņem atļauja no dziesmas mūzikas autora.

● Kas ir autortiesības? ● Kā iegūt autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?
● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?
● Kas ir tiesību kolektīvais pārvaldījums?

1. Iepazīsti Autortiesību bezgalības balvas nolikumu (pieejams: *https://www.akka-laa.lv/lv/par-akka-laa/kulturas-un-izglitibas-fonds/autortiesibu-bezgalibas-balva/autortiesibu-bezgalibas-balvas-nolikums/*)!

2. Raksturo Autortiesību bezgalības balvas piešķiršanas kārtību!

3. Noklausies Autortiesību bezgalības balvas 2021. gada laureātes Māras Upmanes-Holšteines izpildīto dziesmu "Dejot trakāk"! (Pieejama: *https://www.youtube.com/watch?v=l9WVWbnLLiE*; "Astro'n'out" albums "Multivitamīnu multipaka".)

4. Kā atbilstoši Autortiesību likumam ir aizsargāta šī dziesma? Kā jārīkojas, ja vēlies aranžēt šo dziesmu?

5. Ieklausies dziesmas vārdos! Kuras vērtības aktualizē šī dziesma?

6. Esi autors – uzraksti runu piecu minūšu garumā par tematu, kas, tavuprāt, būtu svarīgs mūsdienu jaunietim, prasmīgi izmantojot tekstveides principus, mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, un izteiksmīgi norunā to klasē! Ja argumentācijai izmantosi arī citu autoru darbus, ievēro Autortiesību likuma normas!

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

SOCIĀLĀ UN PILSONISKĀ MĀCĪBU JOMA

3.1. Vērtē radošu izpausmju tiesisko regulējumu, lai ievērotu, aizsargātu un pamatotu intelektuālā īpašuma nozīmīgumu.

CAURVIJU PRASMES

1.2. Kompleksās situācijās spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Pamana loģiskās argumentācijas kļūdas savos un citu izteikumos, novērš tās. Argumentē, pierādot izteiktā apgalvojuma ticamību un veidojot pamatotus secinājumus.

1.4. Kompleksās, neskaidrās situācijās patstāvīgi izstrādā problēmas risinājuma plānu un īsteno to, izvēloties, lietojot un pielāgojot piemērotu problēmrisināšanas stratēģiju, elastīgi reaģē uz neparedzētām pārmaiņām, izvērtē paveikto un gūtos secinājumus izmanto arī citā kontekstā.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, diskusija

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Dažādi uzziņas avoti, darba lapa, Autortiesību likums un citi normatīvie akti, kas attiecas uz autortiesībām

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolēni ir izlasījuši Autortiesību likumu.
2. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam atbildes klasē pārrunā. Ja nepieciešams, skolotājs precizē.
3. Skolēni sadala lomas diskusijai, vienojas par vērtēšanas kritērijiem, gatavojas diskusijai, meklējot piemērus un argumentus.
4. Skolēni organizē diskusiju.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni vērtē diskusiju atbilstoši pašu izstrādātajiem kritērijiem.

Atbildes

1. Civiltiesību nozarei.

2. Uz īpašumu (tradicionālajā izpratnē).

4. Autortiesības ir ekskluzīvas tiesības uz noteiktu laiku. Tiek paredzēti tiesību ierobežojumi.

- **Kas ir autortiesības?**
- **Kāpēc autortiesības ir svarīgas un aizsargājamas?**
- **Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?**

Atbildi uz jautājumiem un pamato viedokli!

1. Pie kuras tiesību nozares pieder autortiesības? (izvēlies vienu variantu).

Autortiesības pieder pie
- civiltiesību nozares, jo_____
- administratīvo tiesību nozares, jo _____
- krimināltiesību nozares, jo _____

2. Kuras cilvēktiesības aizsargā autortiesības? (izvēlies vienu variantu).

- Uz izglītību, jo_____
- Uz veselību, jo _____
- Uz īpašumu, jo _____

3. Kāpēc, tavuprāt, autortiesības sauc par "kopēšanas tiesībām"?

_____
_____
_____
_____

4. Kā ir iespējams aizsargāt autora intereses un sabiedrības vajadzības? Nosauc piemērus!

_____
_____
_____
_____

5. Ieklausies dziesmas vārdos! Kuras vērtības aktualizē šī dziesma?

_____
_____
_____
_____

6. Organizējiet klasē diskusiju "Kāpēc svarīgi ievērot autortiesības?"! Sadaliet lomas: diskusijas vadītājs, autori (rakstnieks, gleznotājs, komponists, fotogrāfs u. c.), sabiedrība (zinātnieks, skolotājs, žurnālists, bibliotekārs u. c.), advokāts autortiesību jomā un citas. Vienojieties par diskusijas vērtēšanas kritērijiem!

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?
● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi formulē precīzus jautājumus, lai kritiski analizētu kompleksas situācijas un abstraktas idejas. Izzina kontekstu, to analizē, kritiski izvērtē, kā arī sintezē un interpretē informāciju, lai sasniegtu konkrētu mērķi. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

2.2. Raugoties uz situāciju no dažādiem skatpunktiem, pamana jaunas iespējas, mērķtiecīgi un elastīgi izmanto vai attīsta pats savu ideju radīšanas stratēģiju, lai nonāktu pie jauniem un noderīgiem risinājumiem, efektīvi organizē resursus (cilvēku, zināšanu, kapitāla, infrastruktūras), lai īstenotu savu ieceri, patstāvīgi meklē, izvērtē un atbildīgi izmanto citu idejas, kā arī piedāvā savas, lai iedvesmotu citus.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, sintēze, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Dators, projektors, darba lapa, dažādi uzziņas avoti, Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina skolēnus noklausīties Katalonijas neatkarības himnu.
2. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam pārrunā klasē.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

3. Skolēni raksta un runā pārliecināšanas runu.
4. Vērtē runas saturu, argumentāciju, prasmi uzstāties, runas atbilstību latviešu literārās valodas un autortiesību normām.

Atbildes

5. Viss atkarīgs no noteikumiem. Ja svētku rīkotājs to ir atļāvis, tad drīkst (privātkopēšana, Autortiesību likuma 34. pants).

7. Dziesmas autors to atļāva.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?
● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

Atbildi uz jautājumiem un pamato viedokli!

1. Noklausies dziesmu! Kādas asociācijas tā rada?
(Pieejama: *https://nra.lv/izklaide/124597-brauna-saule-perkons-daugava-bus-katalonijas-neatkaribas-himna.htm*) vai *https://www.youtube.com/watch?v=QzLZCQmoUhY&t=132s*)

2. Uzraksti oriģināldziesmas nosaukumu un tās autorus!

3. Noklausies dziesmu! Salīdzini savas izjūtas!
(Pieejama: *https://www.youtube.com/watch?v=CZ6d4nVmmwU*)

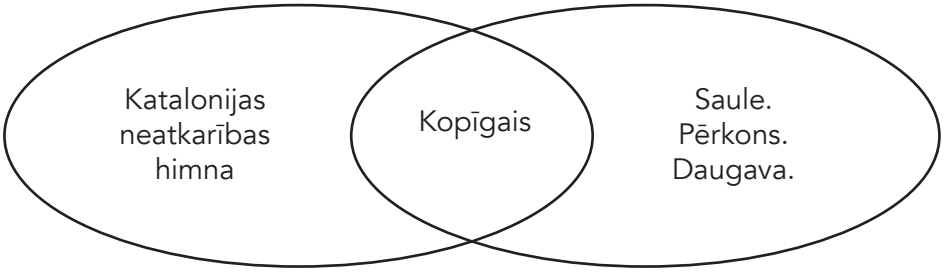

(XI Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku noslēguma koncerts 13.07.2015. LTV)

4. Nosauc un raksturo autortiesību un blakustiesību objektus un īpašniekus!

OBJEKTI/ĪPAŠNIEKI	PIEMĒRI	RAKSTUROJUMS
Autortiesību objekti		
Autortiesību īpašnieki		
Blakustiesību objekti		
Blakustiesību īpašnieki		

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir aizsargāts darbs? ● Kas ir blakustiesības?
● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

5. Vai un kāpēc tu drīksti/nedrīksti veikt dziesmu ierakstu, klausoties Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku noslēguma koncertu? Pamato viedokli ar autortiesību normām!

6. Nosauc trīs iemeslus, kāpēc šo dziesmu iekļauj arī 21. gadsimta jauniešu dziesmu svētku repertuārā!

7. Kā dziesmai "Saule. Pērkons. Daugava" iespējams kļūt par Katalonijas neatkarības himnu saskaņā ar autortiesību normām?

8. Raksturo dziesmā iekļautos simbolus un to nozīmi! Mini Saules, Pērkona un Daugavas tēlu trīs interpretācijas dažādos mākslas veidos!

9. Uzraksti un norunā pārliecināšanas runu viena autora darba par Sauli. Pērkonu. Daugavu. iekļaušanai Latvijas kultūras kanonā! Izmantojot citu autoru teikto, ievēro latviešu literārās valodas un autortiesību normas!

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

3.3. Patstāvīgi izvēlas, pielāgo un rada savu domāšanas stratēģiju kompleksās situācijās.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, sintēze

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Dators, projektors, darba lapa, Autortiesību likums un tiesību akti, kas nosaka autortiesības un blakustiesības

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina veidot asociācijas ar vārdu "balts".
2. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā klasē.
3. Skolēni skatās spēlfilmu "Četri balti krekli".

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni raksta: "Man izdevās … Es vēlos apgūt … Man patika … Man sagādāja grūtības …"

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?

Atbildi uz jautājumiem un pamato viedokli!

1. Ar ko tev saistās vārds "balts"?

2. Izpēti vārdnīcā vārda "balts" nozīmi!

3. Izlasi! Raksturo baltās krāsas izmantojumu katrā darbā! Nosauc minēto darbu autorus! Kurš un kāpēc nav autors Autortiesību likuma izpratnē?

Uzvelciet baltu kreklu un rakstiet no rītiem. Rakstiet jaunībā. Mīlestību līdz vecumam saglabā retais. Uzvelciet baltu kreklu un rociet zemi. Uzvelciet baltu kreklu un notīriet kurpes savai mātei.

Uzvelciet baltu kreklu, kad jums nav viesu. Palieciet viens. Priecājieties par sevi. "Palicis viens, es jutos bezgala satraukts, it kā pēkšņi iekļuvis izcilu, slavenu, skaistu cilvēku sabiedrībā," sacīja kāds gudrais.

Uzvelciet baltu kreklu un rakstiet jaunībai. Viņa atnāk ar taureni bizē. Viņa ir soprāns vidusskolas korī. Un viņai ir baltas kurpes. Kaut kas noticis. Kaut kas ir noticis ar lazdām. Tu piesit, un lazdas nokūp zelta putekļos. Vai agrāk arī tā bija?

Uzvelciet baltu kreklu, kamēr jūs esat jauni. Un rociet zemi. Rociet zemi, kā neviens pirms jums to nav racis. Pasaule ir siltuma izslāpusi. Bet mīlestību līdz vecumam saglabā retais.

Jums ir siltas rokas. Bet kādam tās ir nosalušas. Kurš kuram pieies pirmais?
(IMANTS ZIEDONIS)

Balta nāca tautu meita,
Kā ar sniegu apsnigusi;
Nav ar sniegu apsnigusi,
Nāk ar savu tikumiņu.
(LATVIEŠU TAUTASDZIESMA)

Ja četri balti krekli
Ir jaunam cilvēkam,
Tas iziet var caur dzīvi
Bez lielām pārdomām.
(MĀRIS ČAKLAIS)

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?

4. Kāpēc, tavuprāt, jaunietim nepieciešami četri balti krekli? Salīdzini ar Māra Čaklā dzejolī pausto domu, ievērojot darba radīšanas kultūrvēsturisko kontekstu!

Ja četri balti krekli
Ir jaunam cilvēkam,
Tas iziet var caur dzīvi
Bez lielām pārdomām.

Un tikai reiz pa reizei
Kāds atgādina viņam,
Ka dziesma nav par krekliem,
Bet ir par sirdsapziņām.

Tas pirmais – priekšniecībai
Kad vajag rādīties.
Un tad nu paša gribai
Vēl paliek nākamie.

Un atkal reiz pa reizei
Kāds atgādina viņam,
Ka dziesma nav par krekliem,
Bet ir par sirdsapziņām.

Balts krekls rīta pusē,
Bet melns jau pusdienā.
Bet trešais baltais krekls
Top uzvilkts vakarā.

Un atkal nezin kāpēc
Kāds atgādina viņam,
Ka dziesma nav par krekliem,
Bet ir par sirdsapziņām.

Var baltos kreklus mainīt,
Kā maina uzskatus.
Bet tad, kad vakars pienāks,
Tie visi melni būs.

Vai būs vēl kāda jēga
Tad atgādināt viņam,
Ka dziesma nav par krekliem,
Bet ir par sirdsapziņām?

(MĀRIS ČAKLAIS)

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?

5. Iepazīsties ar spēlfilmas "Četri balti krekli" (1967) veidotāju sarakstu!

Režisors: Rolands Kalniņš
Literārā pirmavota autors: Gunārs Priede
Scenārija autors: Gunārs Priede
Operators: Miks Zvirbulis
Mākslinieks: Uldis Pauzers
Mūzikas autors: Imants Kalniņš
Dziesmu teksta autors: Māris Čaklais
Skaņu režisors: Igors Jakovļevs
Kostīmu mākslinieks: Ieva Kundziņa
Grima mākslinieks: Elita Rudzīte (Mūrniece)
Montāžas režisore: Zigrīda Geistarte
Otrais režisors: Varis Brasla
Režisora palīdzes: Renāte Martini, Maruta Osīte
Otrais operators: Uģis Egle
Operatora asistenti: Māris Mednis, Modris Resnais
Skaņu ieraksta tehniķis: Jānis Ozoliņš
Apgaismotāju brigadieris: Gunārs Pečaks
Mākslinieks dekorators: Fricis Ābols
Rekvizitore: Ināra Esenberga
Kostīmu meistare: Zelma Sproģe
Grima meistars: Edīte Noriete
Fotogrāfs: Juris Dzenis
Uzņemšanas aparatūras meistars: Sigurds Mazurs
Gaismu/krāsu uzstādītāja: Irina Horuževa
Dežurējošais dekorāciju strādnieks: Visvaldis Ritums
Asistenti: Voldemārs Dūdiņš, V. Fļorova, M. Pogaine, Andis Ploks
Redaktore: Jeļena Vahruševa
Vecākie administratori: Mirdza Jonāne, Visvaldis Saulītis
Filmas direktora vietnieks: Gunārs Sops
Vecākā grāmatvede: Aina Zariņa
Filmas direktori: Valdis Aizpurietis, Georgs Blūmentāls
Lomās: Uldis Pūcītis, Dina Kuple, Līga Liepiņa, Arnolds Liniņš, Pauls Butkēvičs
Lomās/epizodēs: Rostislavs Gorjajevs, Ernests Karelis, Antonija Kleimane, Oļģerts Kroders, Irēna Lagzdiņa, Armīns Lejiņš, Edgars Liepiņš, Eduards Plataiskalns, Jāzeps Pīgoznis, Āris Rozentāls, Renāte Stūrmane, Severīns Vilsons, Natālija Vītoliņa, Anda Zaice, Pēteris Šiliņš
Izpildītājmākslinieki: Pauls Butkēvičs, Līga Liepiņa, Juris Strenga, Dzintars Beķeris, Valdis Eglītis, Gunārs Rozenbergs, Uldis Stabulnieks, Andris Vilsons, Jūnijs Vilsons

6. Kuri no filmas veidotājiem veic radošu darbu?

Nr.	Autors/autori	Izpildītājs/izpildītāji	Producents

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir radošs darbs? ● Kas ir aizsargāts darbs?
● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents?

7. Noskaidro, kuri no filmas veidotājiem un kurā mākslas nozarē iekļauti Latvijas kultūras kanonā!

8. Noskaties filmas fragmentus un komentē situāciju tiesiskumu mūsdienu skatījumā, pamatojot to ar Autortiesību likuma normām!

Nr.	Fragments	Komentārs	Autortiesību likuma norma
1.	29:51–30:45		
2.	31:05–31:12		
3.	31:45–32:03		
4.	37:03–37:51		
5.	38:32–38:57		
6.	39:15–41:04		
7.	56:00–56:05		
8.	58:47–59:05		
9.	1:05:31–1:05:45		
10.	1:06:23–1:06:36		
11.	1:11:39–1:11:42		

- **Kas ir blakustiesības?**
- **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesību un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Mērķtiecīgi formulē precīzus jautājumus, lai kritiski analizētu kompleksas situācijas un abstraktas idejas. Izzina kontekstu, to analizē, kritiski izvērtē, kā arī sintezē un interpretē informāciju, lai sasniegtu konkrētu mērķi. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

2.2. Raugoties uz situāciju no dažādiem skatpunktiem, pamana jaunas iespējas, mērķtiecīgi un elastīgi izmanto vai attīsta pats savu ideju radīšanas stratēģiju, lai nonāktu pie jauniem un noderīgiem risinājumiem, efektīvi organizē resursus (cilvēku, zināšanu, kapitāla, infrastruktūras), lai īstenotu savu ieceri, patstāvīgi meklē, izvērtē un atbildīgi izmanto citu idejas, kā arī piedāvā savas, lai iedvesmotu citus.

Atbildes

1. **a)** Autortiesību likuma 1. panta 7. punkts. **b)** Autortiesību likuma 1. panta 8. punkts. **c)** Autortiesību likuma 51. pants.
Piezīme. Producents var būt arī juridiska persona.

- **Kas ir blakustiesības?**
- **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**

1. Noskaidrojiet!

a) Kas ir fonogramma?

b) Kādas ir fonogrammas producenta funkcijas? Nosauciet konkrētus piemērus!

c) Kādas ir fonogrammas producenta tiesības?

2. Veidojiet interviju ar fonogrammas producentu, ievērojot intervijas veidošanas principus un literārās valodas normas!

3. Ja iespējams, intervējiet kādu fonogrammas producentu un ar interviju iepazīstiniet klasesbiedrus! Intervijas veidošanā un publicēšanā ievērojiet autortiesību normas!

● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesību un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

1.2. Kompleksās situācijās spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Pamana loģiskās argumentācijas kļūdas savos un citu izteikumos, novērš tās. Argumentē, pierādot izteiktā apgalvojuma ticamību un veidojot pamatotus secinājumus.

Atbildes

NR.	AUTORS, IZPILDĪTĀJS, PRODUCENTS	NOSAKIET, KURAS TIESĪBAS AIZSARGĀ ŠO PERSONU DARBUS? KĀDS IR ŠO TIESĪBU AIZSARDZĪBAS TERMIŅŠ?	PAMATOJUMS
1.	Janis Rozentāls	Autortiesības, tiesību aizsardzības termiņš ir beidzies	Miris 1916. gada 26. decembrī, autortiesību aizsardzības termiņš beidzies 1986. gada 31. decembrī. Darbus brīvi drīkst izmantot no 1987. gada 1. janvāra.
2.	Rainis	Autortiesības, tiesību aizsardzības termiņš ir beidzies	Miris 1929. gada 12. septembrī, autortiesību aizsardzības termiņš beidzies 1999. gada 31. decembrī. Darbus brīvi drīkst izmantot no 2000. gada 1. janvāra.
3.	Mārtiņš Brauns	Autortiesības, 70 gadi pēc autora nāves. Uz izpildījumu – 70 gadi no izpildījuma pirmās publicēšanas vai publiskošanas dienas	Miris 2021. gada 24. novembrī, autortiesību aizsardzības termiņš beigsies 2091. gada 31. decembrī. Darbus brīvi drīkstēs izmantot no 2092. gada 1. janvāra.
4.	Vija Artmane Džūlijas Lambertes lomā spēlfilmā "Teātris"	Blakustiesības, 50 gadi no filmas pirmās publicēšanas vai publiskošanas dienas	
5.	Jāņa Aišpura izpildījums dziesmā "Kalniem pāri"	Blakustiesības, 70 gadi no izpildījuma ieraksta pirmās publicēšanas vai publiskošanas dienas	
6.	Spēlfilmas "Tēvs Nakts" producents Gints Grūbe	Blakustiesības, 50 gadi no filmas pirmās publicēšanas vai publiskošanas dienas	
7.	Mūzikas albuma "Gads bez kalendāra" producents SIA "Prāta Vētras skaņu ierakstu kompānija"	Blakustiesības, 70 gadi no izpildījuma ieraksta pirmās publicēšanas vai publiskošanas dienas	

Valodu mācību joma

- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**

● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?

1. Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?

Nr.	Autors, izpildītājs, producents	Nosakiet, kuras tiesības aizsargā šo personu darbus? Kāds ir šo tiesību aizsardzības termiņš?	Pamatojums
1.	Janis Rozentāls		
2.	Rainis		
3.	Mārtiņš Brauns		
4.	Vija Artmane Džūlijas Lambertes lomā spēlfilmā "Teātris"		
5.	Jāņa Aišpura izpildījums dziesmā "Kalniem pāri"		
6.	Spēlfilmas "Tēvs Nakts" producents Gints Grūbe		
7.	Mūzikas albuma "Gads bez kalendāra" producents SIA "Prāta Vētras skaņu ierakstu kompānija"		

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Vai autortiesības var nodot citai personai? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.4. Kompleksās, neskaidrās situācijās patstāvīgi izstrādā problēmas risinājuma plānu un īsteno to, izvēloties, lietojot un pielāgojot piemērotu problēmrisināšanas stratēģiju, elastīgi reaģē uz neparedzētām pārmaiņām, izvērtē paveikto un gūtos secinājumus izmanto arī citā kontekstā.

2.2. Raugoties uz situāciju no dažādiem skatpunktiem, pamana jaunas iespējas, mērķtiecīgi un elastīgi izmanto vai attīsta pats savu ideju radīšanas stratēģiju, lai nonāktu pie jauniem un noderīgiem risinājumiem, efektīvi organizē resursus (cilvēku, zināšanu, kapitāla, infrastruktūras), lai īstenotu savu ieceri, patstāvīgi meklē, izvērtē un atbildīgi izmanto citu idejas, kā arī piedāvā savas, lai iedvesmotu citus.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, sintēze, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Dators, darba lapa, Autortiesību likums un tiesību akti, kas nosaka autortiesības un blakustiesības

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina skolēnus iepazīties ar "Kultūrpolitikas pamatnostādnēm".
2. Skolēni izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā klasē.
3. Skolēni veido scenāriju kultūras pasākumam un to organizē, ievērojot autortiesību un blakustiesību normas.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Izvērtē pasākuma saturu, argumentāciju autortiesību un blakustiesību normu ievērošanai savu un citu darbu izmantošanā.

● Kas ir autortiesības? ● Kas ir blakustiesības? ● Kas ir autors, izpildītājs, producents? ● Vai autortiesības var nodot citai personai? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?

1. Iepazīsti Ministru kabineta 2014. gada 29. jūlija rīkojumu Nr. 401 "Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam "Radošā Latvija"" (pieejams: *https://likumi.lv/ta/id/267970-par-kulturpolitikas-pamatnostadnem-2014-2020-gadam-radosa-latvija-*) un "Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam "Kultūrvalsts" stratēģiskajiem mērķiem" (pieejams: *https://likumi.lv/ta/id/330444-kulturpolitikas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam-kulturvalsts*)!

2. Salīdzini "Radošās Latvijas" un "Kultūrvalsts" akcentus un komentē kultūras plānošanas dokumentu apakšvirsrakstus!

NORMATĪVIE DOKUMENTI	KOPĪGAIS	ATŠĶIRĪGAIS
"Radošā Latvija"		
"Kultūrvalsts"		

Secinājumi

3. Kuru jauniešiem nozīmīgu kultūras aspektu vajadzētu iekļaut nākamajās kultūrpolitikas pamatnostādnēs?

4. Kurā/-os mērķī/-os vai rezultatīvajā/-os rādītājā/-os saskati saistību ar autortiesību un blakustiesību normu ievērošanu? Pamato savu viedokli!

5. Izveidojiet scenāriju pasākumam, kas rosinātu jauniešus interesēties par kultūru un autortiesību un blakustiesību normu ievērošanu! Sadaliet lomas – autors, izpildītājs, producents. Pārrunājiet, kādas ir jūsu tiesības izmantot savu un citu autoru radošo darbu, vai drīkstat savas tiesības uz darbu atdot citam. Realizējiet pasākumu, vienojoties par katra pienākumiem un uzaicinot arī citu klašu skolēnus! Pasākuma veidošanā un īstenošanā precīzi ievērojiet autortiesību un blakustiesību normas!

● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus? ● Autortiesības internetā

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.2. Kompleksās situācijās spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Pamana loģiskās argumentācijas kļūdas savos un citu izteikumos, novērš tās. Argumentē, pierādot izteiktā apgalvojuma ticamību un veidojot pamatotus secinājumus.

2.3. Gan patstāvīgi, gan grupā attīsta ideju ilgtspējīgā piedāvājumā, kļūdas un grūtības izmanto kā iespēju izaugsmei.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, situācijas analīze

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa, Autortiesību likums un citi tiesību akti, kas nosaka autortiesības un blakustiesības

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina skolēnus iepazīties ar skolēnu dialogu.
2. Skolēni grupā izpilda uzdevumus darba lapā, meklējot atbildes Autortiesību likumā un citos tiesību aktos, kas nosaka autortiesības un blakustiesības, pēc tam tos pārrunā klasē.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni veido rīcības plānu lugas iestudējumam klasē, to pārrunā. Ja nepieciešams, skolotājs precizē.

● Kādi ir autortiesību veidi? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš? ● Kā es varu legāli izmantot citu autoru darbus?
● Autortiesības internetā

Ilzei un Kristapam skolotājs uzdeva organizēt lugas iestudējumu.

Ilze: Atradīsim kādu lugu internetā un iestudēsim!

Kristaps: Tā nedrīkst! Katrai lugai ir autors, viņam ir tiesības uz darbu.

Ilze: Kādas muļķības – ja internetā, tad var ņemt jebkurš! Kā autors uzzinās, ka mēs iestudējam? Sakopēsim un iedosim klasesbiedriem – lugas varoņiem.

Kristaps: Nezinu, vai tā drīkst kopēt vairākus eksemplārus.

Ilze: Varbūt tad ņemt vecāka autora darbu? Tur vairs nebūs autortiesību.

Kristaps: Laikam bija kaut kādi gadi, kad ir tās tiesības.

Ilze: Varbūt tad izsvītrosim kaut ko, lai darbs būtu īsāks, maz laika iestudēšanai.

Kristaps: Tu domā, ka drīkst bojāt cita darbu?

Ilze: Kurš to varētu zināt, ko drīkstam iestudēt, kādas ir autora, kādas – mūsu tiesības?

Kristaps: Jāpameklē *Google*!

1. Kuros teikumos ir neprecizitātes? Kāpēc? Pamatojiet ar Autortiesību likuma vai cita tiesību akta normām!

2. Norādiet apgalvojumus, kuri nav pareizi!

3. Palīdziet Ilzei un Kristapam un uzrakstiet grupā rīcības plānu, kā vajadzētu rīkoties, klasē iestudējot lugu?

● Kā iegūt autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kas ir autors? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

1.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Kompleksās situācijās spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Pamana loģiskās argumentācijas kļūdas savos un citu izteikumos, novērš tās. Argumentē, pierādot izteiktā apgalvojuma ticamību un veidojot pamatotus secinājumus.

1.2. Nosaka aktuālas vajadzības, precīzi formulē kompleksu problēmu un pamato nepieciešamību to risināt, izvirza mērķi, piedāvā vairākus risinājumus, izvērtē tos attiecībā pret mērķi, izvēlas īstenot labāko.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Darba lapa, lugu krājums "Cilvēkzvērs", Autortiesību likums

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolēni pārī izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā klasē.
2. Skolēni veido noteikumus, kas jāievēro mācību procesā.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Skolēni raksta brīvo rakstu "Cilvēkzvērs 21. gadsimtā"
3 min.

● Kā iegūt autortiesības? ● Kādi ir autortiesību veidi?
● Kas ir autors? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?

1. Kā jūs saprotat vārdu "cilvēkzvērs"?

2. Iepazīstieties ar lugu krājuma "Cilvēkzvērs" titullapu! Atrodiet un komentējiet autortiesību aizsardzības zīmes trīs elementus!

3. Nosauciet trīs autortiesību īpašniekus!

4. Dramaturģe Biruta Zujāne uzskata: "Var jau pasmaidīt, kāpēc nepieciešama tāda uzmanība katram personāžam vai darbības vietai. Taču detaļu konkretizācija palīdz izveidot un ieraudzīt šo tēlu, tas atdzīvojas, vairs nepazūd tekstā – ir dzīvs cilvēks un viņa pasaule. Lasītāja radīta. Jūsu radītā."[1] Raksturojiet autora un lugas lasītāja tiesības! Kuras autora personiskās tiesības nav ierobežotas laikā?

1 Cilvēkzvērs. Rīga: Dramaturgu asociācija, 2020, 360 lpp.

- **Kas ir autortiesības?** ● **Kas ir blakustiesības?**
- **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**
- **Kas ir tiesību kolektīvais pārvaldījums?**

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

- **Kas ir autortiesības? Kas ir blakustiesības?**
- **Kas ir autors, izpildītājs, producents?**
- **Kas ir tiesību kolektīvais pārvaldījums?**

1. Noskaidro!
Kā var veikt savu mantisko tiesību aizsardzību autors, izpildītājs, producents?
Kādas ir kolektīvā pārvaldījuma organizācijas funkcijas? Kurš normatīvais akts tās nosaka?
Ko pārstāv AKKA/LAA un LaIPA? Kas nosaka to darbību?
(skatīt: AKKA/LAA – *https://www.akka-laa.lv/lv/* un LaIPA – *https://www.laipa.org/*).

2. Autortiesību muzejs ar pētniecisku un izglītojošu ievirzi joprojām tiek veidots.
Nosauc trīs lietas saistībā ar autortiesībām, kuras noteikti, tavuprāt,
vajadzētu pievienot muzeja fondiem! Pamato savu izvēli!

● Kas ir autors? ● Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?
● Autortiesības internetā

SASNIEDZAMAIS REZULTĀTS

VALODU MĀCĪBU JOMA

3.3. Respektē autortiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, precīzi citējot autorus un rūpīgi noformējot atsauces uz avotiem.

KULTŪRAS IZPRATNES UN PAŠIZPAUSMES MĀKSLĀ MĀCĪBU JOMA

3.8. Argumentācijai izmanto avotus, tostarp tīmekļa resursus, ievērojot atsauču lietošanu un autortiesību normas.

CAURVIJU PRASMES

1.1. Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par kompleksiem jautājumiem, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās iegūt ticamu informāciju ir grūti.

2.2. Raugoties uz situāciju no dažādiem skatpunktiem, pamana jaunas iespējas, mērķtiecīgi un elastīgi izmanto vai attīsta pats savu ideju radīšanas stratēģiju, lai nonāktu pie jauniem un noderīgiem risinājumiem, efektīvi organizē resursus (cilvēku, zināšanu, kapitāla, infrastruktūras), lai īstenotu savu ieceri, patstāvīgi meklē, izvērtē un atbildīgi izmanto citu idejas, kā arī piedāvā savas, lai iedvesmotu citus.

6.1. Lai īstenotu daudzveidīgas ieceres, mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas.

IZMANTOJAMĀS MĀCĪBU METODES

Jautājumi/atbildes, saruna, analīze, sintēze, radošs darbs

MĒRĶAUDITORIJA

10.–12. klase

NEPIECIEŠAMIE RESURSI

Dators, darba lapa, Autortiesību likums un tiesību akti, kas nosaka Latvijas Nacionālās bibliotēkas darbību

NODARBĪBAS APRAKSTS

1. Skolotājs rosina atpazīt fotogrāfijā redzamo celtni.
2. Skolēni pārī izpilda uzdevumus darba lapā, pēc tam tos pārrunā klasē.
3. Skolēni veido kolāžu un to prezentē.

ATGRIEZENISKĀ SAITE

Ar "picas paņēmienu" izvērtē, cik daudz darba katrs ieguldīja darba lapā veicamajos uzdevumos.

- **Kas ir autors?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**
- **Autortiesības internetā**

FOTO AUTORS: INDRIĶIS STŪRMANIS

1. Pastāstiet, ko zināt par fotogrāfijā redzamo celtni!

2. Kurš ir celtnes autors? Nosauciet trīs ēkas, kuras vēl viņš projektējis!

3. Noskaidrojiet Latvijas Nacionālās bibliotēkas vēsturi – kur atradušās tās ēkas – un izveidojiet pārskatu! Ja iespējams, tās nofotografējiet! Kas jāievēro, ja ēku fotogrāfijas pārskatam atradīsit tīmeklī?

4. Izpētiet likumā "Par Latvijas Nacionālo bibliotēku" un Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumos Nr. 436 "Latvijas Nacionālās bibliotēkas nolikums" noteikto par Latvijas Nacionālās bibliotēkas uzdevumiem, funkcijām, kompetenci! Izskaidrojiet saviem vārdiem ēkas ārējās formas un nosaukuma atbilsmi normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei!

5. Kurš mākslinieks savā daiļradē atainojis Gaismas pili?

6. Noklausieties dziesmu un noskaidrojiet tās izmantojumu Vispārējo latviešu dziesmu un deju svētku repertuārā! Ko secināt?
(Pieejama: https://www.youtube.com/watch?v=MkPGcigpmGw)
("Gaismas pils". Autors: Jāzeps Vītols/Auseklis, virsdiriģents: Sigvards Kļava.)

- **Kas ir autors?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**
- **Autortiesības internetā**

7. Izpētiet Ausekļa dzejoli! Ko, jūsuprāt, simbolizē Gaismas pils? Pasvītrojiet atslēgas vārdus!

GAISMAS PILS

Kurzemīte, Dievzemīte,
Brīvas tautas auklētāj'!
Kur palika sirmie dievi,
Brīvas tautas dēliņi?

Tie līgoja vecos laikos
Gaismas kalna galotnē.
Visapkārt egļu meži,
Vidū gaiša tautas pils.

Asiņainas dienas ausa
Tēvuzemes ielejās,
Vergu valgā tauta nāca,
Nāvē krita varoņi.

Ātri grima, ātri zuda
Gaismas kalna staltā pils, –
Tur guļ mūsu tēvu dievi,
Tautas gara greznumi.

Sirmajami ozolami
Pēdīgajo ziedu dod:
Tas slēpj svētu piles vārdu
Dziļās siržu rētiņās.

Ja kas vārdu uzminētu,
Augšām celtos vecā pils,
Tālu laistu tautas slavu,
Gaismas starus margodam'!

Zilā gaisā plivinātos
Sarkanbaltie karogi;
Dobji, dobji atskanētu
Sirmo garu daiņojums.

Tautas dēli uzminēja
Sen aizmirstu svētumu:
Gaismu sauca, – gaisma ausa!
Augšām cēlās Gaismas pils!

(*AUSEKLIS*)

- **Kas ir autors?**
- **Kāds ir autortiesību un blakustiesību aizsardzības termiņš?**
- **Autortiesības internetā**

8. Analizējiet Ausekļa pārstāvētajam literārajam virzienam raksturīgos tēlus un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus! Kā tie sasaucas ar Jāzepa Vītola komponēto kordziesmu?

Nr.	Tēli	Mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi	Secinājumi

9. Izveido digitālā formātā kolāžu "Mana Gaismas pils", kurā iekļauj dažādu mākslas veidu un kultūras notikumu/pasākumu/personību piemērus! Pamato, ko un kāpēc no kultūras notikumiem/pasākumiem/personībām tajā iekļautu! Kolāžas izveidē ievēro autortiesību un blakustiesību normas! Prezentē kolāžu klasē!

PAPILDU INFORMĀCIJA

Vai ir atļauts kopēt notis?

Nē, nošu kopēšana nav atļauta. Autortiesību likums paredz, ka skolotāji drīkst kopēt vai skenēt grāmatu vai avīžu fragmentus, lai tos izmantotu mācību procesā nekomerciālā nolūkā. Taču šis regulējums neattiecas uz nošu kopēšanu, tāpēc tā nav atļauta.

(Autortiesību likuma 35. pants)

Lai likumīgi izmantotu notis, iesakām sazināties ar nošu izdevniecību "Musica Baltica".

Vai skolai ir jāsaņem atļauja, ja tā rīko svētku koncertu, kurā tiks izpildīti autoru darbi (dziedātas dziesmas, runāti dzejoļi u. tml.)?

Ja skolā muzikālais darbs vai teātra izrāde tiek izpildīta auditorijai, kurā personas nav savā starpā pazīstamas, un šāda izpildīšana neatbilst kādam no iepriekš minētajiem noteikumiem, piemēram, tā tiek veikta komerciālā nolūkā vai nav nepieciešama izglītības programmas īstenošanai, ir jāsaņem autoru atļauja muzikālā darba vai teātra izrādes "publiskajam izpildījumam".

Lai iegūtu atļauju (noslēgtu licences līgumu), sazinieties ar autoru biedrību AKKA/LAA (tālr. 67506131; e-pasts: info@akka-laa.lv)

(Autortiesību likuma 1. panta 15. punkts ("publiskā izpildījuma" definīcija), Autortiesību likuma 15. panta pirmā un ceturtā daļa, Autortiesību likuma 40. panta pirmā daļa)

Klasē skolēni drīkst brīvi izpildīt muzikālus darbus vai teātra izrādes, jo parasti viņi ir savstarpēji pazīstami. Tas atļauts tāpēc, ka šādā gadījumā skolēni neveic "publisko izpildījumu" autortiesību izpratnē, par ko būtu jāsaņem autoru atļauja.

Lielākās auditorijās, kurās skolēni nav savstarpēji pazīstami, atļauts mācību procesā nekomerciālā nolūkā izpildīt muzikālus darbus vai teātra izrādes, ja tiek ievēroti šādi nosacījumi:

- muzikālā darba vai teātra izrādes izpildīšana nepieciešama izglītības programmas īstenošanai;
- tiek norādīts muzikālā darba vai lugas nosaukums un autori;
- skatītāji ir tikai pedagogi, izglītojamie vai personas, kas tieši saistītas ar attiecīgās izglītības programmas īstenošanu.

(Autortiesību likuma 1. panta 15. punkts ("publiskā izpildījuma" definīcija); Autortiesību likuma 26. panta 2. punkts (darba brīva izmantošana publiskā izpildījumā))

Ja izglītības iestādē tiek rīkota diskotēka, vai ir jāsaņem atļauja?

Ja diskotēka tiek rīkota klasē (tajā piedalās skolēni, kas ir savstarpēji pazīstami), atļauja par mūzikas atskaņošanu nav jāsaņem. Šādā gadījumā netiek veikts "publiskais izpildījums" autortiesību izpratnē, par ko būtu jāsaņem autoru atļauja. (Autortiesību likuma 1. panta 15. punkts ("publiskā izpildījuma" definīcija))

Ja tiek rīkota skolas diskotēka lielākam apmeklētāju lokam, skolai nepieciešams saņemt atļauju par mūzikas atskaņošanu vai izpildīšanu (publisko izpildījumu). Atļauja nepieciešama neatkarīgi no pasākuma apjoma un tā, vai ieeja ir bez maksas vai par maksu. Ja tiek atskaņoti mūzikas ieraksti, tad atļauja jāsaņem gan no biedrības AKKA/LAA, gan biedrības LaIPA.

Vairāk informācijas par atļauju saņemšanu: *https://www.akka-laa.lv/lv/autoru-darbu-lietotajiem/pasakumi/kad-nepieciesama-licence/*

(Autortiesību likuma 1. panta 15. punkts ("publiskā izpildījuma" definīcija), Autortiesību likuma 15. panta pirmā un ceturtā daļa, Autortiesību likuma 40. panta pirmā daļa, Autortiesību likuma 47. panta 10. punkts)